

Διπλωματική Εργασία:

*«Οι Επιπτώσεις της ‘Μονοκλαδικότητας’ στην
Οργάνωση του Παραγωγικού Συστήματος μιας
Χώρο-εδαφικής Ενότητας*

Η Περίπτωση της Σιάτιστας στο Νομό Κοζάνης»

Εκπονητής: **ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ**

Επιβλέποντες Καθηγητές: **ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**
ΝΤΥΚΕΝ ΜΑΡΙ-ΝΟΕΛ

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4965/1
Ημερ. Εισ.: 03-10-2006
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2006
ΤΡΙ

Αφιερώνεται στην οικογένεια μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ευκαιρία που μου δίνεται με την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα πρώτα απ' όλα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την αμέριστη ηθική και υλική συμπαράσταση που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια φοίτησής μου στο Βόλο και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας πολύτιμη και καθοριστική χαρακτηρίζεται η βοήθεια και καθοδήγηση που έλαβα από τους επιβλέποντες καθηγητές κ. Ντυκέν Μαρί-Νοέλ και κ. Γούσιο Δημήτριο, τους οποίους και ευχαριστώ για την υπομονή, τις κατευθύνσεις και τις χρήσιμες συμβουλές που μου παρείχαν.

Επίσης αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω τα παρακάτω άτομα και υπηρεσίες για την φιλική εξυπηρέτηση και τη βοήθεια που μου προσέφεραν στο ιδιαίτερα δύσκολο στάδιο της αναζήτησης και συλλογής στοιχείων: τη Νίνα Πατρώνα, υπάλληλο του Επιμελητηρίου στο παράρτημα Σιάτιστας, τη Σουζάνα Κουφογιάννη, υπάλληλο στο ΒΙΟ.ΠΑ. Σιάτιστας, το Ναούμ Τσιαούση, πρόεδρο του Συλλόγου Γουνεργατών-τριών Σιάτιστας, το Εργατικό Κέντρο Κοζάνης, την Αναπτυξιακή Εταιρεία ANKO A.E., το παράρτημα της ΕΣΥΕ στην Κοζάνη, το Δήμο Σιάτιστας και τον Αντιδήμαρχο Γεώργιο Κουφογιάννη, τον δημοτικό σύμβουλο και θείο μου Κακάλη Γεώργιο, τη Μανούσιο Δημοτική Βιβλιοθήκη Σιάτιστας και ιδιαίτερα τη βιβλιοθηκονόμο και ξαδέρφη μου Καλιόπη Τσιούτσου, και το Μπούρτσο Αθανάσιο, βιβλιοθηκονόμο στη βιβλιοθήκη του ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας στην Καστοριά.

Ακόμη οφείλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τον πατέρα μου Γιάννη και το θείο μου Κακάλη Μηνά για τη πολύτιμη βοήθεια τους στην κατάρτιση των ερωτημάτων αρχικά και στη μετέπειτα διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, καθώς επίκαι το σύνολο των 60 και πλέον γουνοποιών της Σιάτιστας που συμμετείχαν σε αυτό.

Τέλος, ευχαριστώ τους φίλους και συμφοιτητές μου για την ηθική στήριξη που μου παρείχαν στη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου, αλλά και τις ευχάριστες στιγμές που περάσαμε στην πόλη του Βόλου στα πέντε αξέχαστα χρόνια των σπουδών μας εκεί, καθώς επίσης και του καθηγητές μου στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης για τις γνώσεις και εμπειρίες που μου μετέδωσαν ως πολύτιμο εφόδιο για την επαγγελματική μου σταδιοδρομία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	12
A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΠΙΚΗ-ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	16
<i>1.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ.....</i>	<i>16</i>
<i>1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....</i>	<i>18</i>
<i>1.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΟ-ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ.....</i>	<i>22</i>
<i>1.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....</i>	<i>23</i>
<i>1.5. ΣΧΕΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....</i>	<i>26</i>
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.....	29
<i>2.1. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.....</i>	<i>29</i>
<i>2.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ "INDUSTRIAL DISTRICTS" ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.....</i>	<i>33</i>
<i>2.3. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ.....</i>	<i>38</i>
<i>2.5. ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ</i>	<i>46</i>
B. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΣΤΗ ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΤΟΥ Ν. ΚΟΖΑΝΗΣ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	49
<i>3.1. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΟ-ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ.....</i>	<i>49</i>
<i>3.2. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ</i>	<i>51</i>
<i>3.2.1. Γεωγραφική Θέση.....</i>	<i>51</i>
<i>3.2.2. Φυσικό – Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά.....</i>	<i>52</i>
<i>3.2.3. Φυσικό περιβάλλον.....</i>	<i>53</i>
<i>3.2.4. Ιστορικά – Πολιτιστικά Στοιχεία</i>	<i>54</i>
<i>3.2.5. Κοινωνικό-Οικονομική Εξέλιξη της περιοχής.....</i>	<i>55</i>
<i>3.2.6. Χρήσεις Γης.....</i>	<i>56</i>
<i>3.2.7. Οικιστική Οργάνωση.....</i>	<i>57</i>
<i>3.2.8. Θεσμικό Πλαίσιο Δόμησης.....</i>	<i>59</i>
<i>3.2.9. Δημογραφικές Τάσεις</i>	<i>60</i>
<i>3.2.10. Οικονομικές Επιδόσεις - Παραγωγικοί Τομείς.....</i>	<i>62</i>

3.3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: “ΜΟΝΟΚΛΑΔΙΚΟΤΗΤΑ” ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	65
3.3.1. Γενικά χαρακτηριστικά του κλάδου – Υφιστάμενη κατάσταση.....	65
3.3.2. Βασικά χαρακτηριστικά της επιχειρησιακής διάρθρωσης του κλάδου	66
3.3.3. Εισαγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα	71
3.3.4. Ανθρώπινο δυναμικό	72
3.3.5. Κλαδικοί Φορείς της Ελληνικής Γούνας	75
3.3.6. Διαχρονική εξέλιξη του κλάδου της γούνας στην περιοχή: Φάσεις ανάπτυξης και κρίσης	76
3.3.7. Αίτια της κρίσης της Γούνας	78
3.3.8. Συνέπειες της κρίσης της Γούνας	81
3.3.9. Προοπτικές Ανάπτυξης του Κλάδου	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

84

4.1. ΔΥΝΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ – SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ	84
4.2. ΤΟ “INDUSTRIAL DISTRICT” ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.....	86
4.3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	88
4.3.1. Επιπτώσεις στους Γουνεργάτες	90
4.3.2. Επιπτώσεις στους Γουνοποιούς	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ: ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

129

5.1. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	129
5.1.1. Γουνοποιΐα – Δερμάτινα	129
5.1.2. Εκτροφή γουνοφόρων ζώων	130
5.1.3. Αρχιτεκτονική Παράδοση - Αρχοντικά - Εκκλησίες.....	133
5.1.4. Ιστορική Φυσιογνωμία – Πολιτιστική Παράδοση	136
5.1.5. Φυσικό Περιβάλλον.....	137
5.1.6. Αμπελουργία - Οινοποιΐα.....	139
5.1.7. Κτηνοτροφία	141
5.1.8. Τουρισμός.....	142
5.2. ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	144

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

146

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

154

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

161

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή πραγματεύεται τον πολυδιάστατο ρόλο και επιπτώσεις που έχει η αποκαλούμενη «μόνοκλαδικότητα» ή «μόνοανάπτυξης» ενός κλάδου της οικονομίας στο παραγωγικό σύστημα μιας περιοχής και στις ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικό-πολιτιστικές δομές που συγκροτούνται στο χώρο επιρροής της (χώρο-εδαφική ενότητα). Η περιοχή που αναλύθηκε ήταν αυτή της Σιάτιστας στο Νομό Κοζάνης, η οποία θεωρείται ότι διαθέτει χαρακτηριστικά ως προς την παραγωγική δομή, που της προσδίδουν μια μοναδικότητα στον ελληνικό χώρο. Η μοναδικότητα αυτή έγκειται στη συσχέτιση που μπορεί να γίνει με αντίστοιχες περιοχές της αποκαλούμενης Τρίτης Ιταλίας, όπου αναπτύχθηκε ένα ξεχωριστό μοντέλο βιομηχανικής παραγωγής, με βασικό χαρακτηριστικό τη συγκρότηση περιοχών με τεχνική εξειδίκευση σε κάποιο συγκεκριμένο κλάδο και ιδιαίτερη παραγωγική δομή (μικρό μέγεθος, συνεργασία, εμπιστοσύνης, κτλ.), ευρέως γνωστές υπό τον όρο “industrial district”. Η ανάλυση της περιοχής βασίστηκε σε δεδομένα που συλλέχθηκαν από δημόσιους και κλαδικούς φορείς της περιοχής καθώς και σε επιτόπια έρευνα. Για την αντικειμενικότερη εξαγωγή συμπερασμάτων αναλύθηκε εξαντλητικά κάθε πτυχή της διαμορφωμένης σήμερα κατάστασης στον κλάδο της γούνας στην περιοχή και προσδιορίστηκαν οι μεσοπρόθεσμες εξελίξεις στο παραγωγικό σύστημα και τη δομή του τοπικού πληθυσμού. Επίσης, η ολοκληρωμένη εξέταση του κυρίαρχου σημερινού προβλήματος (ταυτόχρονα και άξονα ανάπτυξης) της περιοχής και η ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών της, επέτρεψαν, επιπλέον τη διαμόρφωση μιας χρήσιμης «εν κατακλείδι» ενότητας που αφορά τη στρατηγική ανάπτυξης της περιοχής τα επόμενα χρόνια με βάση τα υπάρχοντα και δυνητικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει.

Λέξεις Κλειδιά: Τρίτη Ιταλία, industrial district, μονό-ανάπτυξη, παραγωγικό σύστημα, γουνοποιητικές επιχειρήσεις, Σιάτιστα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Οι «Τρεις Ιταλίες».....	30
Χάρτης 2: Η ευρύτερη χώρο-εδαφική ενότητα της Σιάτιστας.....	50
Χάρτης 3: Η Γεωγραφική θέση της Σιάτιστας.....	51
Χάρτης 4: Φυσικό-γεωγραφικά χαρακτηριστικά του Δήμου Σιάτιστας.....	52
Χάρτης 5: Χωρικός Προσδιορισμός του Industrial District της Γούνας στη Δυτική Μακεδονία και της χώρο-εδαφικής ενότητας της Σιάτιστας.....	87

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Κύρια χαρακτηριστικά των industrial districts.....	36
Πίνακας 2: Industrial Districts στις τρεις Ιταλίες.....	38
Πίνακας 3: Κατανομή χρήσεων γης.....	57
Πίνακας 4: Πληθυσμιακή εξέλιξη του Δήμου Σιάτιστας (πραγματικός πληθυσμός).61	
Πίνακας 5: Εκπαιδευτικό επίπεδο πληθυσμού Δήμου Σιάτιστας.....	62
Πίνακας 6: Σύνολο επιχειρήσεων - Απασχολουμένων - Κύκλου εργασιών στον κλάδο της γούνας στην περιοχή Σιάτιστας-Καστοριάς (Κατανομή 1998).....	70
Πίνακας 7: Εξέλιξη μεγεθών εξωτερικού εμπορίου γούνας την περίοδο 1990-1998 (σε χιλ. €).....	71
Πίνακας 8: Αμοιβές γουνεργατών ανά ειδικότητα.....	74
Πίνακας 9: Άνεργοι γουνεργάτες κατά φύλο.....	91
Πίνακας 10: Άνεργοι γουνεργάτες κατά ηλικία.....	94
Πίνακας 11: Εμπειρία στον κλάδο της γούνας – Χρονικό διάστημα ενασχόλησης.....	95
Πίνακας 12: Ειδικότητες ανέργων γουνεργατών.....	96
Πίνακας 13: Γραμματικές γνώσεις των ανέργων γουνεργατών.....	98
Πίνακας 14: Τελευταία μορφή εργασίας.....	99
Πίνακας 15: Αριθμός ενσήμων ΙΚΑ.....	100
Πίνακας 16: Διάρκεια ανεργίας γουνεργατών.....	102
Πίνακας 17: Μέτρα ενίσχυσης του κλάδου.....	104
Πίνακας 18: Εξαγωγικές γουνοποιητικές επιχειρήσεις στο Ν. Κοζάνης κατά νομική μορφή (31/12/2005 ως 31/12/2007).....	106

Πίνακας 19: Έτος πρώτης ενασχόλησης στη γούνα.....	111
Πίνακας 20: Αριθμός επιχειρήσεων με εποχιακό προσωπικό.....	114
Πίνακας 21: Αριθμός εποχιακού προσωπικού (συνολικά και άτυπα).....	115
Πίνακας 22: Κατανομή του εποχιακού προσωπικού στη διάρκεια του έτους.....	115
Πίνακας 23: Εποχή απασχόλησης εργατικού δυναμικού από τις επιχειρήσεις.....	115
Πίνακας 24: Ενέργειες που γίνανε για την αντιμετώπιση της κρίσης.....	118

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Πυραμίδα ηλικιών πληθυσμού Δήμου Σιάτιστας (2001).....	61
Διάγραμμα 2: Απασχόληση ανά τομέα παραγωγής (2001).....	63
Διάγραμμα 3: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου γούνας την περίοδο 1990-1998 (χιλ. €).....	72
Διάγραμμα 4: Τελευταία μορφή εργασίας.....	99
Διάγραμμα 5: Αριθμός ενσήμων ΙΚΑ.....	101
Διάγραμμα 6: Ταμειακώς ενημερωμένες γουνοποιητικές επιχειρήσεις (Ν. Κοζάνης).....	106
Διάγραμμα 7: Ιδρύσεις – λύσεις γουνοποιητικών επιχειρήσεων 1960 – 2005.....	107
Διάγραμμα 8: Ιδρύσεις – λύσεις γουνοποιητικών επιχειρήσεων 1992 – 2005.....	108
Διάγραμμα 9: Μόνιμα απασχολούμενοι στην επιχείρηση σήμερα.....	113
Διάγραμμα 10: Μόνιμα απασχολούμενοι στην επιχείρηση πριν το 1990.....	114
Διάγραμμα 11: Αριθμός μελών της οικογένειας που εργάζονται στην επιχείρηση..	116
Διάγραμμα 12: Μορφή απασχόλησης στις οικογενειακές επιχειρήσεις.....	116
Διάγραμμα 13: Επιπτώσεις της κρίσης στους γουνοποιούς	118
Διάγραμμα 14: Προοπτικές της γούνας στην περιοχή.....	121
Διάγραμμα 15: Κύρια προβλήματα του κλάδου της γούνας.....	122
Διάγραμμα 16: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο βιοτεχνικό τμήμα.....	124
Διάγραμμα 17: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο εμπορικό τμήμα.....	125
Διάγραμμα 18: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο επαγγελματικό τμήμα.....	125
Διάγραμμα 19: Στρατηγικές ανάπτυξης της περιοχής για τα επόμενα χρόνια.....	127

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιδιαίτερη μορφή οργάνωσης του παραγωγικού συστήματος της αποκαλούμενης Τρίτης Ιταλίας, με τη συνάρθρωση πολλών μικρών και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων που συγκροτούν μεταξύ τους δίκτυα συνεργασίας σε συγκεκριμένες περιοχές (industrial districts) με παραγωγική εξειδίκευση, παραδοσιακή τεχνική και καινοτομίες στην παραγωγή προϊόντων, όπως ενδύματα, υποδήματα, έπιπλα, κτλ., αποτέλεσε τη δεκαετία του 1970 τη βάση ανάλυσης ενός νέου μοντέλου ανάπτυξης. Το μοντέλο αυτό παρουσίασε εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς ερχόταν σε αντίθεση με τα μέχρι τότε καθιερωμένα στην οικονομική γεωγραφία και στις επιστήμες του σχεδιασμού και της ανάπτυξης, που δέχονταν το «φορντικό» μοντέλο ως το μοναδικό και πλέον ενδεδειγμένο για την επίτευξη υψηλών ρυθμών ανάπτυξης, μη λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες και κοινωνικά χαρακτηριστικά των περιοχών εφαρμογής.

Η συστηματική ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών του μοντέλου της Τρίτης Ιταλίας και τα πολλά επιτυχημένα τοπικά παραδείγματα του για πάνω από τρεις δεκαετίες στην κεντρική και βόρειο-ανατολική Ιταλία, επέτρεψαν τη δημιουργία μιας εκτεταμένης βιβλιογραφίας που καλύπτει σήμερα το θέμα, και θέτουν τα industrial districts της Τρίτης Ιταλίας σαν σημεία και πρότυπα αναφοράς. Συνέπεια αυτών είναι σήμερα τα industrial districts, να αποτελούν μια θεμελιώδη βάση για την Ιταλική οικονομία, αλλά ταυτόχρονα να παρατηρείται ως σχετικό οικονομικό φαινόμενο και σε άλλες χώρες.

Μια τέτοια περίπτωση industrial district έχει εκτιμηθεί ότι αποτελούν οι περιοχές Καστοριάς και Σιάτιστας στη Δυτική Μακεδονία, οι οποίες εξειδικευόμενες αποκλειστικά σχεδόν στον κλάδο της επεξεργασίας της γούνας παρουσίασαν, ιδιαίτερα στο διάστημα 1970 - 1990, υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης διαθέτοντας το προϊόν τους στις αγορές του εξωτερικού (Ευρώπη, Ρωσία, Αμερική) και βασιζόμενες σε μια παραγωγική και κοινωνική δομή σε σημαντικό βαθμό ανάλογη αυτής που παρατηρείται στην Τρίτη Ιταλία. Η παραγωγή και το εμπόριο προϊόντων γούνας στην Ελλάδα επικεντρώνεται κυρίως σε αυτές τις περιοχές (Καστοριά και Σιάτιστα), οι οποίες έχουν μακρόχρονη παράδοση στον κλάδο που χρονολογείται από την εποχή του Βυζαντίου.

Αυτή ωστόσο, είναι θα λέγαμε μόνο η μια πλευρά του νομίσματος, η περισσότερο θετική. Τα χρόνια που ακολούθησαν τη μεγάλη οικονομική άνθηση των industrial districts, μετά το 1990, έδειξαν ότι η μακρόχρονη εξειδίκευση σε έναν μόνο κλάδο της οικονομίας, όπως συνέβη στην περίπτωση της Τρίτης Ιταλίας, αποτελεί επικίνδυνη βάση για την οικονομία μιας περιοχής, όσο δυναμικός κι αν παρουσιάζεται ο κλάδος αυτός σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Οι παραγωγικοί κλάδοι που αναπτύχθηκαν στα industrial districts (ενδύματα, υποδήματα, κτλ.), παρά το χαρακτηριστικό της ευέλικτης εξειδίκευσης (flexible specialization) που χαρακτηρίζει τα συστήματα αυτά, αποδείχτηκε την τελευταία δεκαετία, πως είναι ευάλωτοι στις νέες διαμορφωμένες συνθήκες της αγοράς που επιβάλλουν οι κανόνες της παγκοσμιοποίησης. Αποτέλεσμα της νέας αυτής εξέλιξης ήταν η μετεγκατάσταση πολλών επιχειρήσεων των districts σε χαμηλόμισθες χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ και της Νότιο-Ανατολικής Ασίας και η διατάραξη της παραδοσιακής δομής τους, που επέφεραν οικονομική, κοινωνική και δημογραφική κρίση στις άλλοτε εύρωστες περιοχές της Τρίτης Ιταλίας.

Τα δεδομένα αυτά, επέβαλαν την αναζήτηση λύσεων στο εσωτερικό των districts και στην μερική αναδιάρθρωση των παραδοσιακών δομών τους, προς όφελος πάντα των τοπικών κοινωνιών, λύσεις που σε κάποιες περιπτώσεις θεωρήθηκαν επιτυχημένες και σε κάποιες άλλες απλώς διατήρησαν τις περιοχές σε μια στασιμότητα. Το επιστημονικό ενδιαφέρον εστιάζεται στο μέλλον αυτών των περιοχών και στη διατήρηση ή όχι του μοντέλου της Τρίτης Ιταλίας σε διάφορες περιοχές της Ιταλίας και σε άλλες χώρες, που απ' ότι φαίνεται δεν θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο με την υπάρχουσα δομή και χαρακτηριστικά.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός και η αξιολόγηση των επιπτώσεων της «μόνο-κλαδικότητας» στο παραγωγικό σύστημα μιας συγκεκριμένης περιοχής, δηλαδή της ανάπτυξης ενός μόνο παραγωγικού κλάδου της οικονομίας. Η περιοχή που επιλέχθηκε να αναλυθεί είναι αυτή της Σιάτιστας στο Νομό Κοζάνης, μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού της οποίας τα τελευταία χρόνια ασχολείται αποκλειστικά σε έναν κλάδο της οικονομίας (επεξεργασία γουναρικών) και επίσης εκτιμάται ότι διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά ως προς την παραγωγική της δομή που

μπορούν να συγκριθούν με αντίστοιχες περιοχές της Τρίτης Ιταλίας (Pecqueur, 2000)¹.

Ο λόγος επιλογής του συγκεκριμένου θέματος είναι καταρχήν ο προφανής, του ενδιαφέροντος από την άποψη της τοπικής ανάπτυξης που αποσκοπεί στην αναζήτηση λύσεων σε μια περιοχή που παρουσιάζει προβλήματα και δέχεται σήμερα τις επιπτώσεις από ένα αναπτυξιακό μοντέλο που υιοθέτησε συνειδητά ή βάση των διαμορφωμένων συνθηκών σε κάποια χρονική περίοδο στο παρελθόν (σε κάθε περίπτωση πάντως χωρίς μακροχρόνιο και βιώσιμο σχεδιασμό). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο το πρώτο βήμα της ανάλυσης, που λειτούργησε και ως ερέθισμα ενασχόλησης με το θέμα, είναι η θεωρητική σύνδεση της ανάπτυξης της περιοχής με κάποιο καθιερωμένο μοντέλο ανάπτυξης που συναντάται στη διεθνή βιβλιογραφία. Η σύνδεση αυτή της Σιάτιστας με το μοντέλο της Τρίτης Ιταλίας υπήρχε αρχικά ως υπόθεση λόγω και της από πριν γνώσης των βασικών χαρακτηριστικών της περιοχής (λόγω του ότι η πόλη της Σιάτιστας αποτελεί τον τόπο καταγωγής μου) και αποτέλεσε κίνητρο για την περαιτέρω εξέταση των επιπτώσεων στον τοπικό πληθυσμό από τη σημερινή κρίση στον κλάδο της γούνας και των προοπτικών ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας.

Κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας το βασικό ζητούμενο (υπόθεση εργασίας) ήταν εάν τελικά η περιοχή της Σιάτιστας, και σε σχέση με τον κλάδο της γούνας που εκφράζει τη «μονοκλαδικότητα» (ή μονό-απασχόληση ο πιο δόκιμος όρος), μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα industrial district με χαρακτηριστικά τύπου Τρίτης Ιταλίας ή πρόκειται για μια διαφορετική περίπτωση που εντάσσεται σε κάποιο άλλο μοντέλο ανάπτυξης, ακολουθώντας μια ξεχωριστή πορεία στο χρόνο και στις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες που εγκαθιδρύθηκαν στην χώρο-εδαφική ενότητα που συγκροτεί. Το ερώτημα αυτό θεωρήθηκε θεμελιώδες για την ανάλυση της περιοχής, καθώς επιτρέπει την εξέταση του σημερινού προβλήματος της αναπτυξιακής της προοπτικής (μονοκλαδικότητα), υπό το πρίσμα μιας γενικότερης και πιο ολοκληρωμένης αντιμετώπισης, λαμβάνοντας υπόψη την αποκτώμενη διεθνή εμπειρία της Τρίτης Ιταλίας.

¹ Παρόμοια μοντέλα αναπτύχθηκαν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. όπως τα λεγόμενα S.P.L. (Τοπικά Παραγωγικά συστήματα) στην Γαλλία, τα clusters στην Αγγλία.

Στα πλαίσια μιας εργασίας της οποίας οι στόχοι αφορούν τον εντοπισμό και αξιολόγηση των επιπτώσεων ενός οικονομικού φαινομένου, όπως είναι ο τρόπος διάρθρωσης του παραγωγικού συστήματος, στον τοπικό πληθυσμό μιας συγκεκριμένης περιοχής, η μεγιστοποίηση της πιθανότητας ασφαλών συμπερασμάτων, παραπέμπει στην επιλογή και επεξεργασία αντικειμενικών δεδομένων και στοιχείων για το σύνολο των συνιστωσών που εμπεριέχει.

Αυτή ήταν και η οπτική γωνία με την οποία προσεγγίστηκε το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιοχής, δηλαδή η μονοκλαδικότητα, και η οποία υπαγόρευσε την προσεκτική καταγραφή των χαρακτηριστικών του κλάδου της γούνας στην ιστορική αλλά και σημερινή τους διάσταση, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως στοιχεία εντοπισμού και ανάλυσης του αναπτυξιακού μοντέλου της περιοχής αλλά και ως στοιχεία πρόγνωσης για την επισήμανση των αλλαγών που συντελούνται στα πλαίσια της ευρείας αναδιάρθρωσης της παραγωγικής βάσης του κλάδου.

Κατά τη διάρκεια συλλογής των στοιχείων έγινε αντιληπτό ότι θα απαιτούνταν και η πραγματοποίηση επιτόπιας έρευνας για να υπάρχουν διαθέσιμα πιο λεπτομερή στοιχεία της περιοχής, καθώς επίσης και για ποιοτικές πληροφορίες που δεν είναι διαθέσιμες από άλλες πηγές. Ακόμη λόγω των σημαντικών εξελίξεων στον κλάδο που συντελέστηκαν την τελευταία δεκαετία, κρίθηκε επιτακτική η ανάγκη προσέγγισης του θέματος με βάση πιο σύγχρονα, στη σημερινή κατάσταση, δεδομένα.

Η δομή της εργασίας διαρθρώνεται σε 5 κεφάλαια και την ενότητα των συμπερασμάτων. Από αυτά τα 2 πρώτα περιλαμβάνονται στην 1^η ενότητα του Θεωρητικού Πλαισίου και τα υπόλοιπα 3 στην 2^η ενότητα που αφορά την περιοχή μελέτης (Σιάτιστα). Το περιεχόμενο του κάθε κεφαλαίου σε γενικές γραμμές περιγράφεται παρακάτω:

Κεφάλαιο 1: Το πρώτο κεφάλαιο με τίτλο: «Τοπική - Ενδογενής Ανάπτυξη: ορισμός και βασικές έννοιες» αναφέρεται στις βασικές θεωρητικές έννοιες που σχετίζονται με το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας με σκοπό τη διευκρίνιση του ορισμού τους και τον ακριβή προσδιορισμό της σημασίας τους στο πλαίσιο ανάλυσης που ακολουθείται. Συνολικά αναπτύσσονται κατά σειρά οι έννοιες της τοπικότητας και του τοπικού, της τοπικής – ενδογενούς ανάπτυξης, της χώρο-

εδαφικής ενότητας και του κοινωνικού κεφαλαίου, με το κεφάλαιο να κλίνει επιχειρώντας μια συσχέτιση του κοινωνικού κεφαλαίου και της ενδογενούς ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 2: Στο δεύτερο κεφάλαιο, με χαρακτήρα επίσης θεωρητικό και τίτλο: «Το μοντέλο ανάπτυξης της Τρίτης Ιταλίας», εξαντλούνται όλες οι πτυχές του μοντέλου που εμφανίστηκε και χαρακτήρισε συγκεκριμένες περιοχές της Ιταλίας. Αρχικά προσδιορίζεται γεωγραφικά η περιοχή της Τρίτης Ιταλίας και τα βασικά χαρακτηριστικά της, καθώς και η έννοια των industrial districts, της βασικής μονάδας ανάλυσης του μοντέλου. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η πορεία εξέλιξης της βιομηχανικής ανάπτυξης που γνώρισαν οι συγκεκριμένες περιοχές, ο ιδιαίτερος τύπος βιομηχανικής ανάπτυξης (διάχυτη εκβιομηχάνιση) της Τρίτης Ιταλίας και η συμβολή του κοινωνικού κεφαλαίου σε αυτήν. Το κεφάλαιο κλείνει με την αξιολόγηση του μοντέλου, στην οποία παρουσιάζονται οι καταγραφόμενες στη διεθνή βιβλιογραφία αδυναμίες και περιορισμοί του, και την εκτίμηση των μελλοντικών τάσεων που διαφαίνονται με βάση τη σημερινή κατάσταση των Ιταλικών industrial districts.

Κεφάλαιο 3: Με το επόμενο κεφάλαιο, περνάμε από την ενότητα του θεωρητικού πλαισίου σε αυτήν της ανάλυσης της περιοχής της Σιάτιστας. Στο κεφάλαιο αυτό, με τίτλο: «Διαγνωστικό της περιοχής μελέτης», καταγράφεται η υπάρχουσα κατάσταση της περιοχής αναφοράς, αφού πρώτα αυτή προσδιοριστεί με βάση την έννοια της χώρο-εδαφικής ενότητας. Αρχικά γίνεται μια συστηματική παρουσίαση των φυσικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, δημογραφικών και λοιπών χαρακτηριστικών της Σιάτιστας και στη συνέχεια σε ξεχωριστή ενότητα η παρουσίαση της παραγωγικής διάρθρωσης και της δυναμικής του κλάδου της γούνας, δεδομένου ότι αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής και εκφράζει το φαινόμενο της ‘μονοκλαδικότητας’ που αποτελεί το αντικείμενο της εργασίας.

Κεφάλαιο 4: Το κεφάλαιο ξεκινά με την SWOT Ανάλυση του κλάδου της γούνας στην περιοχή και την φυσική και «ποιοτική» οριοθέτηση του industrial district της γούνας που συγκροτείται στη Δυτική Μακεδονία και στις περιοχές Σιάτιστας και Καστοριάς. Ακολούθως περιγράφονται οι επιπτώσεις της ‘μονοκλαδικότητας’ για την τοπική κοινωνία και ταυτόχρονα αναλύονται και αξιολογούνται συνθετικά μέσα από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τους γουονεργάτες και γουονοποιούς της περιοχής σε δύο διαφορετικές χρονικά και ποιοτικά επιτόπιες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν

στην περιοχή. Η πρώτη αφορά έρευνα καταγραφής των ανέργων γουνεργατών, που πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2004 και η δεύτερη συμπλήρωση ερωτηματολογίου από γουνοποιούς της περιοχής τον Ιούνιο του 2006.

Κεφάλαιο 5: Στο κεφάλαιο 5 με τίτλο: «Άξονες Ανάπτυξης της περιοχής μελέτης: Στρατηγική Σχεδιασμού και Προτάσεις», εντοπίζονται τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και κατατίθεται η πρόταση για ένα ολοκληρωμένο μοντέλο ανάπτυξης για τα επόμενα χρόνια, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και δυνατότητες του κλάδου της γούνας και της περιοχής, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

Συμπεράσματα: Η εργασία κλείνει με την ενότητα των συμπερασμάτων, στην οποία διευκρινίζεται και ενδυναμώνεται η συγκρότηση της Σιάτιστας και η λειτουργία του παραγωγικού της συστήματος στα πρότυπα των industrial districts της Τρίτης Ιταλίας, συνοψίζεται ο τρόπος εφαρμογής του μοντέλου ευέλικτης εξειδίκευσης της Τρίτης Ιταλίας στην περιοχή και οι κυριότερες επιπτώσεις αυτής της εφαρμογής και τέλος καταγράφονται οι προϋποθέσεις και τα μέτρα για την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του προϊόντος της γούνας και της περιοχής.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η εκτίμηση και αξιολόγηση των επιπτώσεων ενός οικονομικού φαινομένου, όπως η οικονομική κρίση, στον τοπικό πληθυσμό μιας περιοχής, η οποία χαρακτηρίζεται από μόνο-ανάπτυξη ενός παραγωγικού κλάδου και όχι διαφοροποίηση του παραγωγικού της συστήματος, είναι αναμφίβολα μια δύσκολη πρόκληση, δεδομένου ότι στοχεύει στην αναζήτηση των αιτιών που οδήγησαν σε αυτήν την κατάσταση αλλά και την επίδραση των μεταβολών που υπόκειται ήδη η περιοχή.

Η πορεία που ακολουθήθηκε για την επιτυχή διεκπεραίωση του θέματος της διπλωματικής συνιστά το μεθοδολογικό πλαίσιο ανάλυσης, το οποίο διαρθρώνεται στα παρακάτω στάδια:

1. Συλλογή, αξιολόγηση και μορφοποίηση (όσο αφορά τα ποσοτικά στοιχεία) δεδομένων από βιβλιογραφικές πηγές, μελέτες και έρευνες διαφόρων

επιστημονικών αντικειμένων και φορέων, το internet και στοιχεία από αρχεία δημοσίων υπηρεσιών, οργανισμών και κλαδικών φορέων.

2. Πραγματοποίηση επιτόπιας έρευνας στην περιοχή της Σιάτιστας σε αντιπροσωπευτικό δείγμα, με αντικείμενο την παραγωγική διάρθρωση του κλάδου, τα προβλήματα και τις μελλοντικές προοπτικές, τόσο της γούνας όσο και της περιοχής.
3. Συνθετική στατιστική επεξεργασία και ανάλυση όλων των παραπάνω δεδομένων, με έμφαση στην ανάλυση των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα πεδίου.
4. Εξαγωγή συμπερασμάτων και διαμόρφωση στρατηγικού πλαισίου ανάπτυξης για τα επόμενα χρόνια.

Πιο αναλυτικά, το μεθοδολογικό πλαίσιο που ακολουθήθηκε, με βάση την συγκεκριμένη προσέγγιση, είχε σαν κύριο άξονα και παράλληλα πρώτη αντικειμενική δυσκολία, τη συλλογή αξιόπιστων και επαρκών δεδομένων που να καλύπτουν όλες τις πτυχές του κλάδου της γούνας στην περιοχή, στη διαχρονική και χωρική τους διάσταση. Έτσι καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια και αρκετός χρόνος για τη συγκέντρωση του σχετικού υλικού, αφού ειδικά στον κλάδο της γούνας υπάρχει πρόσθετη δυσκολία στη συλλογή στοιχείων, εξαιτίας της έλλειψης οργανωμένου αρχείου από τους σχετικούς φορείς (δημόσιους και κλαδικούς), αλλά και του περιορισμένου αριθμού πρόσφατων μελετών για τη γούνα στην περιοχή. Παρόλα αυτά η προσπάθεια που καταβλήθηκε απέφερε έναν χρήσιμο όγκο στοιχείων που οργανώθηκαν σε κατάλληλη μορφή για να είναι αξιοποιήσιμα για το επόμενο στάδιο της ανάλυσης. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν στη φάση αυτή αφορούσαν καταγραφές του εμπορικού και βιοτεχνικού επιμελητηρίου, στατιστικά στοιχεία σε μορφή πινάκων από την ΕΣΥΕ (παράρτημα Κοζάνης και internet), διάφορες μελέτες, έρευνες και διπλωματικές εργασίες σχετικές με τη γούνα και την περιοχή, βιβλιογραφικές πηγές στο internet και τέλος κάποια βιβλία που υπήρχαν για το ίδιο θέμα στη δημοτική βιβλιοθήκη Σιάτιστας.

Επίσης, ένα σημαντικό κομμάτι που εντάσσεται στη φάση αυτή (της συλλογής στοιχείων) και προηγήθηκε χρονικά των παραπάνω, είναι η αναζήτηση βιβλιογραφικών πηγών για την κάλυψη του θεωρητικού υποβάθρου και ιδιαίτερα της

ενότητας που αφορούσε την Τρίτη Ιταλία. Η πηγές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κυρίως το διαδίκτυο, στο οποίο και εντοπίστηκαν αρκετά και μάλιστα πρόσφατα επιστημονικά άρθρα (στα αγγλικά) που εξαντλούν κάθε πτυχή του μοντέλου των industrial districts και προσφέρονται για την κριτική παρουσίαση του, καθώς και διάφορα βιβλία που υπήρχαν στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου.

Για την εξεύρεση των αναγκαίων στοιχείων, εκτός από τη συγκέντρωση έτοιμου υλικού, κρίθηκε ότι απαιτείται και η διενέργεια επιτόπιας έρευνας με τη μορφή ερωτηματολογίου στους γουνοποιούς της περιοχής, που συνέθεσε και το δεύτερο, επίσης σημαντικό, βήμα της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε στην εργασία. Η επιλογή των γουνοποιητικών επιχειρήσεων έγινε χωρίς συγκεκριμένα αξιολογικά κριτήρια, με γνώμονα την πλήρη γεωγραφική κάλυψη της πόλης της Σιάτιστας και την δημιουργία ενός κατά το δυνατό αξιόπιστου και αντιπροσωπευτικού δείγματος που αντικατοπτρίζει τη σημερινή πραγματική κατάσταση του κλάδου της γούνας στην περιοχή. Ουσιαστικά, η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν αυτή του τυχαίου δείγματος. Για την επίτευξη του στόχου αυτού ακολουθήσαμε για μερικές μέρες τους δρόμους της πόλης και ζητήσαμε από τους γουνοποιούς που βρήκαμε **τυχαία** στο χώρο εργασίας τους να μας βοηθήσουν συμπληρώνοντας ένα ερωτηματολόγιο. Η ανταπόκριση χαρακτηρίζεται άμεση και θετική, με το σύνολο των γουνοποιών να δείχνει διάθεση για να εκφράσει τις προσωπικές του απόψεις και να δηλώνει ανησυχία για τη σημερινή στάσιμη κατάσταση στον κλάδο. Στην όλη διαδικασία επιλογής του δείγματος μοναδική παρέκκλιση αποτέλεσε η περίπτωση μερικών μεγάλων επιχειρήσεων, για τις οποίες και επιδιώχθηκε η συμμετοχή τους στην έρευνα, ανεξάρτητα των παραπάνω κριτηρίων, ώστε να προστεθεί το απαιτούμενο στοιχείο της ορθής αναλογίας όσο αφορά το μέγεθος των γουνοποιητικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σήμερα στην περιοχή και να υπάρξει κατ' αναλογία σωστή εκτίμηση της διαμορφωθείσας κατάστασης.

Στο στάδιο αυτό της μεθοδολογίας θα πρέπει ακόμη να προστεθεί μια δεύτερη πηγή δεδομένων η οποία αφορά ποιοτικές πληροφορίες που προέρχονται από επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2004 από το Σύλλογο Γουνεργατών-τριών Γούνας, με αντικείμενο την καταγραφή των ανέργων γουνεργατών της περιοχής. Τα δεδομένα από την έρευνα παραχωρήθηκαν από τον πρόεδρο του συλλόγου σε πρωτογενή μορφή προς επεξεργασία και αξιοποίηση και αποδείχθηκαν εξαιρετικά

χρήσιμα, καθώς εμπλουτίσανε την ανάλυση με μια επιπλέον κατηγορία πληθυσμού που εμπλέκεται ενεργά στην παραγωγική διαδικασία. Εξ' αιτίας της κατάστασης τους (άνεργοι), τα δεδομένα αυτά μας έδωσαν την ευκαιρία να προσεγγίσουμε μια σημαντική συνιστώσα της σημερινής οικονομικής κατάστασης της περιοχής.

Με την ολοκλήρωση των δύο πρώτων σταδίων του μεθοδολογικού πλαισίου της εργασίας και τη συγκέντρωση ενός σημαντικού όγκου δεδομένων από διαφορετικές πηγές και με διαφορετική ποιοτική πληροφορία, προχωρήσαμε διαδοχικά στα δύο τελευταία στάδια (τρίτο και τέταρτο) που αφορούσαν τη συνθετική επεξεργασία των δεδομένων και την εξαγωγή συμπερασμάτων προς αξιοποίηση. Λόγω του μεγάλου όγκου των δεδομένων επιχειρήθηκε η συμπύκνωσή τους σε επιμέρους κατηγορίες, οι οποίες συγκροτήσαν ξεχωριστές ενότητες. Κάθε τέτοια ενότητα χαρακτηρίζεται από κοινή διάρθρωση, με την αρχική παράθεση των αποτελεσμάτων της επεξεργασμένης πληροφορίας σε διαγράμματα και πίνακες, διευκρίνιση της φύσης και των χαρακτηριστικών των δεδομένων που εμπεριέχονται προς αποφυγήν παρερμηνειών, σχολιασμό της εικόνας που παρουσιάζεται και τέλος, την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό που αναλύεται στην εκάστοτε ενότητα.

Στα επόμενα κεφάλαια ακολουθεί η αναλυτική περιγραφή των βημάτων της συγκεκριμένης μεθοδολογίας, όπως αυτή αποτυπώνεται μέσα από την εφαρμογή που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Σιάτιστας.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΠΙΚΗ-ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ

Η επικράτηση του “τοπικού” ως επιθετικού προσδιορισμού της ανάπτυξης συνδέθηκε, παραδοσιακά, με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων (φυσικών και ανθρωπογενών) και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων (οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών) μιας μικρό-περιοχής. Συνδέθηκε επίσης, με την ευελιξία που αντιτίθεται στην ακαμψία των μορφών κλασσικής οργάνωσης. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, η ανάπτυξη, προσαρμοσμένη στην κλίμακα του τοπικού, ενσαρκώνει την ιδέα μιας ευέλικτης οικονομίας, ικανής να προσαρμόζεται στα μεταβαλλόμενα γεγονότα και αποτελεί την εναλλακτική προοπτική στην οικονομία των μεγάλων μονάδων. (Γούσιος και Ντυκεν, 2004)

Όμως τι ακριβώς υποδηλώνει η έννοια του «τοπικού» και κατά πόσο αυτή συγγέεται με την έννοια της τοπικότητας;

Στο πλαίσιο της αναζήτησης, ενός ορισμού για το τοπικό και την τοπικότητα, μπορεί να γίνει αποδεκτός ένας ευρύτερος ορισμός του τοπικού ως «η εδαφική ενότητα που αντιστοιχεί σε επίπεδα θεσμικά (δημοτικά διαμερίσματα, δήμοι, νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, περιφέρεια), οικονομικά ή άτυπα, όπως η λεκάνη απασχόλησης, η μικρό-περιοχή, κτλ., που χαρακτηρίζονται από μια συλλογική ταυτότητα και από δυναμικές αλληλεγγύης». Απ’ αυτή την οπτική γωνία, μπορεί να υποστηριχτεί ότι το τοπικό ορίζεται ως ιδιαίτερος χώρος όπου εκφράζεται ένα κοινωνικό κίνημα του οποίου η αλληλεγγύη περιορίζεται τελικά σε μια συλλογική συνείδηση των προβλημάτων και της κοινής μοίρας, και στο οποίο επαναπροσδιορίζονται οι κοινωνικές σχέσεις. Το τοπικό προσεγγίζεται επομένως ως το αναλυτικό πλαίσιο αλλά και ως το πεδίο διερεύνησης των ενεργειών των κοινωνικών φορέων και ομάδων. (Γούσιος και Ντυκεν, 2004)

Οι παραπάνω προσεγγίσεις απορρέουν και από την αρχική προβληματική η οποία ανέδειξε την έννοια του τοπικού και την τοπική ανάπτυξη. Στην αρχή το τοπικό

είχε αρθρωθεί γύρω από την ιδέα της από τα κάτω ανάπτυξης, αντίποδα στην από τα επάνω ανάπτυξη που οδηγεί στην αποδιάρθρωση του χώρου και στην εξαφάνιση της τοπικής αλληλεγγύης (Greffé, 1989). Στη συνέχεια στράφηκε σε πιο επιχειρησιακές μορφές δράσης, με στόχο την έξοδο από την οικονομική κρίση. Το τοπικό απέκτησε δυναμική, αλλά και κοινωνική, καθώς και πολιτική νομιμοποίηση.

Όπως αναφέρει ο Δ. Γούσιος (2004), η ανάδειξη του τοπικού ως συγκεκριμένη εδαφική γεωγραφική ενότητα με ιδιαίτερη ταυτότητα και χαρακτηριστικά, εμφανίζεται περισσότερο ως απάντηση στην οικονομική κρίση που συνοδεύεται από αναδιαρθρώσεις αλλά και από τη μείωση των θέσεων απασχόλησης, ή την κρίση της από-χωροθέτησης που συνδέεται με τα δειλά ακόμη στην Ελλάδα, φαινόμενα απόρριψης της πόλης. Το τοπικό ωστόσο μπορεί και θα έπρεπε να αναπτύσσεται θετικά στο εσωτερικό ενός δυναμικού συστήματος, όπου εμφανίζεται η συλλογική θέληση των κοινωνικών δρώντων, οι οποίοι δραστηριοποιούνται και επενδύουν ξανά σε νέες μικρό-περιοχές. Στην περίπτωση αυτή το τοπικό θεωρείται ως ο προνομιούχος τόπος όπου εκφράζεται το κοινωνικό κίνημα και επαναπροσδιορίζονται οι κοινωνικές σχέσεις (Lamarche, 1986).

Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, για να υπάρξει τοπικότητα, όπως διαπιστώνει ο H. Mendras (1985), απαιτείται η ύπαρξη πολύπλοκων σχέσεων ανάμεσα σε οικονομικά και πολιτικά δίκτυα, καθώς και σε δίκτυα γειτνίασης, συγγένειας, κοινωνικότητας, κτλ. Η τοπικότητα εντοπίζεται κυρίως, σε κοινωνικές ομάδες χωρικά διάσπαρτες και το χαρακτηριστικό αυτό αποτελεί συνηθισμένο πρόβλημα για τις αναπτυξιακές παρεμβάσεις που απαιτούν συνήθως κάποια χωρική διάσταση.

Επομένως, αντίθετα με την έννοια του τοπικού, η τοπικότητα δεν αναφέρεται πάντα σε γεωγραφική ενότητα, αλλά σε ένα σύμπλεγμα σχέσεων μεταξύ οικονομικών-πολιτικών δικτύων. Τα δίκτυα αυτά μπορούν να είναι επίσης κοινωνικά, γειτνίασης, συγγένειας, διαλέκτου, κοινής πολιτισμικής ταυτότητας και κουλτούρας, κτλ. και ενδυναμώνουν τις σχέσεις και τη συνεργασία ομάδων/κοινοτήτων με κοινά χαρακτηριστικά.

1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σε ένα περιβάλλον εκτεταμένης αναδόμησης των δημόσιων πολιτικών σε διάφορους τομείς, παρατηρείται τα τελευταία χρόνια ανανεωμένο ενδιαφέρον και στην τοπική διάσταση της ανάπτυξης. Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε στο σημείο αυτό ότι αυτή η νέα διάσταση έχει κερδίσει έδαφος όχι τόσο πολύ ως ένα αποτέλεσμα νέων θεωρητικών αναζητήσεων, αλλά ως μια αντίδραση στην πρόσφατη κρίση των παραδοσιακών ελλειμματικών πολιτικών που κατά καιρούς υιοθετήθηκαν από τους εκάστοτε αρμόδιους φορείς σε περιφερειακό επίπεδο. (Gambaro, 2004)

Η μείωση της αποδοχής του υποδείγματος της πολιτικής ανάπτυξης και διάχυσης, μετά τη δεκαετία του 1970, είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση νέων στοιχείων που θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν καλύτερα την πραγματικότητα του χώρου. Πάνω σε αυτό θεμελιώθηκε η κατασκευή του υποδείγματος της από τα κάτω ανάπτυξης (Vasquez, 1991). Οι προσπάθειες ορισμού της ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης και των θεωρητικών διασυνδέσεών της με την περιφερειακή ανάπτυξη (Friedmann & Weaver, 1979, Sachs, 1980, Stohr, 1981 & 1985, Pecqueur, 2000) καθώς και η ερμηνεία των περιπτώσεων τοπικής εκβιομηχάνισης (Fua, 1983, Vazquez, 1983, Quevit, 1986), επέτρεψαν τη σύλληψη της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης (με σημαντικές διαφοροποιήσεις πάντως μεταξύ των ερευνητών) και τη χρησιμοποίηση μιας ολοένα και ακριβέστερης ορολογίας, που επιτρέπει τη βελτίωση των εργαλείων ανάλυσης και του σχεδιασμού της στρατηγικής της ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Blakely (1994), στις σύγχρονες οικονομίες της αγοράς, οι τοπικές κοινότητες θεωρούνται επίσης και αγορές και θα πρέπει να επιδιώκουν να εμπορευούνται τους τοπικούς τους πόρους με τρόπο αποτελεσματικό ώστε να αποκτούν συγκριτικά πλεονεκτήματα, δημιουργώντας νέες επιχειρήσεις που θα τις επιτρέπουν να διατηρούν την υπάρχουσα οικονομική τους βάση. Αυτό σημαίνει, ότι οι τοπικές κοινότητες πρέπει όχι μόνο να αξιοποιούν το υπάρχον ανθρώπινο, κοινωνικό, θεσμικό και φυσικό τους κεφάλαιο αλλά και να είναι σε θέση να 'παράγουν' δικό τους πόρους για να οικοδομήσουν ένα αυτό-διατηρούμενο οικονομικό σύστημα μέσα από το οποίο θα δημιουργούνται νέες ευκαιρίες απασχόλησης και θα παρακινείται η τοπική οικονομική δραστηριότητα. (Angeon, Callois, 2004)

Όλες οι χωρικές ενότητες θεωρείται ότι διαθέτουν την δική τους ιστορία η οποία προσδιόρισε την πολιτιστική τους ταυτότητα και ένα σύνολο πόρων (οικονομικών, θεσμικών και πολιτιστικών) που αποτελούν τη δυναμική της ενδογενούς ανάπτυξης τους. Σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, μια χώρο-εδαφική ενότητα μπορεί, με δική της πρωτοβουλία να ανακαλύψει νέες ιδέες, που της επιτρέπουν να χρησιμοποιήσει τους πόρους της και να επιλύσει τα προβλήματά της. Η ικανότητα χάραξης της κατάλληλης αναπτυξιακής διαδικασίας, σε συνδυασμό με την ενεργοποίηση των διαθέσιμων πόρων μιας περιοχής και την ενδογενή δυναμικότητά της, οδηγεί σε μια μορφή ανάπτυξης που ονομάζεται ενδογενής ανάπτυξη (Vasquez, 1991).

Η έννοια της ενδογενούς ή «από τα κάτω» ανάπτυξης μπορεί να θεωρηθεί η ανάπτυξη που συνδέεται με ανιούσες διαδικασίες. Δηλαδή προϋποθέτει την ανιούσα κίνηση τοπικών πρωτοβουλιών, η οποία φέρεται από πρόσωπα (εκλεγμένοι), από αυθόρμητα ή άτυπα δίκτυα ομάδων, συλλόγους, κτλ. τα οποία συγχωνεύονται σε μια πρωτότυπη κοινωνική δυναμική. Επομένως στην ενδογενή διαδικασία ανάπτυξης μπορούν να συμπεριληφθούν τοπικοί και οριζόντιοι φορείς, ομάδες επιχειρηματιών και ατομικές πρωτοβουλίες οι οποίοι και ενθαρρύνονται για να συνεργαστούν μεταξύ τους και να δημιουργήσουν δίκτυα. Αυτή η ενδογενής δυναμική αποτελεί τη βάση για την εκκίνηση, την εξέλιξη και την επιτυχή έκβαση μιας τοπικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Αυτή είναι που θα επιζητήσει τη συνάντηση με τις εξωγενείς δυνάμεις τόσο για την αναγνώρισή της, την αποδοχή της ικανότητας της και την ενίσχυση της αξιοπιστίας της. Ο βασικός στόχος αυτής της διαδικασίας είναι σίγουρα η απόκτηση των απαραίτητων μέσων και γι' αυτό το λόγο ο φορέας που εκπροσωπεί την τοπική κοινωνία ανατρέχει στην κρατική εξουσία και στις ιδιωτικές επενδύσεις, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να αναπτύξει τις σχέσεις του με τις θεσμικές δομές. Η αδυναμία του ωστόσο, προερχόμενη από την έλλειψη συνοχής, αντοχής αλλά και δύναμης να εξασφαλίσει την απαιτούμενη νομιμότητα απέναντι στις παραπάνω δομές και εξουσίες μπορεί να αποδυναμώσει την ενδογενή δυναμική και να την οδηγήσει σε αποτυχία. (Γούσιος και Ντυκεν, 2004)

Η κεντρική ιδέα επομένως της ενδογενούς ανάπτυξης είναι ο συγκερασμός διαφορετικών παραγόντων και δρώντων, που μπορεί να προέρχονται από το δημόσιο (κεντρική και τοπική αυτοδιοίκηση), τον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα, να αφορούν

σωματεία και συλλόγους μιας περιοχής την τοπική κοινότητα, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και οργανισμούς, κτλ., αυτό που ο Pecqueur (2000) εξηγεί ως μια “λογική των δρώντων” (logique d’ acteurs). Μια συνεργασία των δρώντων που αναφέρθηκαν, σε τοπικό επίπεδο, έχει σαν στόχο το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός κοινού αναπτυξιακού σχεδίου, που λαμβάνει υπόψη τους πολλούς διαφορετικούς παράγοντες που ενδέχεται να αφορά (ανθρωπογενείς, οικονομικούς, περιβαλλοντικούς, κτλ.), και επιδιώκει να εξασφαλίσει την τοπική συνοχή και αποτελεσματικότητα εκμεταλλευόμενη την περιορισμένη γεωγραφική κλίμακα και βασιζόμενη σε συμμετοχικές διαδικασίες.

Η ενδογενής ανάπτυξη σύμφωνα με τον Cravinho (1983), πηγάζει από μια αυξημένη κατανόηση, τόσο των συνθηκών της κρίσης σε τοπικό επίπεδο, όσο και των ιδιαίτερων επιπτώσεών της στην ενδεχόμενη επίλυση ανικανοποίητων τοπικών αναγκών με παραδοσιακές μεθόδους. Η ενδογενής ανάπτυξη είναι απόρροια μιας σειράς διαδικασιών κοινωνικής διερεύνησης που είναι ριζωμένες στην τοπική πραγματικότητα. Το κλειδί, σύμφωνα με τον ίδιο, για την ενεργοποίηση της τοπικής πρωτοβουλίας είναι «μια έντονη συναίσθηση, ένα σοκ που προκαλείται από την ξεκάθαρη κατανόηση του γεγονότος ότι τίποτα δεν πρόκειται να συμβεί αν οι άμεσα ενδιαφερόμενοι δεν πάρουν στα χέρια τους την ευθύνη να κάνουν κάτι σε τοπικό επίπεδο». Όποτε συμβαίνει αυτό το «σοκ συνειδητοποίησης υπάρχουν και αποτελέσματα. Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ότι έχουν αφεθεί μόνοι τους, ότι οι ανάγκες τους έχουν ξεχαστεί ή είναι σχεδόν ανεπαίσθητες για τα κεντρικά κλιμάκια λήψης αποφάσεων. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι αντιλαμβάνονται ότι αν πρόκειται να βρεθούν λύσεις, θα πρέπει να βρεθούν κυρίως στη βάση των τοπικών ανθρώπινων και υλικών πόρων.

Γενικά η τοπική ενδογενής ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και διαρθρωτικών αλλαγών, που οδηγεί σε μια βελτίωση του επιπέδου ζωής του τοπικού πληθυσμού (Coffey & Polese, 1985) και στην οποία μπορούν να διακριθούν τουλάχιστον δυο διαστάσεις. Καταρχήν, η οικονομική, όπου οι τοπικοί επιχειρηματίες χρησιμοποιούν την ικανότητα τους για να οργανώσουν τους τοπικούς παραγωγικούς συντελεστές σε ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγικότητας, ώστε να είναι ανταγωνιστικοί στις αγορές. Η άλλη διάσταση είναι η κοινωνικό-πολιτιστική και σε αυτήν οι αξίες και οι τοπικοί θεσμοί αποτελούν τη βάση της

αναπτυξιακής διαδικασίας. Η στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και μια επιπλέον διάσταση, την πολιτικό-διοικητική όπου οι χωρικές πολιτικές επιτρέπουν τη δημιουργία ενός τοπικού ευνοϊκού πλαισίου, προστατεύοντας το από τις εξωτερικές επιδράσεις και προωθώντας την ανάπτυξη της τοπικής δυναμικής (Stohr, 1985).

Η τοπική ενδογενής ανάπτυξη, όπως και άλλα μοντέλα ανάπτυξης και θεωρητικές προσεγγίσεις σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι πανάκεια που τοποθετεί αυτόματα σε τροχιά ανάπτυξης κάθε περιοχή που αντιμετωπίζει πρόβλημα. Απαιτεί υψηλό βαθμό ικανότητας και συνειδητοποίησης εκ μέρους της τοπικής κοινωνίας για συμμετοχή στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων αλλά και στον προγραμματισμό της αναπτυξιακής διαδικασίας. Πάνω απ' όλα αποτελεί μια κίνηση «εκ των κάτω» με διαδικασίες που επιτρέπουν στην τοπική δυναμική να εκφράζεται και να υλοποιείται και απαιτεί την ύπαρξη γεωγραφικής και κοινωνικής κινητικότητας. Δεν υπάρχει ένα γενικό «μοντέλο τοπικής ανάπτυξης» που να μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις περιπτώσεις με τις ίδιες πιθανότητες επιτυχίας, αλλά περισσότερο κάποιες γενικές αρχές και κατευθύνσεις που επιτρέπουν την προσαρμογή του στις εκάστοτε ειδικές συνθήκες της διαφορετικής κάθε φορά περιοχής.

Πολλοί επιστήμονες της οικονομίας του χώρου επισημαίνουν ότι κάθε περίπτωση πρέπει να αντιμετωπίζεται με διαφορετικό τρόπο, σύμφωνα με το επίπεδο ανάπτυξης της τοπικής οικονομίας, της δομής και λειτουργίας του παραγωγικού συστήματος, της αγοράς εργασίας και των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την τοπική κουλτούρα (Vasquez, 1991).

Τέλος, στην ενδογενή ανάπτυξη, όπως αυτή προσδιορίστηκε παραπάνω, δύο έννοιες έχουν ιδιαίτερη σημασία όσο αφορά την επιτυχία μιας αναπτυξιακής «από τα κάτω» παρέμβασης και για το λόγο αυτό αναλύονται στη συνέχεια. Η πρώτη από αυτές είναι η **χώρο-εδαφική ενότητα** που αφορά το βέλτιστο χωρικό επίπεδο της αναπτυξιακής παρέμβασης και η δεύτερη το **κοινωνικό κεφάλαιο** που αποτελεί μια από τις κύριες συνιστώσες της τοπικής ενδογενούς ανάπτυξης, στην οποία οι αξίες και οι κοινωνικοί θεσμοί αποτελούν τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι δυο αυτές έννοιες αναλύονται στις ενότητες που ακολουθούν.

1.3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΧΩΡΟ-ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Στην ενότητα αυτή επιδιώκεται να γίνει ο προσδιορισμός της έννοιας της χώρο-εδαφικής ενότητας (territory), ενός όρου που άρχισε να χρησιμοποιείται πρόσφατα στις επιστήμες του χώρου, κυρίως από τους μελετητές και επιστήμονες που ασχολούνται με την τοπική ανάπτυξη. Ο όρος αυτός είναι πολύ σημαντικός και χρησιμοποιείται σε αρκετά σημεία της παρούσας εργασίας επειδή θεωρείται ότι εκφράζει καλύτερα τις κοινωνικές και χωρικές καταστάσεις και δυναμικές στην τοπική κλίμακα. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να γίνει μια διευκρίνιση της σημασίας της στο σημείο αυτό και να δοθεί ένας ακριβής ορισμός, ώστε να αποφευχθούν οι όποιες παρερμηνείες που ενδέχεται να ανακύψουν.

Η χώρο-εδαφική ενότητα ορίζεται ως μια περιοχή γεωμορφολογικά και ιστορικά προσδιορισμένη, τα όρια της οποίας περιλαμβάνουν μια ή περισσότερες γεωγραφικές ενότητες. Η περιοχή αυτή δεν ταυτίζεται πάντα με τα όρια μιας διοικητικής ενότητας (π.χ. Δήμου ή Νομαρχίας), τα οποία μπορεί να ξεπερνά ή/και να τέμνει. Η διευρυμένη αυτή περιοχή διαθέτει συνοχή στο βαθμό που παρουσιάζει ή τείνει να αποκτήσει μια ισχυρή εσωτερική διάρθρωση με επίκεντρο ένα μικρό ή μεσαίο αστικό κέντρο. Η συνοχή της προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία μιας κοινότητας πληθυσμού η οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει και να αξιολογήσει για την προώθηση των συμφερόντων της, και ένα ενσωματωμένο ομοιογενές σύστημα αξιών το οποίο εκφράζεται με όρους εκσυγχρονισμού και προόδου. Στο εσωτερικό της εντοπίζεται ένας σημαντικός αριθμός θεσμικών φορέων, μικρών επιχειρήσεων (συχνά του ίδιου επαγγελματικού αντικειμένου) αλλά και αναπτυξιακών πρωτοβουλιών. Στην περίπτωση αυτή, ο όρος «εδαφικό» αναφέρεται στην έκταση μιας αντίστοιχης ενότητας της οποίας τα σύνορα εμφανίζονται σαφώς καθορισμένα. Ο όρος «χώρος» αναφέρεται στην ύπαρξη δομών, εξοπλισμών, πόρων, δραστηριοτήτων, ροών και σχέσεων που επιτρέπουν τη γέννηση ενδογενών αναπτυξιακών διαδικασιών και πρωτοβουλιών καθώς και τη σύνδεση με το εξωγενές. (Γούσιος & Ντυκέν, 2004)

Συμπληρωματικά, μπορούμε να προσθέσουμε ότι συνήθως, οι ευρύτερες χώρο-εδαφικές ενότητες χαρακτηρίζονται από εκείνα τα στοιχεία που ορίζουν την υπαιθριακότητα (πυκνότητα, απόσταση, πολιτισμική ταυτότητα,...), διαθέτουν

ωστόσο, έστω και σε λανθάνουσα μορφή, στο επίπεδο του πληθυσμού, των δραστηριοτήτων και των υπηρεσιών, εκείνες τις συνθήκες και τις δυναμικές που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν την κοινωνική αναπαραγωγή και πρόοδο, τη διαχείριση του χώρου και την ανάπτυξή του με την ευρεία έννοια. (Γούσιος, 2001)

Στο συγκεκριμένο σημείο θα ήταν χρήσιμο να δοθεί και ένας σύντομος ορισμός της έννοιας χώρο-τοπική ενότητα, η οποία εύκολα συγχέεται με την χώρο-εδαφική ενότητα αλλά δεν είναι το ίδιο.

Ο όρος χώρο-τοπική ενότητα χρησιμοποιείται, ως εργαλείο, στις περιπτώσεις όπου μια χωρική ενότητα, ασχέτως μεγέθους και με ασαφή σύνορα, αναπτύσσει συνεργασία και εντάσσεται σ' ένα μη χωροθετημένο δίκτυο σχέσεων. Η ένταξη αυτή επιτυγχάνεται μέσω άτυπων μορφών συνεργασίας στη βάση μιας ισχυρής κοινής ταυτότητας και σημαντικών δεσμών που δημιουργούνται μέσω του παρελθόντος και του μέλλοντος μεταξύ ομάδων ή/και τοπικών κοινωνιών που ανήκουν σε διάσπαρτους τοπικούς χώρους. Θεωρείται εδώ μη χωροθετημένο δίκτυο, ένα σύστημα σχέσεων και μορφών συνεργασίας που λειτουργεί με μέλη, άτομα ή τοπικές κοινωνίες που δεν προέρχονται από την ίδια περιοχή. Στις περιπτώσεις αυτές η απόσταση και η γειννίαση στο εσωτερικό της χώρο-τοπικής ενότητας δεν ισχύουν. Αυτό που ενδιαφέρει είναι σε ποιο βαθμό οι παραγωγικοί και υποστηρικτικοί μηχανισμοί μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά (Γούσιος & Ντυκέν, 2004).

1.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Αυτό που χαρακτηρίζει όλες τις νέες προσεγγίσεις της τοπικής ή ενδογενούς ανάπτυξης, είναι το γεγονός ότι όλες θεωρούν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο (social capital) αποτελεί έναν από τους πολύ σημαντικούς συντελεστές του Τοπικού Παραγωγικού Συστήματος (Local Productive System).

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί που περιγράφουν την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου, μιας έννοιας που μπορεί να θεωρηθεί και θεωρείται από πολλούς, μοχλός και κύρια συνιστώσα της τοπικής-ενδογενούς ανάπτυξης. Παρόλα αυτά οι διάφοροι μελετητές, δεν έχουν καταλήξει σε έναν κοινό ορισμό για το κοινωνικό κεφάλαιο, εντοπίζοντας ωστόσο κάποια βασικά χαρακτηριστικά του.

Πριν αναφερθούμε σε αυτά θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου έγινε δημοφιλής και άρχισε να χρησιμοποιείται ευρύτατα στην βιβλιογραφία αρχικά κυρίως μέσω της εργασίας του Putnam (1993) στην Ιταλία, και του Porter (1998) στη συνέχεια. Αξίζει δε, να σημειωθεί ότι αρκετοί επιστήμονες πιστεύουν ότι η αντίληψη, παραμένει πολύ ρηχή και επιλεκτική, προσθέτοντας απλά κάποια στοιχεία που η παραδοσιακή οικονομική και γεωγραφική ανάλυση αδυνατεί να διαπραγματευτεί (Hadjimichalis, 2006).

Οι παρακάτω ορισμοί έχουν εξαχθεί από την σχετικά πιο πρόσφατη βιβλιογραφία, είναι γενικοί, ενσωματώνοντας πολλές απόψεις, όπως τα δίκτυα, τις κοινωνικές αξίες/κανόνες και την εμπιστοσύνη και αντιπροσωπεύουν σε μεγάλο βαθμό, αλλά όχι πλήρως, το σύνολο των υπαρχόντων ορισμών.

Η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως «τους άτυπους κανόνες συμπεριφοράς (νόρμες²) και τις κοινωνικές σχέσεις που είναι εμπεδωμένες στις κοινωνικές δομές των κοινωνιών και που επιτρέπουν στους κατοίκους μιας περιοχής να συνεργαστούν δυναμικά ώστε να επιτύχουν τους επιθυμητούς σκοπούς» (www.worldbank.org/poverty/scapital). Σύμφωνα με τον Morgan (1997), «το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται σε χαρακτηριστικά κοινωνικού οργανισμού, όπως τα δίκτυα, οι αξίες και η εμπιστοσύνη, που διευκολύνουν το συντονισμό και την συνεργασία για το κοινό όφελος» (σελ. 493). Αυτός ο ορισμός πλησιάζει σε αυτόν του Putnam et al. (1993), που αναφέρεται «στην εμπιστοσύνη, αξίες, και τα δίκτυα που βελτιώνουν την αποδοτικότητα της κοινωνίας διευκολύνοντας τις συντονισμένες δράσεις» (σελ. 167). Οι Knack & Keefer (1997) αναφέρονται στην «εμπιστοσύνη και τις αξίες της συμπεριφοράς των πολιτικών που νοιάζονται για την πόλη ως εκδηλώσεις του κοινωνικού κεφαλαίου» (σελ. 1252). Ο Fukuyama (1995) βλέπει το κοινωνικό κεφάλαιο ως μια συνιστώσα του ανθρώπινου κεφαλαίου «... που επιτρέπει στα μέλη μιας δεδομένης κοινωνίας να εμπιστευτούν ο ένας τον άλλο και να συνεργαστούν στον σχηματισμό νέων επιχειρηματικών ομίλων και συνεταιρισμών» (σελ. 90).

² Ο όρος νόρμα (norm στα αγγλικά) χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τους άτυπους κανόνες συμπεριφοράς, στους οποίους «υπακούουν» τα μέλη μιας ομοιογενούς κοινωνίας ανθρώπων σε όλες τις εκφάνσεις του καθημερινού τους βίου, από τις προσωπικές μέχρι τις επαγγελματικές τους επαφές. Σε πολλές περιπτώσεις οι κανόνες αυτοί που υπάρχουν στη συνείδηση των μελών μιας κοινωνίας ασκούν τόσο μεγάλη επιρροή στις διαπροσωπικές σχέσεις που η καταστρατήγησή τους αποτελεί σοβαρό παράπτωμα που οδηγεί ακόμη και στο δημόσιο αποκλεισμό των παραβατών.

Από τα παραπάνω προκύπτει μια δυσκολία στην κατανόηση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου εξαιτίας της μη ξεκάθαρης φύσης του. Σύμφωνα με τον Coleman (1990), «αν το φυσικό κεφάλαιο είναι πλήρως αντιληπτό, καθώς είναι ενσωματωμένο σε αισθητή υλική μορφή, και το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι λιγότερο αντιληπτό, καθώς συμπεριλαμβάνει τις ικανότητες και τη γνώση που έχει αποκτηθεί από κάποιο άτομο, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι το λιγότερο αντιληπτό μέχρι στιγμής, καθώς αυτό περιέχεται στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων» (σελ. S100 - 1).

Ωστόσο, οι ορισμοί τείνουν να μοιράζονται την άποψη ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να παίξει το ρόλο ενός ανταγωνιστικού λειτουργικού πόρου ή μπορεί να αποτελέσει έναν παραγωγικό πόρο που ενδυναμώνει τη συνεργασία και μειώνει γενικά το κόστος των συναλλαγών. Ο Coleman (1990) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο θα πρέπει να θεωρηθεί σαν ένας παραγωγικός πόρος εντός μιας δομής σχέσεων ανάμεσα σε δρώντες που είναι διαθέσιμοι σε άλλους δρώντες. Αυτό ισχύει περισσότερο όταν τα μέλη της κοινωνίας είναι πολύ δεμένα μεταξύ τους και υπάρχει συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη. Για παράδειγμα, οι άτυποι κανόνες (νόρμες) μπορούν να είναι αποτελεσματικοί μόνο όταν έχουν την δυνατότητα να παρεμποδίζουν τις ενέργειες των δρώντων που παρουσιάζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Επιπρόσθετα, η θεωρία των παιχνιδιών μας διδάσκει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο οδηγεί σε λύσεις συνεργασίας γιατί οι κανόνες της αστικής συνεργασίας επιβάλλουν αρνητικές εξωτερικότητες σε αυτούς που δρουν με μοναδικό σκοπό το ατομικό τους κέρδος (Knack & Keefer, 1997).

Ωστόσο, αν και η εμπιστοσύνη είναι ένας εξαιρετικά πολύτιμος πόρος, δεν είναι οικονομικό αγαθό που να μπορεί κάποιος να το βρει στην αγορά, αλλά αποκτιέται μέσα από την καθημερινή επαφή, συνεργασία και συνδιαλλαγή των ανθρώπων και σταδιακά ενισχύεται ή διακόπτεται, ανάλογα με τη συμπεριφορά και τις επιδιώξεις των δρώντων που αποτελούν τα μέλη ενός συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου (πχ μιας μικρής πόλης). Τα μέλη αυτά συνήθως μέσα από την επίτευξη του ατομικού επιδιώκουν ή προωθούν και το συνολικό κέρδος, χωρίς να το επιδιώκουν συνειδητά τις περισσότερες φορές, αλλά εξαιτίας των άτυπων κοινωνικών δομών και κανόνων που υπάρχουν σε μια «κλειστή» κοινωνία και διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό και την επαγγελματική συμπεριφορά των μελών της.

1.5. ΣΧΕΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Υπάρχουν περίπου πέντε τρόποι με τους οποίους συνδέεται η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου (όπως αυτή διατυπώθηκε στην προηγούμενη ενότητα) με την τοπική ενδογενή ανάπτυξη.

Πρώτα απ' όλα, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι μια αναγκαία προϋπόθεση για τις εμπορικές συναλλαγές καθώς η αβεβαιότητα υπάρχει παντού. Όταν δεν υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ αυτών που συναλλάσσονται, είναι δυσκολότερο να υπάρξει οικονομική δραστηριότητα γιατί η αβεβαιότητα και το ρίσκο είναι πολύ υψηλά. Αυτό συμβαίνει σε μεγαλύτερο βαθμό στις συναλλαγές που είναι «ευαίσθητες» σε θέματα εμπιστοσύνης, όπως είναι τα αγαθά που παραδίδονται άμεσα με τη συμφωνία να πληρωθούν σε κάποια στιγμή στο μέλλον (Knack & Keefer, 1997). Για παράδειγμα, σε μια κοινωνία όπου δεν υπάρχει εμπιστοσύνη, οι άνθρωποι δεν θα αποταμίευαν στις τράπεζες, οι τράπεζες θα αδυνατούσαν να παρέχουν κεφάλαιο για επενδύσεις, και οι επιχειρήσεις δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τα σχέδια τους εξαιτίας της έλλειψης του κεφαλαίου. Σύμφωνα με τους Knack & Keefer (1997), «οι κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης είναι λιγότερο εξαρτώμενες από τους επίσημους θεσμούς για την επικύρωση συμφωνιών. Ανεπίσημες αγορές πιστώσεων που βασίζονται σε ισχυρή διαπροσωπική εμπιστοσύνη μπορούν να διευκολύνουν τις επενδύσεις εκεί όπου δεν υπάρχει καλά ανεπτυγμένο επίσημο σύστημα οικονομικής μεσολάβησης, ή εκεί όπου η έλλειψη κάποιων τυπικών στοιχείων περιορίζει την πρόσβαση σε πιστώσεις των τραπεζών» (σελ. 1253).

Δεύτερο, το κοινωνικό κεφάλαιο ενδέχεται να μειώνει το κόστος των εμπορικών συναλλαγών. Όταν υπάρχει εμπιστοσύνη, υπάρχει λιγότερη ανάγκη για τον επακριβή καθορισμό όλων των λεπτομερειών μιας εμπορικής συνδιαλλαγής σε επίσημα συμβόλαια. Άτυποι κανόνες που υπάρχουν στη συνείδηση των συναλλασομένων εμποδίζουν τις καιροσκοπικές συμπεριφορές. Υπάρχει επίσης λιγότερη ανάγκη για την εφαρμογή προσπάθειας για τον έλεγχο και την παρακολούθηση της εκτέλεσης των συμφωνηθέντων. Επιπρόσθετα, είναι λιγότερο πιθανό να υπάρξουν δαπανηρές δικαστικές διαμάχες μεταξύ των συνεταιίρων. Για παράδειγμα, ο Harrison (1992) ερμήνευσε την τεράστια άνοδο των δικαστικών υποθέσεων στη Silicon Valey των ΗΠΑ, ως απόδειξη της «πιθανής διάβρωσης στα κοινωνικά θεμέλια», για την

πραιτέρω οικονομική ανάπτυξη αυτής της περιφέρειας. Επομένως, συναλλαγές που βασίζονται στην εμπιστοσύνη και υπακούουν άτυπους κοινωνικούς κανόνες (νόρμες), αναμένεται να είναι πιο αποτελεσματικές και άρα λιγότερο δαπανηρές από τα περίπλοκα, αναλυτικά συμβόλαια που απαιτούν συνεχή παρακολούθηση και βεβαίως πολύ πιο αποτελεσματικά από την δικαστική επιβολή με την παρέμβαση της πολιτείας (Putnam, 1993).

Τρίτο, το κοινωνικό κεφάλαιο διευκολύνει τη μετάδοση και την ανταλλαγή της πληροφορίας. Όταν υπάρχει υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης, η επικοινωνία γίνεται ευκολότερα. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη μετάδοση μη κωδικοποιημένης ή καταγεγραμμένης πληροφορίας, η οποία είναι, εκ της φύσεώς της, πολύ πιο δύσκολο να διαδοθεί (Malmberg & Maskell, 1997, Storper, 1997). Επιπλέον, υπάρχει ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για το εάν οι καινοτομίες είναι περισσότερο αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης και της συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων παρά τα αποτελέσματα ενεργειών απομονωμένων επιχειρήσεων (Boschma, 1999). Για το λόγο αυτό, το κοινωνικό κεφάλαιο, σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από υψηλό αίσθημα εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών τους, μπορεί να παίζει έναν πολύ ενεργό ρόλο στη διαδικασία της μάθησης νέων μεθόδων και τεχνολογιών και ως εκ τούτου να λειτουργεί ως ερέθισμα για καινοτομίες (Morgan, 1997).

Τέταρτο, το κοινωνικό κεφάλαιο πιθανόν να λειτουργεί θετικά στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και την υπευθυνότητας των κεντρικών διοικητικών θεσμών. Αυτή η σχέση έχει επιβεβαιωθεί σε περιφερειακό επίπεδο από μια εμπειρική μελέτη του Putnam (1993) στην Ιταλία. Μια εξήγηση γιατί συμβαίνει αυτό είναι ότι οι αστικές νόρμες μπορεί να είναι χρήσιμες για να ξεπεραστεί το πρόβλημα των συλλογικών ενεργειών για την παρακολούθηση των πολιτικών και άλλων δημοσίων προσώπων. Επιπρόσθετα, η κοινωνική συνοχή μπορεί να έχει θετική επίδραση στην ευελιξία των πολιτικών όταν οι μεταβαλλόμενες συνθήκες το απαιτούν.

Όταν η θεσμική απόδοση αυξάνεται, μπορεί να δημιουργηθεί θετικό κλίμα για τους επιχειρηματίες. Ειδικότερα, σε κοινωνίες με υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης, οι κυβερνήσεις είναι πιο πιθανόν να είναι αξιόπιστες και υπεύθυνες και αυτό κάνει λιγότερο επικίνδυνο για τις επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν μακροπρόθεσμες επενδύσεις. Αυτό συμβαίνει περισσότερο στις ανεπτυγμένες κοινωνίες όπου οι κυβερνήσεις διαθέτουν περισσότερα έσοδα για να παρέχουν καλύτερες υπηρεσίες και

όπου λόγω του υψηλού μορφωτικού επιπέδου των πολιτών υπάρχουν μεγαλύτερες απαιτήσεις σε σχέση με την ποιότητα των προσφερόμενων δημόσιων υπηρεσιών. Ωστόσο, οι Knack & Keefer (1997) προειδοποιούν για τον κίνδυνο της αντίστροφης αιτιότητας, γιατί οι κεντρικοί θεσμοί μπορεί να είναι οι αιτίες, αλλά επίσης και υποκατάστατα για την εμπιστοσύνη και την συνεργασία. Από τη μια μεριά, «αν οι επίσημοι θεσμοί επιβάλλουν ιδιωτικές συμφωνίες και νόμους πιο αποτελεσματικά, η εμπιστοσύνη και η προσκόλληση σε άτυπους κανόνες μεταξύ των ιδιωτών μπορεί να ενισχυθεί» (σελ. 1279). Ωστόσο, από την άλλη, «οι κοινωνίες όπου δεν υπάρχει μεγάλη εμπιστοσύνη απαιτούν πιο σθεναρούς επίσημους θεσμούς για να αναλάβουν την ευθύνη των συναλλαγών που είναι κρίσιμες για την ανάπτυξη. Χωρίς μια τέτοια κεντρική διοίκηση, η συνεργασία θα ήταν σχεδόν αδύνατη και η εμπιστοσύνη θα ήταν παράλογη» (σελ.1279).

Πέμπτο, το κοινωνικό κεφάλαιο κατά μια έννοια μπορεί να συμβάλλει στην συγκέντρωση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Αυτό συμβαίνει γιατί στις κοινωνίες που υπάρχει εμπιστοσύνη, οι επιχειρήσεις είναι πιο πιθανό να προσλάβουν προσωπικό εξαιτίας των εργασιακών τους προσόντων παρά εξαιτίας της συγγένειας ή λόγω της προσωπικής γνωριμίας. Επιπλέον, ο Coleman (1990) έχει αποδείξει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο στην οικογένεια και στην κοινότητα όντως επηρεάζει το σχηματισμό του ανθρώπινου κεφαλαίου, το οποίο μέτρησε ως τη μείωση της πιθανότητας να μην τελειώσει κάποιος τη μέση εκπαίδευση.

Από τα παραπάνω φαίνεται ξεκάθαρα πως το κοινωνικό κεφάλαιο ασκεί πολλαπλή θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη και βέβαια μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους βασικότερους λόγους για τους οποίους σε περιοχές όπως η Τρίτη Ιταλία (όπως θα δούμε παρακάτω) που δεν διέθεταν κάποιο ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα (π.χ. βαριά βιομηχανία), παρατηρούνται ιδιαίτερα υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

2.1. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ένα μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης που παρουσιάζει γενικά εξαιρετικό ενδιαφέρον λόγω της συγκεκριμένης μορφής οικονομικής ανάπτυξης και των χαρακτηριστικών του όσο αφορά την οργάνωση της παραγωγής, είναι το παράδειγμα της Τρίτης Ιταλίας. Παρά την ύπαρξη διαφόρων κριτικών που ασκήθηκαν τα τελευταία χρόνια όσο αφορά τη “βιωσιμότητα” του μοντέλου αυτού, η τοπική ανάπτυξη δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπόψη, αυτό το τόσο σημαντικό παράδειγμα που αποτέλεσε την αρχή ενός νέου θεωρητικού πλαισίου ανάλυσης.

Το μοντέλο αυτό παρατηρείται σε αρκετές περιφέρειες στην Ιταλία και συνέβαλε σε μια πρωτόγνωρη βιομηχανική ανάπτυξη των περιοχών αυτών. Από τη στιγμή μάλιστα που άρχισε να μελετάται συστηματικά, παρατηρήθηκε ότι το μοντέλο αυτό χαρακτηρίζει τη βιομηχανική παραγωγή και κάποιων περιοχών εκτός της Ιταλίας. Ειδικότερα δε, μια –ίσως η μοναδική- περίπτωση «Τρίτης Ιταλίας» στον ελληνικό χώρο³ είναι η περιοχή της Σιάτιστας στο Ν. Κοζάνης, που μαζί με την Καστοριά θα λέγαμε ότι συνθέτουν το industrial district⁴ του κλάδου της γούνας στη Δυτική Μακεδονία, καθώς ο τρόπος παραγωγής και τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων και της τοπικής κοινωνίας φαίνεται να μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε κάτι τέτοιο.

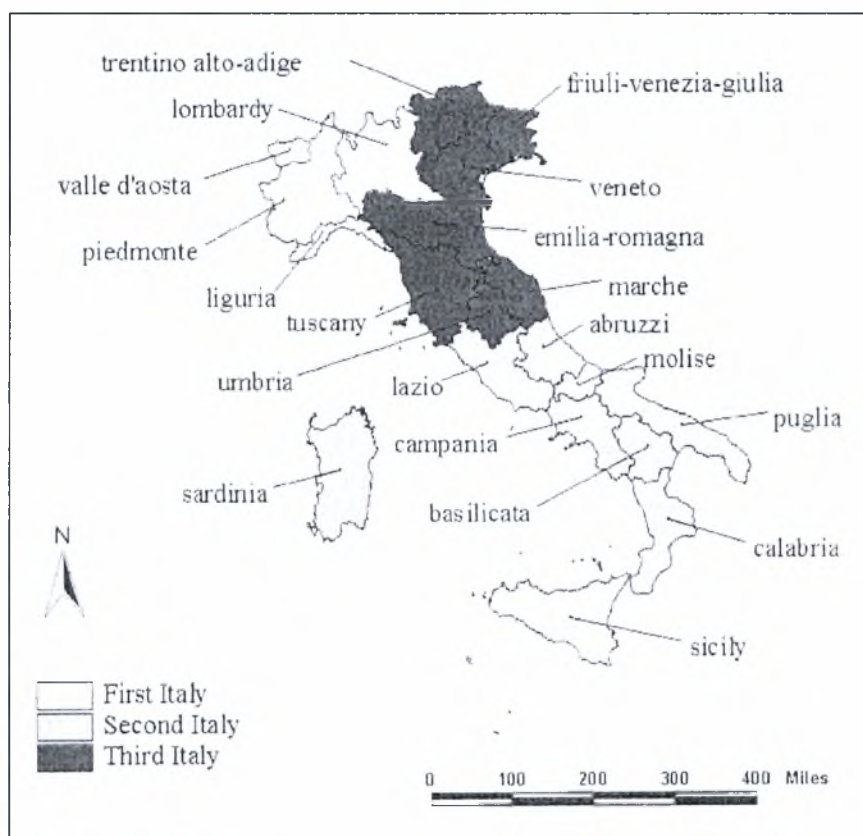
Ο όρος «Τρίτη Ιταλία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1977 από τον Α. Bagnasco στο βιβλίο του *Tre Italie*. Με το βιβλίο αυτό ο Bagnasco αναγνωρίζει την ύπαρξη περιοχών εκβιομηχάνισης έξω από τις μεγαλουπόλεις και τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες περιοχές του Ιταλικού Βορρά, αμφισβητώντας για πρώτη φορά την κλασσική διάκριση Βορρά-Νότου στην Ιταλία. Έκτοτε το παράδειγμα της Τρίτης Ιταλίας απετέλεσε αντικείμενο σημαντικών θεωρητικών διερευνήσεων και μεγάλη

³ Ο Κ. Χατζημιχάλης, καθηγητής στο Τμήμα Γεωγραφίας στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, σε διάλεξή του στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τ.Μ.Χ.Π.Π.Α. στις 11/5/2006, με θέμα «Τρίτη Ιταλία και νέες θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης: από την κρίση του προτύπου στην κρίση των θεωριών», αναγνωρίζει ότι η περιοχή αυτή παρουσιάζει τα κύρια χαρακτηριστικά του Industrial District

⁴ Η έννοια του industrial district αναλύεται σε επόμενη ενότητα

προσοχή έχει δοθεί στην βιομηχανική εξέλιξη της περιοχής αυτής και στον ιδιαίτερο τύπο βιομηχανικής ανάπτυξης που τη χαρακτηρίζει. Πράγματι τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 παρατηρείται μια πρωτόγνωρη βιομηχανική ανάπτυξη (διάχυτη εκβιομηχάνιση) στην ημιαγροτική, ημιαστική περιοχή στα Βόρειο-Ανατολικά και Κεντρικά της Ιταλίας (Γούσιος & Ντυκέν, 2004).

Χάρτης 1: Οι «Τρεις Ιταλίες»

Πηγή: Boschma (2004)

Η περιοχή της Τρίτης Ιταλίας συνδέθηκε με μια συγκεκριμένη μορφή βιομηχανικής ανάπτυξης, που έχει κατά καιρούς περιγραφεί με τους όρους «διάχυτη εκβιομηχάνιση», «ευέλικτη εξειδίκευση», «νέο-φορντισμός», ή «νέος βιομηχανικός χώρος» (Piore & Sabel, 1984· Scott 1988). Τα κύρια στοιχεία της ανάπτυξης αυτής είναι η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού πυκνών τοπικών δικτύων από ευέλικτες, έντονα συνδεδεμένες, μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, που ειδικεύονται σε βιομηχανικούς τομείς παραγωγής που απαιτούν τη γνώση κάποιας ιδιαίτερης τεχνικής στην παραγωγή, η οποία μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Τέτοιοι τομείς είναι

συνήθως τα ενδύματα, τα υποδήματα, τα έπιπλα, τα δερμάτινα είδη, κτλ. και βρίσκονται συγκεντρωμένοι σε εξειδικευμένες περιοχές που ονομάζονται industrial districts (Boschma, 2000).

Η επόμενη σημαντική συμβολή στη θεωρία της βιομηχανικής ανάπτυξης της Τρίτης Ιταλίας, πραγματοποιήθηκε από τον G. Becattini (1979), ο οποίος ανέχνευσε κοινά χαρακτηριστικά ανάμεσα στη βιομηχανική οργάνωση των περιοχών της Τρίτης Ιταλίας και στα χαρακτηριστικά με τα οποία ο A. Marshall περιέγραφε το 1900 την «βιομηχανική περιοχή». Ο Becattini ήταν μάλιστα αυτός που χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο industrial district για να περιγράψει τα τοπικά συστήματα παραγωγής της Τρίτης Ιταλίας.

Όπως προκύπτει από διάφορες εμπειρικές μελέτες, η Τρίτη Ιταλία είχε παρουσιάσει τη μεγαλύτερη βιομηχανική ανάπτυξη στην Ιταλία την μεταπολεμική περίοδο (Boschma, 2000). Ωστόσο αυτή είναι μόνο η μια πλευρά της ιστορίας. Η βιομηχανική ανάπτυξη της Τρίτης Ιταλίας, όπως προαναφέρθηκε, έχει συνδεθεί με μια συγκεκριμένη μορφή βιομηχανικής ανάπτυξης, της αποκαλούμενης διάχυτης εκβιομηχάνισης.

Το 1984 ο M. Piore και ο C. Sabel ερμήνευσαν την επιτυχία της βιομηχανικής οργάνωσης της Τρίτης Ιταλίας σαν την ιδιαίτερη περίπτωση μιας γενικότερης τάσης. Με βάση τη θεωρία της ρύθμισης θεωρούν ότι το μοντέλο της ευέλικτης εξειδίκευσης ή διάχυτης εκβιομηχάνισης διαδέχεται το άκαμπτο φορντικό μοντέλο βιομηχανικής οργάνωσης.

Τέλος, θα πρέπει να πούμε ότι η διάχυτη εκβιομηχάνιση εμφανίστηκε στην Τρίτη Ιταλία με δύο μορφές (Γούσιος & Ντυκέν, 2004):

- i. Τη δημιουργία πολλών υπεργολαβικών επιχειρήσεων που αναλαμβάνουν μέρος της παραγωγής μεγάλων και μεσαίων επιχειρήσεων. Παράλληλα και μεμονωμένα άτομα αναλαμβάνουν μέρος της παραγωγής εργαζόμενα στο σπίτι «με το κομμάτι». Αυτός ο τύπος βιομηχανικής οργάνωσης έχει σαν αποτέλεσμα μεγαλύτερη ευελιξία, μείωση του κόστους λειτουργίας και παραγωγής, αποφυγή εργατικών προσφορών και ελέγχων, περιορισμό απεργιών, συνδικαλισμού, κτλ. Το σύνολο των προϊόντων από κλάδους όπως ενδύματα, δερμάτινα, παιχνίδια, μηχανές και πλαστικά παράγονται με αυτό τον τρόπο στην Τρίτη Ιταλία.

ii. Δίκτυα μικρομεσαίων μεταποιητικών επιχειρήσεων τα οποία σύμφωνα με τον Garofoli (1985), διακρίνονται σε τρεις βασικούς τύπους:

- **Περιοχές παραγωγικής εξειδίκευσης.** Χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ΜΜΕ⁵, οι περισσότερες των οποίων ανήκουν σε ένα παραγωγικό κλάδο. Οι μεταξύ τους παραγωγικές σχέσεις δεν είναι απαραίτητες. Οι περιοχές αυτές έχουν δημιουργηθεί λόγω οικονομικών και γεωγραφικών πλεονεκτημάτων (ύπαρξη διαθέσιμου εργατικού δυναμικού, ευελιξία στην αγορά εργασίας, διαθεσιμότητα χώρων εγκατάστασης των επιχειρήσεων, κτλ).
- **Τοπικά παραγωγικά συστήματα.** Χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ΜΜΕ που ανήκουν στο ίδιο κλάδο και παράγουν πολλές φορές και το ίδιο προϊόν. Υπάρχει επομένως ‘μονοδραστηριότητα’ και έντονος οριζόντιος ανταγωνισμός. Το σύστημα συνδυάζεται με ένα ανεπτυγμένο καταμερισμό εργασίας μεταξύ μεγάλων και μικρών επιχειρήσεων και υπάρχει συσσώρευση τεχνικής και επαγγελματικής παράδοσης.
- **Περιοχές-βιομηχανικά συστήματα.** Η παραγωγική εξειδίκευση και ο κατακερματισμός της εργασίας αναπτύσσεται έντονα μόνο μεταξύ ΜΜΕ και οι αλληλοσυσχετίσεις έχουν μεγαλύτερη συνθετότητα σε σχέση με τα Τοπικά Παραγωγικά Συστήματα. Είναι επίσης περιοχές όπου έχει συσσωρευτεί σημαντική βιομηχανική παράδοση.

⁵ Μ.Μ.Ε.: Μικρό-Μεσαίες Επιχειρήσεις

2.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ “INDUSTRIAL DISTRICTS” ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οι περισσότερες βιβλιογραφίες που αναφέρονται στην προέλευση της έννοιας των industrial districts ανατρέχουν πίσω στον οικονομολόγο Alfred Marshall. Στο βιβλίο του *Principles of Economics* (1922) αναφέρεται στην ανάπτυξη και τα βασικά χαρακτηριστικά των industrial districts, η καλύτερα όπως ο ίδιος ο συγγραφέας προσδιορίζει το φαινόμενο “τη συγκέντρωση εξειδικευμένων βιομηχανικών επιχειρήσεων χωροθετημένων σε συγκεκριμένη περιοχή”. Ο Marshall επικεντρώνει όχι μόνο στις επιχειρηματικές σχέσεις που υπάρχουν σε ένα τοπικό περιβάλλον, αλλά και σε άλλες κοινωνικό-πολιτιστικές όψεις του φαινομένου.

Η έννοια των industrial district που ο Marshall εισήγαγε στη βιβλιογραφία της περιφερειακής ανάπτυξης, με μικρές διαφοροποιήσεις και προσθήκες, χρησιμοποιήθηκαν από τους Ιταλούς οικονομολόγους που πρώτο-ασχολήθηκαν με τη βιομηχανική ανάπτυξη της Τρίτης Ιταλίας (και ιδιαίτερα τον G. Becattini) για να περιγράψουν την βασική μονάδα ανάλυσης του συγκεκριμένου φαινομένου.

Σύμφωνα με τον πλέον διαδεδομένο ορισμό που δίνει ο Becattini (1990), τα Industrial Districts (ID) της Τρίτης Ιταλίας είναι “...μια κοινωνικό-χωρική οντότητα που χαρακτηρίζεται από την ενεργή, διαδραστική παρουσία μια κοινότητας ανθρώπων και ενός σημαντικού αριθμού επιχειρήσεων σε μια ιστορικά και φυσικά οριοθετημένη περιοχή”, ενώ υιοθετώντας έναν πιο απλό γενικό ορισμό θα λέγαμε ότι τα ID είναι γεωγραφικά προσδιορισμένα παραγωγικά συστήματα που χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων μικρού ή μεσαίου μεγέθους που εμπλέκονται σε διάφορα στάδια, και με διάφορους τρόπους στην διαδικασία παραγωγής ενός βιομηχανικού προϊόντος (Berger & Locke, 2000).

Ο Bianchi (1994) επίσης περιγράφει τα ID ως “...μια χωρική συσσώρευση μικρών επιχειρήσεων, που ειδικεύονται στη συνηθισμένη τους μορφή κατά τύπο παραγωγής, παραγωγικές συνιστώσες ή φάσεις παραγωγής, παραμένουν ενωμένες με διαπροσωπικούς δεσμούς μέσω μιας κοινής ‘κοινωνικής κουλτούρας’ μεταξύ των εργαζομένων, επιχειρηματιών και πολιτικών και περικαλύπτονται από μια ‘ατμόσφαιρα’ η οποία ανακυκλώνει την πληροφορία, βοηθάει στην επαγγελματική

κατάρτιση και διευκολύνει τη διάχυση της καινοτομίας, δημιουργώντας έτσι σημαντικές ροές εξωτερικών-εσωτερικών οικονομιών”.

Όπως γίνεται αντιληπτό η έννοια των ID είναι πολυσύνθετη και ενσωματώνει διάφορες συνιστώσες που εμπλέκονται στο συγκεκριμένο σύστημα παραγωγής που συναντάται στην Τρίτη Ιταλία. Στην Ιταλική βιβλιογραφία οι διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις μπορούν να συντεθούν σε δύο θεωρητικούς ορισμούς για τα industrial districts (Tappi, 2000) :

1. Έναν ορισμό που δίνει έμφαση στην οικονομική διάσταση του δικτύου των επιχειρήσεων που συγκροτούν ένα τυπικό industrial district. Αυτή η προσέγγιση εστιάζει στις επαγγελματικές σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων των districts. Η εικόνα που ανακύπτει είναι αυτή ενός συνόλου διαχωρισμένων κάθετα δικτύων από σχετικά μικρές επιχειρήσεις.
2. Έναν κοινωνικό-οικονομικό ορισμό, που εστιάζει στην υπόθεση της εμπέδωσης του δικτύου των επιχειρήσεων στο τοπικό κοινωνικό σύστημα και στην αναγκαιότητα να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής στην ανάλυση της εμφάνισης και του μετασχηματισμού των industrial district.

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι εμμένουν στον πρώτο ορισμό, αναπτύσσοντας και επεκτείνοντας τα κλασσικά οικονομικά χαρακτηριστικά των “Marshallian Industrial Districts”, όπως τον υψηλό βαθμό διαχωρισμού της εργασίας, τον υψηλό βαθμό παραγωγικής εξειδίκευσης των επιχειρήσεων και τη δημιουργία και διάχυση των καινοτομιών (Tappi, 2000).

Ωστόσο, οι δυο αυτές έννοιες, η οικονομική και η κοινωνική, είναι αλληλένδετες και αποτελούν και οι δυο σημαντικά χαρακτηριστικά της έννοιας των industrial district και δεν θα πρέπει να διαχωρίζονται. Η αποτελεσματική λειτουργία τους προϋποθέτει την ύπαρξη στενών σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών σφαιρών αρμοδιότητας και η λειτουργία της μιας από αυτές, για παράδειγμα της οικονομικής, διαμορφώνεται από την ορθή λειτουργία και την οργάνωση των άλλων δυο. Κάτω από το πρίσμα αυτό, είναι εμφανές ότι η επιτυχία των industrial district έγκειται όχι μόνο στην κυριαρχία του

“οικονομικού”, αλλά εξίσου σημαντικές είναι και ευρύτερες κοινωνικές και θεσμικές όψεις του τοπικού.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του τύπου βιομηχανικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζει τα industrial district, όπως αυτά συνοψίζονται από τον Boschma (2000), είναι:

- **Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων.** Η σημασία των μικρών και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων για την βιομηχανική ανάπτυξη ήταν κάτι τελείως απρόσμενο. Τη δεκαετία του 1970, αυτές θεωρούνταν είτε ισχυρά εξαρτώμενες στις μεγάλες επιχειρήσεις, είτε περιθωριοποιημένες (προ-καπιταλιστικές) δραστηριότητες που αντιμετωπιζόταν ως κατώτερες, συγκρινόμενες με τις μεγάλες επιχειρήσεις, σε σχέση με την τεχνολογία, τις οικονομίες κλίμακας, την πρόσβαση στο κεφάλαιο, στην ικανότητα για εξαγωγές, κτλ. (βλ. Becattini, 1989, Bianchi & Gualteri, 1990).
- **Η βιομηχανική εξειδίκευση** που εμπλέκεται στην παραγωγή, η οποία βασιζόταν σε βιομηχανίες παραδοσιακής τεχνικής και μηχανοκίνητα εργαλεία. Αυτές οι παραδοσιακές βιομηχανίες είχαν συχνά προβλέψει ένα φτωχό και αβέβαιο μέλλον στις Δυτικές Χώρες. Αν μη τι άλλο, αυτοί οι τομείς αναγνωρίζονταν ότι είναι οι πλέον ευαίσθητοι στον ανταγωνισμό με χώρες με φτηνό εργατικό δυναμικό εξαιτίας των μικρών τους ρυθμών προστιθέμενης αξίας και της χαμηλής έντασης της τεχνολογίας.
- **Η χωρικά συγκεντρωμένη μορφή της βιομηχανικής παραγωγής.** Οι μικρές βιομηχανικές επιχειρήσεις της Τρίτης Ιταλίας είναι συνήθως εγκατεστημένες σε σχετικά περιορισμένες περιοχές όπου σχημάτιζαν τοπικά παραγωγικά συστήματα υψηλής δυναμικής και αποτελεσματικότητας που σε κάποιες περιπτώσεις πέτυχαν να κυριαρχήσουν στις αγορές του παγκόσμιου εμπορίου. Αυτά τα δίκτυα παραγωγής που χαρακτηρίζονταν από εκτεταμένες διασυνδέσεις ονομάζονται industrial districts και τα χαρακτηριστικά τους αναλύονται στην επόμενη ενότητα (Becattini, 1987, Markusen, 1996).

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται συνοπτικά το σύνολο των χαρακτηριστικών των industrial districts, σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε ο Marshall, αλλά και τις προσθήκες των Ιταλών οικονομολόγων.

Πίνακας 1: Κύρια χαρακτηριστικά των industrial districts

Marshallian Industrial Districts
<ul style="list-style-type: none">- Κυριαρχία μικρών τοπικών επιχειρήσεων- Ανυπαρξία οικονομικών κλίμακας- Σημαντικές εσωτερικές συνδιαλλαγές μεταξύ αγοραστών και προμηθευτών του district- Οι αποφάσεις κλειδιά για επενδύσεις λαμβάνονται τοπικά- Μακροπρόθεσμα συμβόλαια και υποχρεώσεις μεταξύ των τοπικών επιχειρήσεων και προμηθευτών- Μικρός βαθμός συνεργασίας ή διασύνδεσης με εξωτερικές του district επιχειρήσεις- Το εργατικό δυναμικό προέρχεται από το district και χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευελιξία- Οι εργάτες αισθάνονται περισσότερο δεμένοι στο district και όχι στις επιχειρήσεις- Υψηλά ποσοστά εισροής μεταναστών και χαμηλά εκροής- Ανάπτυξη μιας μοναδικής τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας και δεσμών- Ειδικές πηγές χρηματοδότησης, τεχνική εξειδίκευση- Καλές μακροχρόνιες προοπτικές για την ανάπτυξη και την απασχόληση
Ιταλική Παραλλαγή (επιπλέον των παραπάνω)
<ul style="list-style-type: none">- Περισσότερες προσωπικές συναλλαγές μεταξύ πελατών και προμηθευτών- Μεγαλύτερος βαθμός συνεργασίας μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων για τον καταμερισμό του επιχειρηματικού ρίσκου, της σταθεροποίησης της αγοράς και τη διάχυση των καινοτομιών- Δυσαναλογία όσο αφορά την ανάμειξη των εργατών στο σχεδιασμό (design) και την καινοτομία- Ισχυρή διάθεση για εμπορική συνεργασία που εξασφαλίζει κοινή υποδομή, διοικητική εκπαίδευση, μάρκετινγκ και τεχνική ή οικονομική βοήθεια- Ισχυρή παρουσία και συμβολή των τοπικών αρχών στη ρύθμιση και προώθηση του βασικού τομέα παραγωγής

Πηγή: Επεξεργασία του F. Alberti (άρθρο στο internet, χωρίς έτος συγγραφής)

Όσο αφορά τη χωρική διασπορά τους, τα industrial districts παρόλο που εντοπίζονται σε όλη την Ιταλία, η μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους βρίσκεται στη βόρειο-κεντρική και βόρειο-ανατολική Ιταλία, όπου κάθε περιοχή παρουσιάζει διαφορετική ειδίκευση στα παραγόμενα προϊόντα, όσο αναφορά την πολυπλοκότητα και την προοριζόμενη τελική χρήση, διατηρώντας όμως κοινή δομή

Ο ακριβής αριθμός των industrial district είναι δύσκολο να εκτιμηθεί καθώς δεν υπάρχουν ποσοτικά κριτήρια που να χρησιμοποιούνται από όλους τους μελετητές. Ωστόσο, τα τελευταία 30 χρόνια που το φαινόμενο της Τρίτης Ιταλίας και τα industrial districts έγιναν αντικείμενο συστηματικής μελέτης από τους επιστήμονες που ασχολούνται με την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, έχουν επιχειρηθεί αρκετές προσπάθειες για να εκτιμηθεί ο αριθμός τους στις Ιταλικές περιφέρειες.

Βασιζόμενοι σε εργασία του F. Sforzi (1990), οι S. Brusco και S. Paba (1997) συγκρίνανε τον αριθμό και τα πρότυπα χωροθέτησης των districts στην Ιταλία μεταξύ του 1951 και 1991. Τα ID προσδιορίζονται σαν εκείνες οι “τοπικές αγορές εργασίας” (δηλαδή τοπικές οικονομίες στις οποίες οι άνθρωποι ζουν σε κοντινή απόσταση από το χώρο εργασίας) που πληρούν τέσσερα κριτήρια:

- Η απασχόληση στον βιομηχανικό τομέα είναι υψηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο,
- Ο καταμερισμός των βιομηχανικών εργατών σε επιχειρήσεις κάτω των 250 εργατών είναι επίσης υψηλότερος από το μέσο όρο,
- Ο καταμερισμός της εργατικής δύναμης σε ένα τουλάχιστον τομέα είναι υψηλότερος από το μέσο όρο και
- Σε αυτόν τον τομέα (ή τους τομείς) βιομηχανικής εξειδίκευσης, ο αριθμός των εργατών σε επιχειρήσεις με λιγότερους από 250 εργαζόμενους είναι υψηλότερος από το μέσο όρο.

Χρησιμοποιώντας τα κριτήρια αυτά και αναλύοντας τα δεδομένα των απογραφών, οι S. Brusco και S. Paba βρήκαν ότι υπάρχει μεγάλη αύξηση στον αριθμό των districts και στον αριθμό των εργαζόμενων σε αυτά, ενώ και ο χωρικός διαχωρισμός τους μεταβλήθηκε διαχρονικά. Το 1951, υπήρχαν 149 districts στα οποία απασχολούνταν περίπου 360.000 εργαζόμενοι. Τα districts αυτά ήταν εξίσου όμοια κατανομημένα σε όλες τις Ιταλικές περιφέρειες, συμπεριλαμβανομένων και του Νότου. Το 1991, ο αριθμός των districts είχε αυξηθεί σε 238 και ο αριθμός των εργαζόμενων σε 1.700.000. Η κατανομή των districts είχε επίσης αλλάξει, με τα περισσότερα να βρίσκονται κατά πρώτο λόγο στην Τρίτη Ιταλία, λιγότερα στην Πρώτη Ιταλία (βόρειο-δυτική Ιταλία) και ελάχιστα στον Ιταλικό Νότο (Δεύτερη Ιταλία).

Μια πιο πρόσφατη μελέτη του Sforzi (2003) επιβεβαιώνει αυτά τα αποτελέσματα. Στον πίνακα 1 παρουσιάζεται ο χωρικός διαχωρισμός των ID στις τρεις Ιταλίες και τα αντίστοιχα ποσοτικά χαρακτηριστικά τους.

Πίνακας 2: Industrial Districts στις τρεις Ιταλίες

	Αριθμός		Απασχόληση	
	Απόλυτα	%	Απόλυτα	%
Πρώτη Ιταλία	59	30	884.829	41
Τρίτη Ιταλία	123	62	1.223.019	56
Δεύτερη Ιταλία	17	9	66.053	3
Σύνολο	199	100	2.173.901	100

Πηγή: Sforzi (2003)

2.3. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ⁶ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οι Fua & Zacchia (1983) και Pyke & Sengenberger (1991), μεταξύ άλλων, ισχυρίζονται ότι η ενδογενής διαδικασία ανάπτυξης αξιώνει διάφορα προαπαιτούμενα. Έχουν αναφέρει τη συγκεκριμένη κοινωνικό-πολιτιστική δομή της Τρίτης Ιταλίας ως ένα από αυτά, γιατί συνθέτει ένα ευμενές περιβάλλον για τον συγκεκριμένο τύπο βιομηχανικής ανάπτυξης. Ο Harrison (1992) έχει προτείνει τη σύνδεση αυτής της κοινωνικό-πολιτιστικής διάστασης με τις σχέσεις εμπιστοσύνης και το κοινωνικό κεφάλαιο καθώς μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας τείνει να συμφωνεί ότι η συγκεκριμένη κοινωνικό-πολιτιστική δομή που προϋπήρχε στην περιοχή της Τρίτης Ιταλίας, αποτέλεσε τη βάση για τη βιομηχανική της ανάπτυξη.

Το κοινωνικό κεφάλαιο χρησιμοποιήθηκε για να εξηγήσει την επιτυχία των Ιταλικών industrial district σε κοινωνικούς και πολιτιστικούς όρους, τονίζοντας ιδιαίτερα τις έννοιες της εμπιστοσύνης, της αμοιβαιότητας και της συνεργασίας. Ωστόσο, είναι εξαιρετικά δύσκολο για κάποιον να προσδιορίσει τη σημασία της κοινωνικό-πολιτιστικής διάστασης (ιδιαίτερα μάλιστα σε ποσοτικούς όρους) στην βιομηχανική ανάπτυξη της Τρίτης Ιταλίας.

Από θεωρητικής σκοπιάς, η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου συνδέεται με την βιομηχανοποίηση της Τρίτης Ιταλίας με τους εξείς τέσσερεις τρόπους:

⁶ Η έννοια κοινωνικό κεφάλαιο χρησιμοποιείται σύμφωνα με την ανάλυση και τον ορισμό που δόθηκε στο κεφάλαιο 1.

- **Πρώτον**, ο υπερβολικός διαχωρισμός της εργασίας μεταξύ των πολλών μικρών επιχειρήσεων απαιτεί μια κουλτούρα εμπιστοσύνης που διευκολύνει την ομαλή ανταλλαγή των εμπορευμάτων και μειώνει το κόστος από τις συνδιαλλαγές που λαμβάνουν χώρα στα industrial districts (Scott, 1988).
- **Δεύτερον**, η εμπιστοσύνη μεταξύ των τοπικών δρώντων ευνοεί τη μετάδοση και τη διάχυση της αποκτώμενης τεχνικής στο district, το οποίο είναι ουσιώδες για τις μικρές επιχειρήσεις να αποκτήσουν γνώση και να καινοτομήσουν. Η αποκτώμενη γνώση πάνω στην τεχνική παραγωγής ενός προϊόντος στα industrial districts επιτυγχάνεται μέσω της διαπεριφερειακής κινητικότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου, της μετάδοσης και ανάδρασης της πληροφορίας μέσω πυκνών, άτυπων δικτύων των τοπικών επιχειρήσεων και μιας κοινής κουλτούρας εμπιστοσύνης που βασίζεται σε κοινές πρακτικές και κανόνες (Boschma, 2000).
- **Τρίτον**, οι τοπικές σχέσεις εμπιστοσύνης ενθαρρύνουν τους μηχανισμούς συντονισμού και συνεργασίας που είναι ζωτικής σημασίας για την ανταγωνιστικότητα των μικρών επιχειρήσεων. Γενικά ισχύει ότι οι μικρές επιχειρήσεις στερούνται των πόρων για να είναι επιτυχημένες στις εξωτερικές αγορές, να διεξάγουν δικές τους έρευνες αγοράς, να διαπραγματευτούν με μεγάλες τράπεζες τη λήψη δανείων με ευνοϊκούς όρους, κτλ. με αποτέλεσμα να μην είναι ανταγωνιστικές (Boschma, 2000).
- Και **τέταρτο**, οι τοπικές παραδόσεις και οι πολιτικοί θεσμοί συνέβαλαν στην συγκεκριμένη μορφή βιομηχανοποίησης της Τρίτης Ιταλίας, κυρίως επειδή αυτά ρύθμιζαν τις πιθανές κοινωνικές διαμάχες και κατάφερναν να επιτύχουν πολιτική και κοινωνική συνοχή (Boschma, 2000).

Πέραν από τη θεωρητική σύνδεση, ο R. Boschma (2000) σε μια μελέτη του, χρησιμοποιώντας διάφορες στατιστικές τεχνικές ανάλυσης, επιχείρησε να προσδιορίσει εμπειρικά το κατά πόσο το κοινωνικό κεφάλαιο συνέβαλε στην ανάπτυξη των περιφερειών της Τρίτης Ιταλίας σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες της Ιταλίας. Ένα θετικό στοιχείο της ανάλυσής του είναι ότι μελετά την οικονομική επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στο περιφερειακό και όχι στο εθνικό επίπεδο

(όπως οι Knack & Keefer, 1997), γιατί σε αυτό το τοπικό επίπεδο δομούνται οι σχέσεις της εμπιστοσύνης και της συνεργασίας (Storper, 1997).

Τα κύρια πορίσματα της ανάλυσης τονίζουν ότι η περιοχή της Τρίτης Ιταλίας στα πρώτα χρόνια της ανάπτυξής της ήταν μια ξεχωριστή αλλά όχι μοναδική περιοχή όσο αφορά το κοινωνικό κεφαλαίο, καθώς δυο περιφέρειες της Πρώτης Ιταλίας (Λομβαρδία και Πιεντόντε) φαίνεται να είχαν τα ίδια χαρακτηριστικά τη δεκαετία του 1950. Ωστόσο, αφήνοντας τις περιφέρειες της Πρώτης Ιταλίας, μια τοπική κουλτούρα συνεργασίας και εμπιστοσύνης αναδύεται σε σημαντικό παράγοντα της βιομηχανικής ανάπτυξης στο περιφερειακό επίπεδο της Τρίτης Ιταλίας. Στο συμπέρασμα αυτό υποστηρίζει ότι η τοπική κουλτούρα εμπιστοσύνης μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για την ανάπτυξη της Τρίτης Ιταλίας, σε αντίθεση με τη Νότια Ιταλία. Η περιοχή της Τρίτης Ιταλίας πιστεύεται ότι στις αρχές του 1950 ήταν αρκετά προικισμένη με μια ευνοϊκή κοινωνικό-πολιτιστική δομή που συνέθεσε τη βάση για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης μορφής εκβιομηχάνισης.

Αντίθετα, ο λιγότερο ανεπτυγμένος Ιταλικός Νότος θεωρείται ότι δεν διέθετε ανάλογα χαρακτηριστικά τοπικής κουλτούρας συνεργασίας και εμπιστοσύνης. Ουσιαστικά και παρόλο που πρέπει να είμαστε προσεκτικοί πριν καταλήξουμε σε οποιαδήποτε τελικά συμπεράσματα, η κοινωνικό-πολιτιστική δομή της Νότιας Ιταλίας στις αρχές του 1950 θεωρείται ότι δεν παρείχε το απαιτούμενο ερέθισμα για την συγκεκριμένη μορφή βιομηχανοποίησης. Αυτό μάλιστα μπορεί να εξηγήσει γιατί οι μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις στη Δεύτερη Ιταλία λειτουργούσαν συχνά ανεξάρτητα, ενώ οι αντίστοιχες της Τρίτης Ιταλίας συνεργάζονταν και σχημάτιζαν δυναμικά δίκτυα, όπως υποστηρίζεται από τον Fukuyama (1995).

Η Πρώτη Ιταλία αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση. Γενικά, με βάση την κοινωνικό-πολιτιστική δομή της, που δεν διαφέρει σημαντικά από αυτήν της Τρίτης Ιταλίας, θα μπορούσε να είχε αναπτύξει τον συγκεκριμένο τύπο βιομηχανικής παραγωγής. Ωστόσο, αυτό δεν συνέβη και κάποιοι επιστήμονες πιστεύουν ότι αυτό μπορεί να αποδοθεί στο γεγονός της έλλειψης κάποιων άλλων προαπαιτούμενων όπως η παράδοση στις μικρής κλίμακας, παραδοσιακές επιχειρήσεις και η ύπαρξη ευέλικτου και φτηνού εργατικού δυναμικού.

Η εμπειρική αυτή μελέτη του Boschma (2000) καταλήγει στο γενικό συμπέρασμα, ότι παρά τις αδυναμίες της ανάλυσης (που σχετίζονται με την δυσκολία

ανάπτυξης κατάλληλων δεικτών, την οργανωτική διάσταση της παραγωγής και την έλλειψη στοιχείων), το κοινωνικό κεφάλαιο έχει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής στην Τρίτη Ιταλία.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι έρχεται σε αντίθεση με παλιότερες μελέτες (π.χ. των Helliwell & Putnam, 1995) που αμφισβητούν την σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου στη βιομηχανική ανάπτυξη της Τρίτης Ιταλίας και θα πρέπει επομένως να είμαστε επιφυλακτικοί στα όποια εξαγόμενα συμπεράσματα, ιδιαίτερα δε όταν αναφερόμαστε σε μια «δύσκολη» στην σύλληψη και ευρεία έννοια, όπως αυτή του κοινωνικού κεφαλαίου που δεν είναι πλήρως αποδεκτή και δεν χρησιμοποιείται από το σύνολο της σχετικής με το αντικείμενο επιστημονικής κοινότητας.

2.4. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΣΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ο τρόπος οργάνωσης της παραγωγής που παρατηρείται στις περιοχές της Τρίτης Ιταλίας αναμφισβήτητα αποτέλεσε παγκόσμια πρωτοτυπία που επέτρεψε στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις της περιοχής να είναι ανταγωνιστικές για πάνω από 40 χρόνια. Οι συνιστώσες, τα καινοτόμα στοιχεία και οι αιτίες που επέτρεψαν την επιτυχή ανάπτυξη και εξέλιξη του συγκεκριμένου μοντέλου αναλύθηκαν σε προηγούμενη ενότητα. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια προκύπτουν κάποιες νέες εξελίξεις στην διεθνή οικονομία που περιορίζουν την αποτελεσματικότητα και ευελιξία των industrial districts και καλλιεργούν ένα κλίμα αμφισβήτησης μεταξύ διαφόρων μελετητών για το κατά πόσο το μοντέλο της Τρίτης Ιταλίας θα συνεχίσει με την σημερινή του μορφή, αν θα μεταλλαχτεί και σε ποιο βαθμό.

Τα εμπεδωμένα δίκτυα επιχειρήσεων στα οποία τα industrial districts της Τρίτης Ιταλίας είναι θεμελιωμένα φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ευπαθή στις πιέσεις της παγκοσμιοποίησης. Σε αντίθεση με τη Silicon Valey (ΗΠΑ) και τα τεχνολογικά πάρκα, όπως το Hsinchu Park (Ταϊβάν), τα ιταλικά industrial districts δεν έχουν καμία ιδιαίτερη πρόσβαση σε υψηλές συγκεντρώσεις τεχνολογικών και επιστημονικών πόρων. Δεν λειτουργούν επίσης ως κοινότητες που συνδέουν το παρελθόν με το παρόν, τον ντόπιο με το νέο πληθυσμό, όπως κάνουν η Silicon Valey και το Hsinchu

Park, φέρνοντας σε θέσεις συνεργασίας ντόπιους, επαναπατρίζοντες και μετανάστες, μηχανικούς και επιχειρηματίες, συνδυάζοντας τις δυνάμεις της εγγύτητας και της ανάπτυξης πέρα από σύνορα. Επίσης και τα κύρια προϊόντα των ιταλικών industrial districts είναι καταναλωτικά αγαθά τα οποία σήμερα κατασκευάζονται σε χαμηλό κόστος και σε όλο και υψηλότερα επίπεδα ποιότητας στις χαμηλόμισθες οικονομίες της Κεντρικής-Ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας (Berger & Locke, 2000).

Αλλά με ποιόν ακριβώς τρόπο η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει τα industrial districts; Υπάρχει ένας αριθμός διαστάσεων μεταξύ των οποίων κάποιος μπορεί να περιμένει αλλαγές.

Πρώτα απ' όλα, η παγκοσμιοποίηση είναι πιθανόν, λόγω της αύξησης του ανταγωνισμού μεταξύ των παραγωγών έξω από την Ιταλία, που μπορεί να προκληθεί είτε εξαιτίας του εμπορίου είτε μέσω επενδύσεων των ιταλικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό, να επιφέρει μεγαλύτερη ελαστικότητα στη ζήτηση για εργασία εντός των ορίων των districts. Αυτό θα φαινόταν είτε από μια στασιμότητα στους μισθούς, είτε από μια άνοδο της ανεργίας στα districts (Berger & Locke, 2000).

Ένας δεύτερος τρόπος με τον οποίο η παγκοσμιοποίηση μπορεί να φθείρει τα industrial districts είναι μέσω της κινητικότητας του κεφαλαίου. Η κινητικότητα του κεφαλαίου που εκδηλώνεται με τη μορφή των ξένων πολυεθνικών, επιδιώκουν διακαώς να εξαγοράσουν τοπικές επιχειρήσεις που είναι επικερδείς και καλά τοποθετημένες στην αγορά ώστε να εκμεταλλευτούν τις τοπικές ιδέες και πλεονεκτήματα. Η παγκοσμιοποίηση κάτω από αυτό το πρίσμα μπορεί να εισβάλλει στα districts μέσω των πολυεθνικών και να διαταράξει τα τοπικά δίκτυα και πρακτικές (Berger & Locke, 2000).

Τελευταίο αλλά ίσως και πιο σημαντικό, η παγκοσμιοποίηση μπορεί να μεταβάλλει τα districts δημιουργώντας κίνητρα για τις επιχειρήσεις που βρίσκονται σε αυτά να αλλάξουν τη δομή και το χαρακτήρα τους. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσω της αναδιοργάνωσης της επιχείρησης και/ή της επαναχωροθέτησης ενός σημαντικού τμήματος των δραστηριοτήτων της επιχείρησης έξω από τα όρια του district. Ένας τρόπος συνεταιρικής αναδιοργάνωσης που θα μπορούσε να διαταράξει τα πυκνά δίκτυα των districts θα ήταν εάν κάποιες μεγαλύτερες και πιο επιτυχημένες επιχειρήσεις προσπαθούσαν να αναπτύξουν και να ελέγξουν ένα μεγαλύτερο αριθμό των εσωτερικών λειτουργιών και με αυτήν την κίνηση να αυξήσουν την κάθετη

ολοκλήρωση, μειώνοντας έτσι την αλληλεξάρτησή τους από άλλες επιχειρήσεις του district (Berger & Locke, 2000).

Ως προς την τελευταία διάσταση, πολλοί μελετητές του μοντέλου είναι ανήσυχοι, καθώς πιστεύουν ότι οι επαγγελματικές σχέσεις μεταξύ των επιχειρήσεων οι οποίες είχαν δομηθεί ως οριζόντια δίκτυα πιθανόν να αλλάξουν σε μια πιο ιεραρχική-κάθετη μορφή στην οποία όπως είπαμε, οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις θα κυριαρχήσουν στους μικρότερους προμηθευτές. Οι Brusco & Paba (1997), προειδοποιούν ότι «το district ρισκάρει να γίνει λιγότερο ισχυρό όταν μια επιχείρηση με μεγάλη δύναμη στην αγορά και μεγάλο κύκλο εργασιών - είτε πρόκειται για επιχείρηση που αναπτύχθηκε μέσα στο district είτε εισέβαλλε πρόσφατα σε αυτό – σταδιακά παρασύρει τις εναπομείναντες επιχειρήσεις στο να γίνουν υπεργολάβοι και μεταβάλλει το σύστημα των μικρών επιχειρήσεων σε ένα σύστημα παραγωγής που είναι σφιχτά δεμένο στην παγκόσμια στρατηγική της μεγάλης επιχείρησης».

Ο πιο άμεσος ορατός κίνδυνος μιας τέτοιας προοπτικής είναι η μετεγκατάσταση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων έξω από το district, και πιο συγκεκριμένα στην Κεντρική Ανατολική Ευρώπη, κάτι που θα σημάνει και την οριστική διάλυση των industrial districts της Ιταλίας.

Η τακτική της μετεγκατάστασης επιβεβαιώνεται φυσικά και μέσα από εμπειρικές έρευνες που δείχνουν ότι μετά την πτώση του Τοίχους του Βερολίνου, οι Ιταλικές επιχειρήσεις πραγματοποίησαν μεγάλες επενδύσεις στις χώρες του Πρώην Ανατολικού Μπλοκ. Υπήρξαν, ωστόσο, σημαντικές διαφορές όσο αφορά το βαθμό της ανάμειξης των districts (μέσω των επιχειρήσεων) σε αυτές τις εξωτερικές επενδύσεις. Βάσει της εμπειρικής έρευνας των Berger & Locke (2000) οι επιχειρήσεις της Emilia-Romagna φαίνεται γενικά να έχουν μετεγκατασταθεί σε μικρό βαθμό, ενώ οι αντίστοιχες στην περιφέρεια του Veneto μετέφεραν σε μεγάλο βαθμό την παραγωγή τους εκτός της Ιταλίας.

Πέραν όμως των άμεσων απειλών που υφίσταται το μοντέλο της Τρίτης Ιταλίας λόγω της παγκοσμιοποίησης, υπάρχουν και κάποιες άλλες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις (που σχετίζονται ίσως έμμεσα με την παγκοσμιοποίηση) που επέφεραν κάποια εξασθένηση των ισχυρών χαρακτηριστικών του και επισημαίνονται από τον Κ. Χατζημιχάλη (Hadjimichalis, 2006). Σύμφωνα λοιπόν με τον συγγραφέα, τέσσερα είναι τα κύρια στοιχεία που απειλούν το μέλλον των districts:

- **Πρώτον**, η παγκόσμια οικονομική ύφεση στα τέλη της δεκαετίας του '80 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του '90 προκάλεσε μια σημαντική μείωση της ζήτησης στα Ιταλικά προϊόντα μόδας, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ και τη Γερμανία, μια κατάσταση που επιδεινώθηκε δραματικά μετά την 11^η Σεπτεμβρίου. Την ίδια στιγμή λόγω των γεωπολιτικών αλλαγών μετά το 1989, νέες αγορές εξαγωγών αλλά παράλληλα και νέοι ανταγωνιστές στην Ανατολική Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική, την Τουρκία, την Ινδία, το Βιετνάμ, και πάνω από όλους την Κίνα βγήκαν στο προσκήνιο της παραγωγής χαμηλής-μεσαίας ποιότητας ενδυμάτων, υφασμάτων, υποδημάτων, κτλ.
- **Δεύτερον**, μετά τη συμφωνία του Μαστριχτ (1992) και κυρίως μετά την εισαγωγή του Ευρώ (2001), το Ιταλικό κράτος έχασε τη δυνατότητα της υποτίμησης του νομίσματος (λίρα) και έτσι όλα τα “made in Italy” εξαγωγικά προϊόντα έγιναν πολύ ακριβά, μια κατάσταση που εκμεταλλεύτηκε (εις βάρος όλων των εξαγωγικών προϊόντων της E.E.) η Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ, μέσω μιας παράλληλης υποτίμησης του δολαρίου.
- **Τρίτον**, η πιο σημαντική κοινωνική αλλαγή συντελέστηκε στη δημογραφία και τις κοινωνικές σχέσεις. Ο Ιταλικός πληθυσμός σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη έχει αρχίσει να συρρικνώνεται δραματικά παρουσιάζοντας μια μείωση της τάξης του 15% στο διάστημα 1990-2000. Ταυτόχρονα με αυτές τις αλλαγές, παρατηρείται και μια έλλειψη ενδιαφέροντος αναπαραγωγής του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού στις μικρές επιχειρήσεις των ID, καθώς οι νέοι (και κυρίως οι γυναίκες) δεν επιθυμούν συνήθως να αναλάβουν την οικογενειακή επιχείρηση, επιλέγοντας την ανώτερη εκπαίδευση και την εργασία στους τομείς των υπηρεσιών ώστε να αποφύγουν τις πολλές ώρες σκληρής και μη σταθερής δουλειάς με χαμηλές αποδοχές, τυπικό χαρακτηριστικό των μικρών επιχειρήσεων.
- **Τέταρτον**, λείπει ένα σημαντικό οργανωτικό εργαλείο: η διαχείριση των κρίσεων. Η πλειονότητα των μικρών επιχειρήσεων στα district συνεχίζουν να είναι πιστές στις παραδοσιακές χωρίς έγγραφα συμφωνίες και τις άτυπες διαπροσωπικές επαφές, οι οποίες ήταν λειτουργικές στην «χρυσή εποχή» αλλά εξαιρετικά προβληματικές με την έλευση των αλλαγών που αναλύθηκαν

παραπάνω. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν διαμάχες και εντάσεις που μειώνουν την αυθόρμητη διάθεση για καινοτομία των επιχειρήσεων και να μπλοκάρεται ο μηχανισμός του συντονισμού που επιτυγχάνονταν μέσα από την συνεργασία και την εμπιστοσύνη.

Όλα τα παραπάνω δείχνουν ότι το σύστημα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Τρίτης Ιταλίας, με τη συγκεκριμένη δομή και χαρακτηριστικά, δέχεται έντονες πιέσεις που σχετίζονται με την εμφάνιση και την κυριαρχία της παγκοσμιοποίησης ως κύριας τάσης της οικονομίας. Τα industrial districts είναι «ενεργά φαινόμενα», και είναι εκτεθειμένα στις καθημερινές αλλαγές που παρατηρούνται σε διάφορα επίπεδα σε τοπική και παγκόσμια κλίμακα. Οι επιχειρήσεις πλέον επενδύουν εκεί όπου μειώνεται το κόστος παραγωγής και αυξάνονται τα κέρδη τους, λαμβάνοντας όλο και λιγότερο υπόψη τις αποστάσεις μεταξύ του χώρου παραγωγής και του χώρου διάθεσης των προϊόντων λόγω και της συνεχής εξέλιξης που παρουσιάζουν οι τεχνολογίες των μεταφορών και των επικοινωνιών.

Οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων σε Παγκόσμια, Ευρωπαϊκή και Εθνική κλίμακα πίεσαν πολλές επιχειρήσεις προς τρεις αλληλοσχετιζόμενες διαδικασίες που αφορούν την αλλαγή της δομής τους:

1. Συγχωνεύσεις και εξαγορές που καταλήγουν στο σχηματισμό μεγάλων, κάθετων επιχειρήσεων και ομίλων επιχειρήσεων.
2. Επαναχωροθέτηση μέρους της παραγωγής ή όλης της επιχείρησης σε περιφέρειες και χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος.
3. Εκτεταμένη αντικατάσταση των Ιταλών τεχνιτών-εργατών από μετανάστες χωρών εκτός της Ε.Ε., ως αντιστάθμισμα του αυξανόμενου τοπικού εργατικού κόστους ή/και της έλλειψης εξειδικευμένων εργατών.

Αυτό που μένει να δούμε είναι κατά πόσο κάποια από τα εναπομείναντα πλεονεκτήματα των industrial districts, όπως τα πυκνά δίκτυα συνεργασίας και η κοινωνική συνοχή και εμπιστοσύνη (κοινωνικό κεφάλαιο), συνεχίσουν να λειτουργούν προσθετικά στη αποτελεσματικότητα του μοντέλου. Ως προς τη διατήρηση του μοντέλου στο βραχυπρόθεσμο μέλλον, διάφορες απόψεις έχουν

εκφραστεί τα τελευταία χρόνια από σημαντικούς μελετητές και παρατίθενται στην επόμενη ενότητα.

2.5. ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Πολλοί ερευνητές του χώρου και της ανάπτυξης έχουν εκφράσει απόψεις σχετικά με το μέλλον των industrial districts της Τρίτης Ιταλίας. Στο βιβλίο των Pyke, Becattini & Sengenberger (1990), με τίτλο *Industrial Districts and Inter-Firm Cooperation in Italy*, καταγράφονται ορισμένες από αυτές και παρουσιάζονται σε επόμενες παραγράφους.

Οι Brutti και Calistri προειδοποιούν για τον νέο διεθνή ανταγωνισμό και τις δυσκολίες που τα industrial districts υφίστανται στο να διατηρήσουν την αποτελεσματικότητά τους. Προειδοποιούν μάλιστα ότι απαιτείται από τις τοπικές αρχές και τις επαγγελματικές ενώσεις και σωματεία να προβούν σε ενέργειες για να αποτρέψουν τον εκφυλισμό τους σε περιοχές σχετικής παρακμής και εργατικής βιομηχανικής εκμετάλλευσης. Ο Brusco υποστηρίζει ότι υπάρχει ανάγκη για περισσότερη θεσμική παρέμβαση στην παροχή των “εξωτερικών” κοινών υπηρεσιών. Ο Becattini βλέπει ένα πρόβλημα στην μη ικανότητα να διατηρηθεί ο τοπικός έλεγχος πάνω στα συγκεκριμένα συστήματα αξιών των districts, τα οποία θεωρεί κεφαλαιώδους σημασίας για τη συνέχιση της ομαλής λειτουργίας τους. Ο Carecchi και κάποιοι άλλοι αναγνωρίζουν τα προβλήματα που εκπορεύονται από την δυνατότητα των districts να διατηρήσουν επαφή με τις τελευταίες μεθόδους και τεχνολογίες, να αναγνωρίσουν τις ανάγκες των νέων αγορών, και να εμποδίσουν την ανάπτυξη του φαινομένου της “έλλειψης οικονομίας (dis-economy)”, οικολογικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα (Pyke, Becattini & Sengenberger, 1990).

Μερικοί αναλυτές βλέπουν ως μεγαλύτερη απειλή τις δραστηριότητες των μεγάλων επιχειρήσεων και πιο συγκεκριμένα των μεγάλων πολυεθνικών. Ένα χαρακτηριστικό των industrial districts είναι ότι υπάρχουν πολλές ανεξάρτητες, γενικά μικρές επιχειρήσεις, χωρίς κάποια μεμονωμένη επιχείρηση να παίζει το ρόλο του στρατηγικού κέντρου λήψης αποφάσεων. Το ερώτημα όμως είναι αν μπορεί αυτό να συνεχίζεται επ’ αόριστα ή κάποιες μεγάλες φίρμες αναπόφευκτα θα αναπτυχθούν

στο εσωτερικό τους ή θα εισέλθουν σε αυτά, καταπίνοντας τις μικρές επιχειρήσεις ή έστω θέτοντας τες υπό τον έλεγχό τους (Pyke, Becattini & Sengenberger, 1990).

Οι Ash Amin και Kevin Robins προειδοποιούν για την απειλή που οι δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιριών προβάλλουν στην ανεξαρτησία των μικρών επιχειρήσεων των districts. Υπάρχουν βέβαια και κάποιοι άλλοι όπως ο Michael Storper, που βλέπουν ότι δεν υπάρχει απαραίτητα ασυμβατότητα μεταξύ των μεγάλων επιχειρήσεων και των districts (Pyke, Becattini & Sengenberger, 1990).

Μερικοί πιστεύουν ότι η παγκοσμιοποίηση ωθεί τις επιχειρήσεις που ανταγωνίζονται στον ίδιο τομέα προς κοινούς κανόνες ορθής πρακτικής και προς την ίδια δομή όσο αφορά τα έξοδα. Αν όντως αυτό ισχύει, τότε η καθυστέρηση που παρατηρείται στα districts της Τρίτης Ιταλίας θα έχει βαριές επιπτώσεις. Καθώς κάποιες άλλες κοινωνίες απομακρύνθηκαν από την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων, εισήλθαν στα προϊόντα τελευταίας τεχνολογίας και στην παροχή υπηρεσιών. Αυτή η αλλαγή οπωσδήποτε απαιτεί μια αρκετά μεγάλη κοινωνική υποδομή. Επενδύσεις μεγάλης κλίμακας πρέπει να γίνουν στους τομείς της έρευνας και της ανάπτυξης, σε πανεπιστήμια και τοπικούς θεσμούς. Τα districts ίσως επειδή δεν μπορούσαν να διακρίνουν καθαρά τις διαφαινόμενες εξελίξεις (παγκοσμιοποίηση) λόγω της ευημερίας του μοντέλου τους, δεν ασχολήθηκαν καθόλου ή έκαναν πολύ λίγα για να προετοιμαστούν για την αλλαγή. Οι επενδύσεις στα districts φαίνεται ότι συνεχίζουν να κατευθύνονται στην αναβάθμιση και προσαύξηση της καινοτομίας στις ίδιες όμως παραδοσιακές γραμμές παραγωγής. Με αυτή την προοπτική, η διαφαινόμενη καθυστέρηση των districts ίσως να τους έχει στοιχίσει την ευκαιρία να κινηθούν με ταχείς ρυθμούς προς τη νέα οικονομία (Berger & Locke, 2000).

Υπάρχει βέβαια και η αντίθετη άποψη αυτών οι οποίοι βλέπουν ότι τα districts είναι ανθεκτικά και ικανά να αφομοιώσουν τις νέες τεχνολογίες πληροφόρησης. Το μέλλον των districts ίσως να βρίσκεται, όχι σε κάποια απίθανη και ξαφνική μεταλλαγή από τη σημερινή δομή τους σε μια διαφορετική δομή υψηλής τεχνολογίας, αλλά ενσωματώνοντας τη νέα τεχνολογία και τις υπηρεσίες στους παραδοσιακούς τομείς. Η αποτελεσματική ενσωμάτωση της ποιοτικής βιομηχανίας και του design με τις νέες τεχνολογίες μπορεί να αποφέρει θεαματικές εξελίξεις στην παραγωγή περιζήτητων ποιοτικών προϊόντων. Για να δημιουργηθούν όμως αυτά τα προϊόντα, οι

επιχειρήσεις θα πρέπει να παραμείνουν στα districts, σε τελευταία ανάλυση, για τους ίδιους λόγους που οι επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας παραμένουν στη Silicon Valley ή τα cluster των νέων επιχειρήσεων βιοτεχνολογίας παραμένουν γύρω από τα πανεπιστήμια: δηλαδή για να έχουν πρόσβαση στην πληροφορία που μεταδίδεται μόνο μέσω των κοινωνικών επαφών, να ενσωματώσουν αυτή τη γνώση στην παραγωγή νέων προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας και να βρίσκουν εύκολα κατάλληλα εκπαιδευμένο τεχνικό προσωπικό (Berger & Locke, 2000).

Οι πληροφορίες και γνώση που οι επιχειρήσεις αποκτούν μέσα στα districts εκπορεύεται από την συναλλαγή μεταξύ των κοινωνικών δρώντων. Ακόμη και στις βιομηχανίες με σχετικά έντασης-εργασίας παραγωγή, τα πλεονεκτήματα από τη χωροθέτηση τους εκεί όπου νέες ιδέες εμφανίζονται και μελετώνται, ο πειραματισμός των άλλων συνεχώς προσφέρει μαθήματα και εκεί όπου οι νέες τάσεις και κατευθύνσεις μπορούν αμέσως να γίνουν αντιληπτές, είναι προφανές ότι σε κάποιες κατηγορίες προϊόντων υπερέχει των κερδών που αποκτά η επιχείρηση από την μείωση του κόστους εργασίας (Berger & Locke, 2000).

Είναι εμφανές, επομένως, ότι τα industrial districts αντιμετωπίζουν σοβαρές προκλήσεις που απειλούν την ακεραιότητα τους. Η απραξία σίγουρα θα έδινε την εντύπωση μιας επιδείνωσης των συνθηκών και της βιωσιμότητας του μοντέλου. Από την άλλη βέβαια, όπως τονίζει ο Michael Storper (βλ. Pyke, Becattini & Sengenberger, 1990), κάποια industrial districts όπως το Prato έχουν αντιμετωπίσει δυσκολίες και πριν και έχουν καταφέρει να προσαρμοστούν επιτυχώς. Το μέλλον επομένως παραμένει ανοιχτό και μένει να δούμε τις επιπτώσεις που θα υποστεί το μοντέλο της Τρίτης Ιταλίας και αν τελικά θα καταφέρει να επιβιώσει ως έχει, αν θα υποστεί μικρές ή μεγάλες μεταλλαγές ή αν ο ιδιαίτερος αυτός τρόπος οργάνωσης της παραγωγής πάψει εν τέλει να υφίσταται.

Η υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης είναι ότι η περιοχή της Σιάτιστας τα τελευταία 30-40 χρόνια ανέπτυξε μια αξιοζήλευτη τοπική δυναμική που συγκεντρώνει αρκετά από τα χαρακτηριστικά των Industrial Districts. Η ανάλυση που ακολουθεί στην επόμενη ενότητα έχει ως στόχο να εξετάσει τη λειτουργία, οργάνωση και το μέλλον αυτής της περιοχής, υπό το πρίσμα των σημαντικότερων συμπερασμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση-κριτική των προσεγγίσεων της Τοπικής Ανάπτυξης και του μοντέλου της Τρίτης Ιταλίας.

B. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΣΤΗ ΣΙΑΤΙΣΤΑ ΤΟΥ Ν. ΚΟΖΑΝΗΣ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το διαγνωστικό του χώρου αποσκοπεί στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής μελέτης η οποία θα επιτρέψει την ανάλυση των προβλημάτων και προοπτικών ανάπτυξής της. Ωστόσο το διαγνωστικό του χώρου δεν αποτελεί μια δεδομένη και τελική μορφή εφαρμογής, αλλά αντίθετα, προτείνει μια σειρά από μεθόδους στο πλαίσιο μιας γενικότερης μεθοδολογικής δομής, με τη βοήθεια των οποίων επιχειρείται τελικά από την μελετητική ομάδα, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του για την τοπική ανάπτυξη. (Γούσιος και Ντυκεν, 2004)

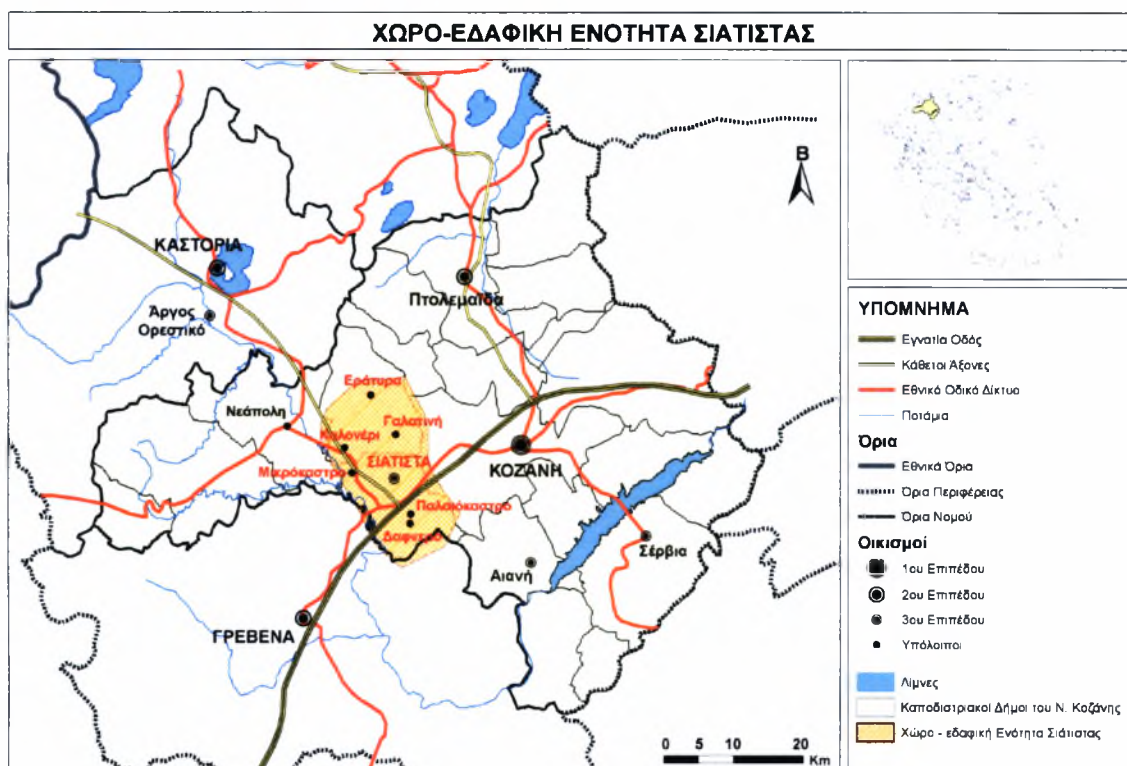
Στην προκειμένη περίπτωση της παρούσας εργασίας το διαγνωστικό αφορά σε πρώτη φάση τον προσδιορισμό του χώρο-εδαφικού πλαισίου ανάλυσης και των βασικών χαρακτηριστικών του και στη συνέχεια την αναλυτική παρουσίαση όλων των συνιστωσών της κυρίαρχης οικονομικής δραστηριότητας της περιοχής, που είναι ο κλάδος της γούνας.

3.1. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΟ-ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Όπως φαίνεται και από τον τίτλο, το αντικείμενο έρευνας της εργασίας αφορά την πόλη της Σιάτιστας και τον κυρίαρχο κλάδο ενασχόλησης του ενεργού πληθυσμού της, τη γούνα. Στο πλαίσιο αυτό ο προσδιορισμός της χώρο-εδαφικής ενότητας επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τα δύο αυτά στοιχεία. Ο κλάδος της γούνας από τη μια προσδίδει την έννοια της συνοχής στην περιοχή, από την άποψη ότι η κοινότητα των ανθρώπων της, λόγω και του ομοιογενούς συστήματος αξιών που τη διακρίνει, ενδιαφέρεται για την προώθηση κοινών συμφερόντων και από την άλλη, το μικρομεσαίο αστικό κέντρο της Σιάτιστας λειτουργεί ως πόλος ανάπτυξης και παροχής υπηρεσιών γύρω από το οποίο διαρθρώνονται και οι υπόλοιποι οικισμοί.

Με επίκεντρο επομένως την πόλη της Σιάτιστας, μπορεί να προσδιοριστεί η ευρύτερη χώρο-εδαφική ενότητα ως η περιοχή που συναρθρώνεται από τους υπόλοιπους οικισμούς του Δήμου (Μικρόκαστρο, Παλαιόκαστρο και Δαφνερό) και επίσης τους γειτονικούς οικισμούς Εράτυρα, Καλονέρι και κυρίως η Γαλατινή, που εμφανίζει επίσης το ίδιο υψηλό ποσοστό ενασχολουμένων στη γούνα (ανήκουν στο Δήμο Ασκίου).

Χάρτης 2: Η ευρύτερη χώρο-εδαφική ενότητα της Σιάτιστας

Πηγή: Επεξεργασία αρχείων *.shp σε GIS

Ωστόσο η συγκεκριμένη κατάσταση που περιγράφηκε, αφορά έναν γενικότερο προσδιορισμό, μια ευρύτερη όπως αναφέρθηκε χώρο-εδαφική ενότητα που συγκροτείται στην περιοχή. Τα τελευταία χρόνια με την κρίση στον κλάδο της γούνας και τη συγκρότηση των Καποδιστριακών Δήμων, φαίνεται πως έχουν εξασθενήσει σε κάποιο βαθμό οι δομές συνοχής των παραπάνω οικισμών, παραμένοντας ισχυρές μόνο σε πολιτισμικό επίπεδο.

Συνέπεια αυτού είναι η ανάλυση των επιπτώσεων της 'μονοκλαδικότητας', που εξετάζονται στην παρούσα εργασία, να γίνεται κατά κύριο λόγο στο χωρικό

επίπεδο που αφορά τη διοικητική ενότητα του Δήμου Σιάτιστας. Άλλωστε από τους οικισμούς της ευρύτερης χώρο-εδαφικής ενότητας που αναφέρθηκαν, μόνο στο παραγωγικό σύστημα της Σιάτιστας και δευτερευόντως της Γαλατινής, υπάρχει μονό-ανάπτυξη του κλάδου της γούνας σε τόσο μεγάλο βαθμό.

3.2. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

3.2.1. Γεωγραφική Θέση

Η Σιάτιστα βρίσκεται στο δυτικό μέρος του Νομού Κοζάνης και σε απόσταση περίπου 25 χλμ. από την πόλη της Κοζάνης. Στα διοικητικά όρια του Δήμου ανήκουν επίσης οι οικισμοί Μικρόκαστρο (8,5 χλμ.), Παλαιόκαστρο (12 χλμ.) και Δαφνερό (15 χλμ.). Συνορεύει ανατολικά με το Δήμο Κοζάνης, δυτικά και νότια με το Νομό Γρεβενών, δυτικά με τον Δήμο Νεάπολης, νότια με τον Δήμο Αιανής και βόρεια με το Δήμο Ασκίου.

Χάρτης 3: Η Γεωγραφική θέση της Σιάτιστας

Πηγή: www.siatista.gr

Η περιοχή εντάσσεται στο χώρο ανάμεσα σε δύο μεγάλα βουνά του Νομού Κοζάνης, το Άσκιο (Σινιάτσικο) στα βόρεια και το Βούρινο (Μπούρινο) νότια.

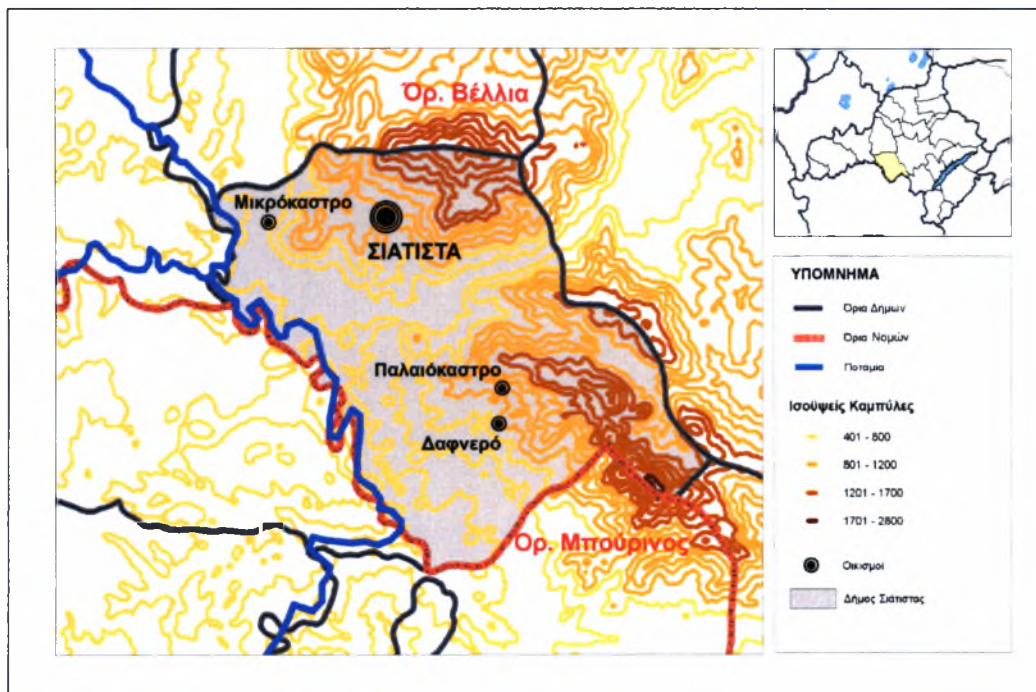
Ο Δήμος με τα νέα δεδομένα αποκτά χαρακτηριστικά κόμβου μεγάλων οδικών αξόνων αφού στα όρια του διασταυρώνονται η Εγνατία Οδός και ο κάθετος άξονας Σιάτιστα – Κρυσταλλοπηγή.

3.2.2. Φυσικό – Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά

Από γεωμορφολογική άποψη ο Δήμος Σιάτιστας χαρακτηρίζεται από ορεινό ανάγλυφο και έντονες κλίσεις, καθώς το μεγαλύτερο τμήμα του αναπτύσσεται στους ορεινούς όγκους του Ασκίου (2.111μ. υψόμετρο) και του Μπούρινου (1.866μ. υψόμετρο). Προς τα δυτικά ο Δήμος οριοθετείται από τον Αλιάκμονα ποταμό και στο τμήμα αυτό το μορφολογικό ανάγλυφο χαρακτηρίζεται σχετικά ομαλό. (ANKO, 2005)

Η πόλη της Σιάτιστας είναι χτισμένη σε υψόμετρο 930 μ. περίπου στις πλαγιές του όρους Βέλλια (1.783μ. υψόμετρο), που αποτελεί τμήμα του Ασκίου όρους και χαρακτηρίζεται από έντονο μορφολογικό ανάγλυφο και μεγάλες κλίσεις εδαφών.

Χάρτης 4: Φυσικό-γεωγραφικά χαρακτηριστικά του Δήμου Σιάτιστας

Πηγή: Επεξεργασία αρχείων *.shp σε GIS

Οι υδρογεωλογικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή του Δήμου Σιάτιστας καθορίζονται από τους γεωλογικούς σχηματισμούς που επικρατούν στην περιοχή. Στην ευρύτερη περιοχή γύρω από τον οικισμό της Σιάτιστας, οι υδρογεωλογικές συνθήκες δεν είναι αξιόλογες, δεδομένου ότι γεωλογικά δομείται από ασβεστολιθικά πετρώματα. (ANKO, 2005)

Σημαντικές πηγές υπάρχουν στην περιοχή Παλαιοκαριάς, στα όρια με το Δήμο Βεντζίων, οι οποίες αναβλύζουν από το οφιολιθικό σύστημα της περιοχής. Τα οφιολιθικά πετρώματα ευνοούν την κατείσδυση των ομβρίων υδάτων με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σχετικά σημαντικοί υπόγειοι υδροφορείς. Ο ίδιος μηχανισμός λειτουργίας των πηγών εντοπίζεται και στην περιοχή της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού στο όρος Μπούρινος. (ANKO, 2005)

Το κλίμα στην περιοχή παρουσιάζει μεγάλες εποχιακές διακυμάνσεις, που το κατατάσσουν στο ηπειρωτικό. Χαρακτηρίζεται από ψυχρό και υγρό το χειμώνα και θερμό και ξηρό το καλοκαίρι, δίνοντας αντίστοιχα χιόνια και παγετούς τη μια εποχή και καύσωνες της άλλη. Η μέση ετήσια θερμοκρασία της περιοχής είναι 12,93 °C, με ανώτερη τιμή 24,1 °C τον Ιούλιο και κατώτερη 2,3 °C τον Ιανουάριο. Αντίστοιχα η μέση ετήσια υγρασία ανέρχεται στο 63,8 % με μέγιστη τιμή 75,7 % το Δεκέμβριο και ελάχιστη 49,8 % τον Ιούλιο. Τέλος η κατανομή των βροχοπτώσεων στη διάρκεια του έτους παρουσιάζει διακυμάνσεις με υψηλότερη τιμή 60,3 χλστ. το Νοέμβριο και χαμηλότερη 30,0 χλστ. τον Αύγουστο. (ANKO, 2005)

Ο ισχυρότερος σεισμός που έχει καταγραφεί στην περιοχή είναι αυτός στις 13/5/1995, εντάσεως 6,6 βαθμούς της κλίμακας Ρίχτερ και επίκεντρο την περιοχή μεταξύ των πόλεων Γρεβενών και Κοζάνης.

3.2.3. Φυσικό περιβάλλον

Τα οικοσυστήματα της περιοχής μελέτης μπορούν να χαρακτηριστούν ως έντονα υποβαθμισμένα, με εξαίρεση την περιοχή της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού.

Οι δασικές εκτάσεις του Δήμου καλύπτουν το 29% (46.269 στρ.) της συνολικής του έκτασης και οι βοσκότοποι το 40% (62.381 στρ.). Κυρίαρχο είδος είναι η δρυς, ενώ αξιόλογα οικολογικά δάση πεύκης, ελάτης και φυλλοβόλων ειδών εμφανίζονται στην ευρύτερη περιοχή του Μπούρινου.

Στην περιοχή του Μπουρίνου συναντάται το μόνο αξιόλογο οικοσύστημα, όπου εντοπίζεται μεγάλη ποικιλία ειδών χλωρίδας και πανίδας και το οποίο αποτελεί αυτοφυές δασικό οικοσύστημα 10.000 στρ. και προστατεύεται σύμφωνα με τον κανονισμό που διέπει τις περιοχές του δικτύου NATURA 2000.

Τέλος, γύρω από τον οικισμό της Σιάτιστας δεν έχουν αναπτυχθεί δάση (με εξαίρεση ένα μικρό τμήμα) εξαιτίας της έντονης βόσκησης, του βραχώδους γεωλογικού υποβάθρου και του νότιου προσανατολισμού της περιοχής.

3.2.4. Ιστορικά – Πολιτιστικά Στοιχεία

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία για την ακριβή περίοδο κατοίκησης της Σιάτιστας και για την ετυμολογία του ονόματός της.

Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, για την κατοίκηση, η πόλη άρχισε να δημιουργείται περίπου τον 14^ο – 15^ο αιώνα από κατοίκους της γύρω περιοχής που αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν στο ορεινό και άγονο αυτό μέρος, αφού στα πεδινά προωθήθηκαν την εποχή της Τουρκοκρατίας, έποικοι από την Ανατολή. Ωστόσο το άγονο και ορεινό του τόπου λειτούργησε μακροπρόθεσμα ως πλεονέκτημα αφού η ανάγκη βιοπορισμού έστρεψε τους κατοίκους σε οικονομικές δραστηριότητες εκτός των καθιερωμένων της εποχής, που ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία. Αργότερα λόγω της οχυρωματικής της θέσης και της ανάπτυξης του εμπορίου η πόλη δέχτηκε σημαντικό αριθμό μεταναστών από διάφορα μέρη της Ελλάδας όπως το Σούλι, η Μοσχόπολη, η Θεσσαλία, η Πελοπόννησος, κ.α. (Στρακαλής, 1962).

Η ονομασία δε, κατά μια εκδοχή, προέρχεται από το σλαβικό «σετσιάμι» που σημαίνει χωρίζω και υποδηλώνει την ύπαρξη δύο συνοικισμών. Μια δεύτερη εκδοχή υποστηρίζει ότι η λέξη Σιάτιστα σχετίζεται με τη βλάχικη λέξη «siat» που σημαίνει δίψα, λόγω του άγονου περιβάλλοντος και της ανυπαρξίας πηγών (Στρακαλής, 1962).

Η ενασχόληση των κατοίκων της Σιάτιστας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας με το εμπόριο και τα συνεχή ταξίδια στην Ευρώπη του Διαφωτισμού μετέφεραν στην κοινωνία της καλλιτεχνικά και πολιτιστικά ρεύματα της Ευρώπης. Η μακραίωνη ιστορία της πόλης επέτρεψε επίσης τη δημιουργία μιας πλούσιας πολιτιστικής παράδοσης, η οποία εκφράζεται με το πλήθος των εθίμων που παραμένουν ζωντανά μέχρι και σήμερα.

3.2.5. Κοινωνικό-Οικονομική Εξέλιξη της περιοχής

Η κοινωνικό-οικονομική εξέλιξη της Σιάτιστας είναι άρρηκτα δεμένη με τον κλάδο της γούνας. Το 1600 περίπου οι Σιατιστινοί κατασκευάζουν τις πρώτες γούνες με το χέρι και υποτυπώδη εργαλεία, αλλά με μοναδική δεξιοτεχνία και μεράκι. Στη συνέχεια με τα εμπορικά караβάνια διασχίζουν την Ευρώπη και ιδρύουν 200 μεγάλους εμπορικούς οίκους στα εμπορικά κέντρα της εποχής (Βιέννη, Βενετία, Λειψία, κτλ), ενώ τον 19^ο αιώνα επεκτείνουν τις δραστηριότητες τους στην Αμερική. Εκτός της γούνας οι Σιατιστινοί εμπορεύονταν το κρασί που παραγόταν στην περιοχή, το οποίο γρήγορα απέκτησε σπουδαία φήμη και έγινε περιζήτητο. Το «ηλιαστό» μάλιστα που αποτελεί το πλέον εκλεκτό και ιδιαίτερο κρασί της περιοχής, βραβεύτηκε προπολεμικά δύο φορές σε διεθνείς εκθέσεις με την κορυφαία διάκριση, μια στο Παρίσι το 1928 και μια δεύτερη στο Σαν Φραντσίσκο το 1929.

Έτσι η πόλη εξελίσσεται σταδιακά σε σημαντικό αστικό και βιοτεχνικό κέντρο της Μακεδονίας και χτίζονται σε αυτήν ένας σημαντικός αριθμός αρχοντικών με ευρωπαϊκή επιρροή, που αποτυπώνουν τον αστικό τρόπο ζωής και τους διευρυμένους πνευματικούς ορίζοντες που αναπτύχθηκαν από τη στενή αυτή σχέση με την Ευρώπη.

Μεταπολεμικά ο κλάδος της γούνας εξελίσσεται ραγδαία και η Σιάτιστα μαζί με την Καστοριά γίνονται διεθνή κέντρα επεξεργασίας γουναρικών.

Το μεταναστευτικό ρεύμα της δεκαετίας του '60 επηρέασε ήπια και σε χαμηλό βαθμό τους κατοίκους της περιοχής, συγκριτικά με την ευρύτερη περιοχή του Νομού Κοζάνης. Στη συνέχεια, η μετανάστευση αρχίζει να αναζωπυρώνεται, με πρώτο και κυριότερο πόλο έλξης τη Δυτική Γερμανία και την περιοχή της Φρανκφούρτης, στην οποία μετατοπίστηκε το κέντρο της γούνας. Εκεί κατάφεραν να εισχωρήσουν στο τότε κύκλωμα της γούνας, είτε ως εργάτες, είτε ως έμποροι, Σιατιστινοί γουναράδες και σιγά-σιγά μετέφεραν ένα μέρος της επεξεργασίας στη Σιάτιστα. Έτσι ένας σημαντικός αριθμός μεταναστών παραγωγικής ηλικίας επέστρεψε στη Σιάτιστα από το εξωτερικό⁷, με την επιστροφή τους να συνδέεται με

⁷ Κατά την δεκαετία του '60, ο πληθυσμός της Σιάτιστας παραμένει σχεδόν σταθερός (αύξηση κατά 2% μεταξύ του '61 και '71) ενώ την επόμενη δεκαετία χαρακτηρίζεται από σημαντική αύξηση (+17,5%)

την μεταποιητική δραστηριότητα στον κλάδο της γούνας (μεταφορά τεχνογνωσιών και αξιοποίηση αυτής της ειδικής μορφής κοινωνικού κεφαλαίου).

Παράλληλα στην πόλη της Σιάτιστας τη δεκαετία 1975 – 1985 άρχισαν να έρχονται ομαδικά εργαζόμενοι από τις γύρω περιοχές προκειμένου να εργαστούν στον κλάδο της γούνας.

Το 1987 παρατηρείται η πρώτη σημαντική οικονομική κρίση που έπληξε διεθνώς τον κλάδο της γούνας και επηρέασε σαφώς και την παραγωγή της περιοχής. Στη συνέχεια μετά το 1992, παρατηρήθηκε μια προσωρινή ανάκαμψη του κλάδου στην περιοχή με την εμφάνιση της αγοράς της Ρωσίας. Όμως από το 1998, μετά την οικονομική κρίση στη Ρωσία, παρουσιάστηκε έντονη οικονομική κρίση στην περιοχή, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη και σημαντικότερη για την αγορά της γούνας και τις επιχειρήσεις της Σιάτιστας. Το διάστημα αυτό τα οικονομικά προβλήματα των κατοίκων της πόλης πολλαπλασιάζονται, αφού χάνουν μεγάλο ποσοστό της ζήτησης στον κλάδο. Αποτέλεσμα της κρίσης, που παρατείνεται μέχρι σήμερα χωρίς κάποια σημαντική ανάκαμψη, ήταν η μετακίνηση πολλών επιχειρήσεων κυρίως προς τα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη) αλλά και σε τουριστικά παραθαλάσσια σημεία (Πιερία, νησιά) για την προσέλκυση πελατών. Παράλληλα σημαντικό κομμάτι του ανθρώπινου δυναμικού, ιδιαίτερα των νέων, μεταναστεύει στο εσωτερικό της χώρας και το εξωτερικό προς αναζήτηση εργασίας.

3.2.6. Χρήσεις Γης

Η διάρθρωση των χρήσεων γης του Δήμου Σιάτιστας είναι μάλλον αντιπροσωπευτική ενός δήμου που αναπτύσσεται στην ελληνική ύπαιθρο. Κυρίαρχη χρήση αποτελούν οι βοσκότοποι με ποσοστό που ανέρχεται στο 30%. Οι άγονες εκτάσεις και τα νερά υπολείπονται ελαφρά της πρώτης χρήσης με σημαντικό όμως βαθμό κάλυψης, λόγω και της διέλευσης του Αλιάκμονα ποταμού. Ακολουθεί η γεωργική γη με 16% συμπεριλαμβάνοντας εδάφη που χρησιμοποιούνται για γεωργική παραγωγή. Σημαντικό τέλος, είναι και το ποσοστό των δασών (12%), λόγω της παρουσίας του Βούρινου στην περιοχή, ενώ οι οικισμοί καταλαμβάνουν ποσοστιαία μόλις το 2% της συνολικής έκτασης.

Η κατανομή των χρήσεων γης στο Δήμο Σιάτιστας, παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 3: Κατανομή χρήσεων γης

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	Έκταση (στρ.)	Ποσοστό %
Βοσκότοποι	62.381.112	29,2
Γεωργική γη	35.169.849	16,5
Εγκαταλελειμμένοι αγροί	3.515.546	1,6
Δάση	25.867.087	12,1
Θαμνοσκεπείς εκτάσεις	426.014	0,2
Μερικώς δασοσκεπείς εκτάσεις	19.844.298	9,3
Μερικώς θαμνοσκεπείς εκτάσεις	131.968	0,1
Άγονες εκτάσεις και νερά	62.497.431	29,3
Οικισμοί	3.366.225	1,6
Λοιπές χρήσεις	116.319	0,1
Σύνολο	213.315.849	100,0

Πηγή: ANKO (1991)

3.2.7. Οικιστική Οργάνωση

Ο αστικός ιστός της Σιάτιστας χαρακτηρίζεται από την ακανόνιστη μορφή του και το δαιδαλώδες οδικό δίκτυο που ακολουθεί την τοπογραφία της περιοχής. Η ανάπτυξη του γίνεται γραμμικά, κατά μήκος του κεντρικού οδικού άξονα που ενώνει τους δύο παλιούς πυρήνες της πόλης (Χώρα και Γεράνεια) και αποτελεί τμήμα του επαρχιακού δικτύου.

Το ανώμαλο ανάγλυφο του εδάφους της πόλης, η αρχιτεκτονική μορφή και ο τρόπος σύνθεσης των κτιριακών όγκων προσδίδουν μια μοναδική γραφικότητα στο χτισμένο περιβάλλον. Τα χαρακτηριστικά αυτά άλλωστε είναι που επέτρεψαν το χαρακτηρισμό του οικισμού της Σιάτιστας ως παραδοσιακό. Το «εσωτερικό» τοπίο της πόλης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον και εντυπώνεται στον ανυποψίαστο επισκέπτη, καθώς κινείται μέσα στον οικισμό. Η εμπειρία αυτή δημιουργείται στην πράξη από την έντονη εναλλαγή εντυπώσεων, με ένα σχετικά γρήγορο ρυθμό, που βασίζονται στον τρόπο χάραξης του οδικού δικτύου των στενών δρόμων, όπου τα συχνά

σπασίματα του άξονα δημιουργούν νέες εντυπώσεις· κάθε λίγα βήματα και στον τρόπο που έρχονται τα κτίσματα να πλαισιώσουν τις ρυμοτομικές γραμμές.

Χαρακτηριστικό του παραδοσιακού ιστού της Σιάτιστας είναι επίσης η περιορισμένη έκταση των ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων, που εξυπηρετούσε τις παλιές αμυντικές ανάγκες του οικισμού, ενώ παράλληλα σχετίζεται και με την έμφαση που δινόταν στον ιδιωτικό ελεύθερο χώρο της κάθε μεμονωμένης κατοικίας.

Στις σχετικά νεότερες γειτονίες του οικισμού, ακολουθείται μια πιο τυποποιημένη σύγχρονη αρχιτεκτονική (αυτή που συναντάται στο σύνολο της Ελλάδας). Ακόμα όμως και αυτά τα νεότερα κτίρια εντάσσονται στον υπόλοιπο ιστό χωρίς κατά κανόνα σοβαρές συγκρούσεις. Σε αυτό συμβάλλει το ανάγλυφο του εδάφους (οι κλίσεις στις πλαγιές, τα περάσματα από «ράχες» σε «ρεματιές») που ακόμα και όταν χρησιμοποιείται αδιάφορη αρχιτεκτονική μπορεί να διατηρήσει την έντονη γραφικότητα. Επίσης έχει επιβληθεί η υποχρεωτική κάλυψη της στέγης με κεραμίδια, ενώ τις τελευταίες δεκαετίες έχουν κτιστεί αρκετές οικοδομές με εμφανή προσπάθεια μίμησης των παραδοσιακών μορφολογικών στοιχείων.

Ως προς τη λειτουργική δομή του οικισμού, κύριο στοιχείο αποτελεί η ύπαρξη δύο συνοικιών της Χώρας (ψηλότερα) και της Γεράνειας (χαμηλότερα), που αναπτύχθηκαν, μεγάλωσαν και έζησαν σαν δυο αυτόνομες πόλεις. Η αυτονομία των δυο συνοικισμών δεν αμφισβητείτε ούτε σήμερα, καθώς κάθε ένας έχει τη δική του οργάνωση, το κέντρο του, την πλατεία του, την ενορία του, το νεκροταφείο του και το δημοτικό σχολείο του. Τη δεκαετία του '60 σε μια προσπάθεια να εξομαλυνθούν οι κοινωνικές αντιθέσεις των δυο συνοικισμών και να επιτευχθεί η λειτουργική ενοποίηση τους δημιουργήθηκε «σχεδιασμένο» κέντρο στη ζώνη ανάμεσα στους δύο οικισμούς, με την κατασκευή του Διοικητηρίου (δωρεά Τσιστοπούλου) το 1966. Πρόκειται για ένα κέντρο διοικητικό και παροχής υπηρεσιών για την πόλη και την ευρύτερη περιοχή που συγκεντρώνει τις περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες, ΟΤΕ, Κέντρο Υγείας, 3^ο δημοτικό σχολείο, νηπιαγωγείο, πνευματικό κέντρο, ξενοδοχείο. Υπάρχουν επίσης αλληλεξαρτήσεις όσον αφορά την κοινωνική υποδομή και τον εξοπλισμό (γυμνάσιο-λύκειο, αστυνομία, πολεοδομία, ΙΚΑ στη Χώρα, αθλητικές εγκαταστάσεις και ΚΑΠΗ στη Γεράνεια).

Η κυρίαρχη χρήση τόσο στη Χώρα όσο και στη Γεράνεια είναι η βιοτεχνία γούνας, κυρίως αποτελούμενη από μικρές οικοτεχνίες που στεγάζονται στα υπόγεια

και ισόγεια των οικοδομών. Οι μεγάλες μονάδες έχουν τις εκθέσεις τους κατά μήκος του κύριου οδικού άξονα. Επίσης, στο νότιο άκρο της πόλης, σε εκτός σχεδίου έκταση 90 στρεμμάτων, κατασκευάστηκε το Βιοτεχνικό Πάρκο Γούνας, με σκοπό την οργανωμένη εγκατάσταση επιχειρήσεων γουνοποιίας (περιλαμβάνει εκθεσιακό χώρο και τελωνείο).

Οργανωμένοι χώροι πρασίνου υπάρχουν ελάχιστοι εντός και περιμετρικά του οικισμού με σημαντικότερους το δημοτικό χώρο που βρίσκεται στα βόρεια (πρώην στρατιωτικές εγκαταστάσεις Α.Υ.Β.), τα δύο πευκόφυτα άλση ανατολικά (περιοχές Δεξαμενή και Άγιος Γεώργιος), το άλσος στη νότια είσοδο της πόλης και τα αλύλλια που βρίσκονται γύρω από μερικές εκκλησίες.

3.2.8. Θεσμικό Πλαίσιο Δόμησης

Ο οικισμός της Σιάτιστας, που έχει πληθυσμό μεγαλύτερο των 2000 κατοίκων, είναι προϋφιστάμενος οικισμός του 1923 και έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός με το από 12.11.1996 Π.Δ. (ΦΕΚ 1316). Με το παραπάνω ΦΕΚ έχει εγκριθεί επίσης η Πολεοδομική Μελέτη Επέκτασης – Αναθεώρησης της πόλης και επιβλήθηκαν ειδικοί όροι δόμησης. Η μελέτη αυτή σήμερα τροποποιείται και βρίσκεται στη φάση οριστικοποίησης και έγκρισης.

Επιπλέον με την Υπ. Απόφαση 3963/99 (ΦΕΚ 85 Δ') έχουν καθοριστεί πυκνοδομημένες περιοχές εντός του ρυμοτομικού σχεδίου του οικισμού, ενώ με την από 09.11.1992 απόφαση (αριθ. ΟΙΚ 80852/5436, ΦΕΚ 1145) εγκρίθηκε το Γ.Π.Σ. της πόλης της Σιάτιστας, το οποίο και είναι υπό τροποποίηση ώστε να συμπεριλάβει το σύνολο του Καποδιστριακού Δήμου Σιάτιστας.

Οι όροι και οι περιορισμοί δόμησης στο χαρακτηρισμένο ως παραδοσιακό τμήμα του οικισμού της Σιάτιστας, όπως καθορίζονται από τα παραπάνω διατάγματα, είναι τα εξής:

- Ελάχιστο πρόσωπο: 12 μέτρα
- Ελάχιστο βάθος: 18 μέτρα
- Ελάχιστο εμβαδόν: 300 τ.μ. (και κατά παρέκκλιση 150 τ.μ. σύμφωνα με το Π.Δ.19.7.79, ΦΕΚ 394/Α')

- Μέγιστο ποσοστό κάλυψης των οικοπέδων: 60%
- Συντελεστής δόμησης των οικοπέδων: 1,00
- Μέγιστος αριθμός ορόφων: 2 (κατά παρέκκλιση, επιτρέπεται η κατασκευή τρίτου ορόφου, εφόσον αυτός προκύπτει μόνο λόγω κλίσης του εδάφους)
- Μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος κτιρίων: 7,5 μέτρα, μετρούμενο από του φυσικού εδάφους ή του προϊστάμενου τεχνητά διαμορφωμένου, μη συμπεριλαμβανομένης της στέγης (9 μέτρα όπου λόγω κλίσης του εδάφους δημιουργείται τρίτος όροφος).
- Επιτρεπόμενες χρήσεις: Εντός των ορίων του οικισμού επιτρέπεται η ανέγερση κτιρίων κοινής ωφέλειας, κοινωνικού εξοπλισμού και βιοτεχνίας γουναρικών. Απαγορεύεται όμως η κατασκευή οποιουδήποτε κτιρίου η χρήση του οποίου ως προς τη μορφή και τη λειτουργία θα οχλούσε σε μεγάλο βαθμό την περιοχή. Επίσης απαγορεύεται η χρήση ακάλυπτων χώρων για απορρίμματα.

Για την περιοχή του ιστορικού οικισμού της Σιάτιστας είναι αρμόδια και η 4^η Εφορία Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ για τα Βυζαντινά Μνημεία και τα χαρακτηρισμένα ως διατηρητέα κτίρια προϋφιστάμενα του 1930 έχει αρμοδιότητα η 11^η Εφορία Βυζαντινών Μνημείων.

3.2.9. Δημογραφικές Τάσεις

Ο Δήμος Σιάτιστας σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001 έχει μόνιμο πληθυσμό 6.589 κατοίκους και αντιπροσωπεύει το 4,6% του πληθυσμού του Νομού Κοζάνης. Η Σιάτιστα που αποτελεί την έδρα του Δήμου αντιπροσωπεύει το 86% του πληθυσμού του Δήμου. Τα άλλα δύο Δημοτικά Διαμερίσματα αντιπροσωπεύουν το Μικρόκαστρο το 8% και το Παλαιόκαστρο το 6% του πληθυσμού.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται η εξέλιξη του πληθυσμού και οι πληθυσμιακές μεταβολές που σημειώθηκαν στο Δήμο Σιάτιστας, κατά τις δεκαετίες 1981, 1991 και 2001, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας.

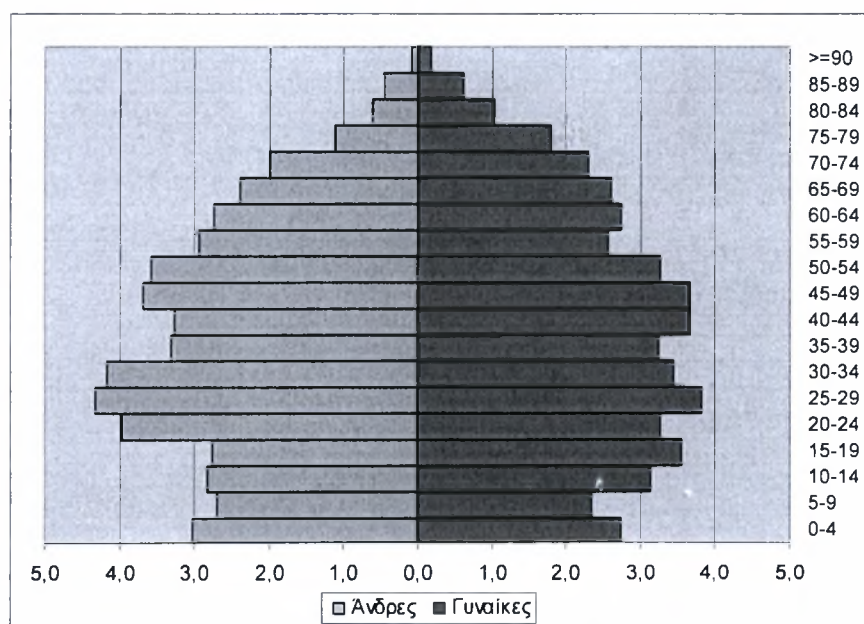
Πίνακας 4: Πληθυσμιακή εξέλιξη του Δήμου Σιάτιστας (πραγματικός πληθυσμός)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	1981	1991	2001	Μεταβολή (%) 1981 - 2001
Σιάτιστα	5.702	5.688	5.642	-1,1
Μικρόκαστρο	545	532	501	-8,8
Παλαιόκαστρο - Δαφνερό	567	467	404	-40,3
Σύνολο Δήμου	6.814	6.687	6.547	-4,1
Νομός Κοζάνης	147.051	155.386	155.324	5,3
Περιφέρεια Δυτ. Μακεδονίας	289.071	292.755	302.750	4,5

Πηγή: ΕΣΥΕ και ιδία επεξεργασία (2001)

Η εξέταση της διαχρονικής εξέλιξης του πληθυσμού για το διάστημα 1981 – 2001 δείχνει ότι ο Δήμος συγκρατεί τον πληθυσμό με μία υποχώρηση κυρίως στο Δ.Δ. Παλαιοκάστρου.

Διάγραμμα 1: Πυραμίδα ηλικιών πληθυσμού Δήμου Σιάτιστας (2001)

Πηγή: ΕΣΥΕ και ιδία επεξεργασία

Από την πυραμίδα ηλικιών και το δείκτη γήρανσης (υπολογίστηκε 90,5) διαπιστώνουμε ότι ο πληθυσμός του Δήμου είναι ώριμος προς γηρασμένος. Σε αυτό συντείνουν ο μικρός αριθμός των χαμηλών ηλικιακά πληθυσμιακών ομάδων κάτω των 24ων ετών και αντίστοιχα ο μεγάλος αριθμός των μεσαίων και μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων πληθυσμού.

Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ το 2001 στο Δήμο καταγράφηκαν 2004 νοικοκυριά, το μέσο μέγεθος των οποίων είναι 3,2 άτομα / νοικοκυριό.

Από τα στοιχεία του οικιστικού αποθέματος διαπιστώνεται ότι το σύνολο των κατοικιών του Δήμου είναι 2.759 και από αυτές δεν κατοικούνταν την ημέρα της απογραφής 766 (ποσοστό περίπου 28%).

Πίνακας 5: Εκπαιδευτικό επίπεδο πληθυσμού Δήμου Σιάτιστας

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	Αριθμός Ατόμων	Ποσοστό %	Νομός Κοζάνης %
Κάτοχοι Μεταπτυχιακού	10	0,2	0,2
Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	256	4,4	5,7
Πτυχιούχοι ΤΕΙ	137	2,3	2,8
Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών	99	1,7	3,2
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	1086	18,6	25,8
Απόφοιτοι Γ' Τάξης Γυμνασίου	657	11,2	11,5
Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπ.	2940	50,3	37,0
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό	475	8,1	10,6
Αγράμματοι εντελώς	181	3,2	3,2
ΣΥΝΟΛΟ	5841	100,0	100,0

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία (2001)

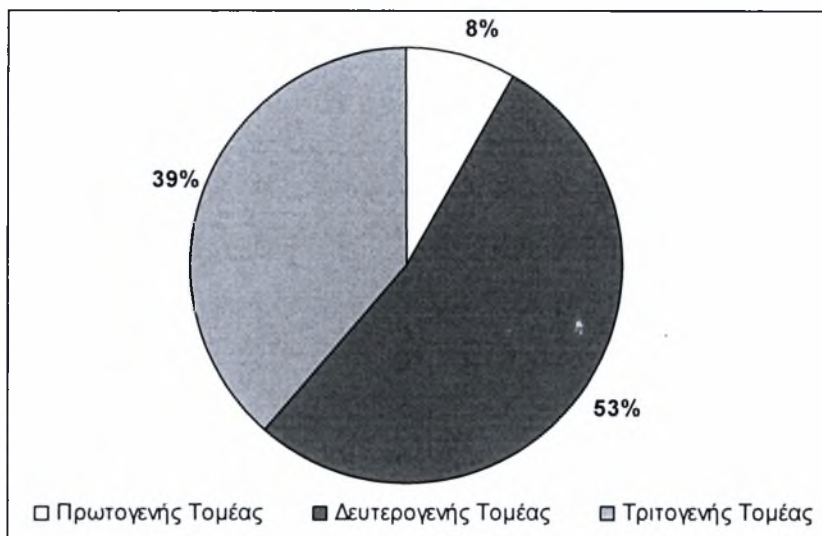
Τα στοιχεία που αφορούν το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού του Δήμου Σιάτιστας δείχνουν μια σημαντική υστέρηση στον τομέα της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με το γενικότερο επίπεδο του Νομού Κοζάνης. Η προφανής ερμηνεία είναι ότι ο κλάδος τα προηγούμενα χρόνια λειτουργούσε ανταγωνιστικά σε σχέση με την επιλογή των σπουδών σαν μέσο επαγγελματικής αποκατάστασης, προσφέροντας απασχόληση και εισόδημα.

3.2.10. Οικονομικές Επιδόσεις - Παραγωγικοί Τομείς

Ο κυρίαρχος παραγωγικός τομέας στο Δήμο Σιάτιστας είναι ο δευτερογενής, ο οποίος ταυτίζεται στην περιοχή με τη γουνοποιία. Η ανάλυση του συγκεκριμένου τομέα, λόγω της μεγάλης σημασίας του για την περιοχή, γίνεται σε ξεχωριστή ενότητα που ακολουθεί. Στον τομέα αυτό απασχολούνται συνολικά 1.484 άτομα, έναντι 238 στον πρωτογενή και 1.089 στον τριτογενή. (ΑΝΚΟ, 2005)

Η διάρθρωση των απασχολουμένων του Δήμου Σιάτιστας στους παραγωγικούς τομείς είναι η ακόλουθη:

Διάγραμμα 2: Απασχόληση ανά τομέα παραγωγής (2001)

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία (2001)

Ο πρωτογενής τομέας και η αγροτική δραστηριότητα που παρατηρείται στο Δήμο, κάθε άλλο παρά δυναμική μπορεί να χαρακτηριστεί, με τη ζωική παραγωγή και κυρίως την αιγοπροβατοτροφία (εκτατικής – ποιμενικής μορφής) να έχει τη μεγαλύτερη συμμετοχή στο σύνολο της προσόδου, με ποσοστό που ξεπερνά το 50%. Στον τομέα της φυτικής παραγωγής, το 70% περίπου της γεωργικής γης καλλιεργείται με χειμερινά σιτηρά, αποδίδοντας μόνο 18% της ακαθάριστης προσόδου, ενώ οι δυναμικοί κλάδοι (αμπελοργία, καπνοκαλλιέργεια, αραβόσιτος), κατέχουν μόνο το 10% περίπου, αποδίδοντας 15% περίπου της προσόδου. (ANKO, 2005)

Χαρακτηριστικό επίσης γεγονός αποτελούν οι εγκαταλελειμμένοι αγροί (περίπου 10% της γεωργικής γης) που εμφανίζεται στην περιοχή της Σιάτιστας (15%). Η εγκατάλειψη οφείλεται κυρίως στις εδαφικές συνθήκες αλλά και στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν στην περιοχή τις τελευταίες δεκαετίες. Γενικά η αξιοποίηση της γης έχει λάβει χαρακτήρα δευτερεύουσας απασχόλησης για τους περισσότερους κατοίκους της περιοχής και μόνο ελάχιστοι θεωρούνται κατά κύριο επάγγελμα αγρότες. Στη Σιάτιστα, τέλος, παρατηρείται τα τελευταία χρόνια αύξηση της αμπελοκαλλιέργειας, στα πλαίσια της

αυτοκατανάλωσης κυρίως, αλλά και εμφάνιση μεγαλύτερων εκμεταλλεύσεων για παραγωγή ποιοτικών τοπικών οίνων για την αγορά. Ωστόσο η οργανωμένη εμπορική εκμετάλλευση των κρασιών βρίσκεται ακόμη στα πρώτα στάδια, αν και υπάρχει μια σχετική κινητοποίηση ορισμένων κατοίκων της Σιάτιστας να στραφούν προς τους τομείς της αμπελοκαλλιέργειας και της οινοποιίας. (ANKO, 2005)

Στον τριτογενή τομέα της οικονομίας και στον κλάδο του εμπορίου η πόλη της Σιάτιστας διαθέτει πλήθος καταστημάτων πώλησης γουναρικών και δερμάτινων ειδών. Επίσης λειτουργούν καταστήματα λιανικού εμπορίου που καλύπτουν καθημερινές ανάγκες των κατοίκων. Βέβαια η μικρή χρονοαπόσταση από την Κοζάνη δεν επιτρέπει τη μεγαλύτερη ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων.

Ο τομέας του τουρισμού αν και δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στο Δήμο, φαίνεται ότι αρχίζει να παρουσιάζει κάποια δυναμική τάση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα μπορούσε να αποτελέσει τον τομέα που θα στηρίξει αποκλειστικά την οικονομία του Δήμου. Οι τουριστικές υποδομές είναι συγκεντρωμένες στην πόλη της Σιάτιστας, στην οποία λειτουργούν ξενοδοχεία, ταβέρνες, καφετέριες, κτλ.

Στον τομέα των υπηρεσιών τέλος, ο τομέας διοίκηση – τράπεζες – δημαρχείο καλύπτει τις ανάγκες των κατοίκων. Ο Δήμος Σιάτιστας διαθέτει την απαραίτητη υποδομή για σχεδόν όλες τις υπηρεσίες, τις απαραίτητες για την εξυπηρέτηση των δημοτών του, των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής και των επισκεπτών. Στα όρια του Δήμου και στο δημοτικό διαμέρισμα Σιάτιστας λειτουργούν ΔΟΥ, Ειρηνοδικείο, Κτηνιατρείο, Τελωνείο, ΙΚΑ, Γραφείο Πολεοδομίας, Γραφείο Α/βάθμιας εκπαίδευσης, ΟΤΕ, ΕΛΤΑ, Αστυνομικό Τμήμα, Τράπεζες (Εθνική, Εμπορική, Αγροτική, ALPHA BANK, Πειραιώς), συμβολαιογραφία, Σταθμός του ΚΤΕΛ, πρατήρια καυσίμων, συνεργεία αυτοκινήτων και τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί.

3.3. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ: “ΜΟΝΟΚΛΑΔΙΚΟΤΗΤΑ” ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.3.1. Γενικά χαρακτηριστικά του κλάδου – Υφιστάμενη κατάσταση

Η επεξεργασία της γούνας στη Σιάτιστα καθώς και στο άλλο σημαντικό κέντρο της ελληνικής γούνας, τη γειτονική Καστοριά, υπολογίζεται ότι αρχίζει νωρίτερα από τον 14^ο αιώνα. Από το 16^ο αιώνα και μετά, οπότε μεγαλώνει η ζήτηση των γουναρικών, καθώς αρχίζει να καθιερώνεται ως στοιχείο κοινωνικής ανάδειξης, οι Έλληνες γουνοποιοί αρχίζουν να εισάγουν πρώτη ύλη από το εξωτερικό και να διοχετεύουν με έτοιμα γουναρικά όλη την Ευρώπη. Τον 18^ο αιώνα η γούνα κατακτά πλέον όλο τον κόσμο και γίνεται το αναγκαίο στοιχείο της κομψότητας. Τότε ακριβώς, το 1894 (αφού μέχρι τότε η κατεργασία γινόταν με το χέρι), γίνεται και η πρώτη εισαγωγή μηχανών συρραφής των αποκομμάτων και ο κλάδος της γουνοποιίας αρχίζει να εκμηχανίζεται και να προσαρμόζεται πλέον στην σχετική με την εποχή τεχνολογία. Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ειδικά μετά το 1960 ο κλάδος γνωρίζει αλματώδη εξέλιξη, χάρη στην απaráμιλλη τεχνική και στο μεράκι των γουνοποιών και γουνεργατών της περιοχής, η οποία (Καστοριά – Σιάτιστα) καθίσταται το κυριότερο διεθνές κέντρο επεξεργασίας γουναρικών.

Ο κλάδος διατηρεί ακόμη και σήμερα παραδοσιακή μορφή επεξεργασίας. Τα μυστικά της τέχνης της γούνας κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά, με αποτέλεσμα η σύγχρονη εξέλιξη του κλάδου να συμπληρώνεται, ώστε να μην απομακρυνθεί από την παράδοση και η παραγωγή να διατηρεί την ιδιαιτερότητα που την κάνει να ξεχωρίζει μέχρι και σήμερα στη διεθνή αγορά.

Η παραγωγή και το εμπόριο των γουναρικών αποτελεί πραγματικά παραδοσιακή δραστηριότητα στις περιοχές της Σιάτιστας και της Καστοριάς. Στα τελευταία 40 χρόνια ο κλάδος συνάντησε αρκετά σκαμπανεβάσματα, διανύοντας κάποιες περιόδους έξαρσης, όπως κατά την περίοδο 1960 – 1987, και κάποιες περιόδους ύφεσης, με αποκορύφωμα την γενικευμένη κρίση που άρχισε το 1998. Η τελευταία αυτή κρίση, που εμφανίστηκε μέσα από ένα διαφορετικό από άλλες φορές πλαίσιο, είχε σαν αποτέλεσμα βαθιές ανακατατάξεις στον κλάδο της παραγωγής γούνας και προξένησε σοβαρές κοινωνικό-οικονομικές επιπτώσεις στην περιοχή,

λόγω της σχεδόν αποκλειστικής απασχόλησης των κατοίκων με τη γουνοποιία. Οι επιπτώσεις αυτές ήταν πιο έντονες για τους γουνεργάτες και τους μικροπαραγωγούς-οικοτέχνες, που προσέδιδαν για πολλά χρόνια στον κλάδο εκπληκτική προσαρμοστικότητα και ευελιξία στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς, καθιερώνοντας για πολλά χρόνια ένα σύστημα παραγωγής που θυμίζει σε πολλά στοιχεία το αντίστοιχο παραγωγικό σύστημα της «διάχυτης εκβιομηχάνισης» της Τρίτης Ιταλίας. Η πίεση στις μεγάλες επιχειρήσεις του κλάδου ήταν επίσης σημαντική αλλά σαφώς μικρότερης κλίμακας, καθώς λόγω της μεγάλης οικονομικής επιφάνειας που διέθεταν και ακολουθώντας την υπερισχύουσα τάση της εποχής στα πρότυπα της παγκοσμιοποίησης, οι περισσότερες αναζήτησαν φθηνότερο εργατικό δυναμικό λειτουργώντας εργοστάσια σε άλλες χώρες (π.χ. FYROM, Κίνα) και διατηρώντας μόνο ένα μέρος της παραγωγής στην περιοχή.

Συνοπτικά, η γουνοποιία στην περιοχή Καστοριάς και Σιάτιστας αποτελεί σήμερα ένας κλάδος εντάσεως εργασίας, με περιορισμένη δραστηριότητα και φθίνουσα ανταγωνιστικότητα, αλλά με διατήρηση της εξωστρέφειας παρά την κάμψη των μεριδίων στην διεθνή αγορά. Το οικονομικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο δραστηριοποιούνται οι επιχειρήσεις του κλάδου είναι η επεξεργασία γουνοδερμάτων και αποκομμάτων γούνας και η εμπορία τους ως τελικό προϊόν (γούνα) στην ελληνική και διεθνή αγορά.

3.3.2. Βασικά χαρακτηριστικά της επιχειρησιακής διάρθρωσης του κλάδου

Η σημασία της γουνοποιίας για την οικονομική, κοινωνική και δημογραφική εξέλιξη της Δ. Μακεδονίας είναι καθοριστική. Ο κλάδος έχει έντονα χαρακτηριστικά τοπικής εμβέλειας (το σύνολο των παραγωγικών μονάδων είναι συγκεντρωμένα στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή Καστοριάς - Σιάτιστας) και απασχολεί σήμερα περίπου 15.000 άτομα (άμεση και έμμεση απασχόληση), αριθμός που αντιστοιχεί περίπου στο 70% της συνολικής απασχόλησης της περιοχής.

Όσο αφορά το θεσμικό πλαίσιο, μέχρι και το 1939 δεν υπήρχε κάποιο σχετικό νομικό καθεστώς που να αφορά τη γουνοποιία. Το 1939 θεσπίστηκε ο νόμος 1631/39 σύμφωνα με τον οποίο η επεξεργασία της γούνας επιτρεπόταν μόνο στις πόλεις της Καστοριάς και της Σιάτιστας. Τροποποιήσεις έγιναν το 1951, 1960 και το 1970 η

οποία και όρισε το καθεστώς ατελούς εισαγωγής αποκομμάτων και γουναρικών για τις πόλεις Καστοριάς και Σιάτιστας. Το 1972 αλλάζει το καθεστώς αποκλειστικής επεξεργασίας της γούνας στην Καστοριά και στην Σιάτιστα και συμπεριλαμβάνονται οι κοινότητες Νεστορίου και Κλεισούρας του Νομού Καστοριάς.

Το 1985 το νομικό καθεστώς για τη γούνα πήρε και τη σημερινή του μορφή. Ο Ν.1567/ 85 όρισε ότι «η βιοτεχνική περιοχή της γούνας περιλαμβάνει τους Νομούς Καστοριάς, Φλώρινας, Γρεβενών και Κοζάνης (με εξαίρεση τους Δήμους Κοζάνης και Πτολεμαΐδας) και καθόρισε το τελικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η γουνοποιία στην Ελλάδα.

Μέχρι και πριν μερικά χρόνια (δεκαετία 1990) η γουνοποιητική δραστηριότητα στην περιοχή ήταν εξαιρετικά μεγάλη, καθώς ο κλάδος παρήγαγε ετησίως γύρω στα 2 εκ. τεμ. ετοιμών ενδυμάτων γούνας και εξαρτημάτων, από τα οποία εξάγονταν το 90%. Οι συνολικές εισροές συναλλάγματος ξεπερνούσαν το 1996 τα 218 εκ. €, με χώρες προορισμού τη Ρωσία κατά πρώτο λόγο και τη Γερμανία και τις ΗΠΑ δευτερευόντως. Ο βαθμός απασχόλησης του εργοστασιακού του δυναμικού το 1998 έφθανε το 80% και το ποσοστό συγκέντρωσης της αγοράς (δηλαδή το μερίδιο των 10 πρώτων επιχειρήσεων) ήταν 33,8% (IOBE, 1998).

Ο κλάδος της γούνας στη χώρα μας, όπως προαναφέρθηκε παρουσιάζει μια έντονη γεωγραφική συγκέντρωση στην περιφέρεια Δ. Μακεδονίας, στην οποία συγκεντρώνεται το 94% του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων και το 95% της συνολικής απασχόλησης. Αυτό το χαρακτηριστικό προσδίδει μια ιδιαίτερη σημασία του κλάδου για την τοπική οικονομία και τον καθιστά τον δυναμικότερο στον τομέα της μεταποίησης στη Δ. Μακεδονία. Ειδικότερα ο Ν. Καστοριάς συγκεντρώνει το 70% της εγχώριας γουνοποιητικής δραστηριότητας και ο Ν. Κοζάνης (Σιάτιστα) σχεδόν το υπόλοιπο 30%. Η γούνα αποτελεί το κέντρο της οικονομικής ζωής αυτών των περιοχών, οι οποίες χαρακτηρίζονται μόνο-επαγγελματικές, αφού το σύνολο σχεδόν των κατοίκων τους ασχολούνται με τη γουνοποιία.

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων, εξακολουθεί να ασχολείται με την παραγωγή φύλλων από αποκόμματα γουνοδερμάτων, αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια σταδιακή μεταστροφή προς την επεξεργασία ολόκληρων γουνοδερμάτων, κυρίως στις μεγάλες γουνοποιητικές μονάδες της περιοχής.

Ως προς την παραγωγική διαδικασία, συναντάται έντονα το φαινόμενο της «φασόν» παραγωγής (εργολαβίες), το οποίο μέχρι πριν κάποια χρόνια αφορούσε κυρίως στην παραγωγή ενδυμάτων γούνας από ολόκληρα δέρματα για λογαριασμό οίκων του εξωτερικού. Ωστόσο, τα τελευταία έτη η «φασόν» παραγωγή αφορά είτε την ανάθεση από τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου της περιοχής στους εκκαθαριστές μέρους της παραγωγικής διαδικασίας, είτε την ανάθεση σε μεγαλύτερες παραγωγικές μονάδες όλης της παραγωγικής διαδικασίας ή ένα τμήμα αυτής.

Η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων εξακολουθούν να είναι βιοτεχνίες και οικοτεχνίες μικρού μεγέθους και οικογενειακού χαρακτήρα. Οι επιχειρήσεις αυτές λειτουργούν συνήθως στο ισόγειο του χώρου κατοικίας της οικογένειας, γεγονός που κατέστησε το επάγγελμα ιδιαίτερα ελκυστικό διαχρονικά, αφού στην περίοδο ακμής προσέφερε ικανοποιητικά κέρδη στους ενασχολούμενους αλλά και ένα οικείο περιβάλλον εργασίας που βρισκόταν πολύ κοντά στο χώρο κατοικίας (σε πολλές περιπτώσεις στο ισόγειο του σπιτιού).

Η εργασία στον κλάδο είναι συνήθως άτυπη, αφού ασφαλισμένο είναι τις περισσότερες φορές μόνο ένα μέλος της οικογένειας, συνήθως ο σύζυγος, αν και στην επιχείρηση απασχολούνται και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας, είτε συμπληρωματικά/εποχιακά, είτε σταθερά, αλλά πάντως χωρίς ατομική ασφάλιση ως γουνεργάτες. Λόγω αυτών των χαρακτηριστικών κάθε μικρή επιχείρηση παλιότερα απασχολούσε, στα χρόνια ακμής του κλάδου στην περιοχή, περίπου 3-4 άτομα εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού του στενού οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος, τα οποία άρχιζαν να εκπαιδεύονται στην τέχνη του γουνοποιού από πολύ μικρή ηλικία, βοηθώντας αρχικά και στη συνέχεια εργαζόμενοι κανονικά στην οικογενειακή επιχείρηση. Με τον τρόπο αυτό τα μυστικά της τέχνης κληροδοτούνταν από γενιά σε γενιά και στην περιοχή υπήρχε συνεχής παραγωγή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Τα παραπάνω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της παραγωγής του κλάδου, επέτρεπαν στις επιχειρήσεις να προσαρμόζονται άμεσα στις απαιτήσεις της αγοράς αφού μπορούσαν ανάλογα με τη ζήτηση και τη «σαιζόν», να επιμηκύνουν ή να περιορίζουν το ωράριο εργασίας, αφού η παραγωγή γινόταν σε οικογενειακό επίπεδο.

Στο σημείο αυτό, παρενθετικά, θα πρέπει να εξηγήσουμε ότι «σαιζόν» στον κλάδο της γούνας θεωρείται η εποχή ή το χρονικό διάστημα όπου εντείνεται η

παραγωγή, λόγω της αυξημένης ζήτησης προϊόντων γούνας από τις διεθνείς αγορές. Τα τελευταία χρόνια η έννοια αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς λόγω της μη σταθερής ζήτησης και του περιορισμού των αγορών η παραγωγή δεν γίνεται με την ίδια ένταση σε όλη τη διάρκεια του έτους, αλλά κυρίως το καλοκαίρι και το φθινόπωρο, όπου προετοιμάζονται τα νέα μοντέλα γουναρικών για να πουληθούν το χειμώνα στις αγορές του εξωτερικού. Στη συνέχεια ακολουθεί μια περίοδο παγώματος της παραγωγής και ανάλογα με το πώς θα εξελιχτούν οι πωλήσεις μέχρι και τα μέσα της άνοιξης και τις τάσεις της νέας χρονιάς, αρχίζει ξανά το επόμενο καλοκαίρι η παραγωγή σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Κυριαρχεί δηλαδή, λόγω των διαμορφωμένων συνθηκών και της αβεβαιότητας στη ζήτηση, ένας βραχυπρόθεσμος σχεδιασμός στην παραγωγική διαδικασία, σε αντίθεση με παλιότερα που υπήρχε μεγάλη παραγωγή που απορροφούνταν στην αγορά, είτε άμεσα, είτε μεσοπρόθεσμα.

Όσο αφορά τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις της περιοχής, με βάση το εργατικό δυναμικό που απασχολούν, χαρακτηρίζονται περισσότερο ως μικρομεσαίες ή μεσαίες, αφού ειδικά τα χρόνια μετά τη γενικευμένη κρίση του κλάδου, που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, λίγες είναι αυτές που απασχολούν πάνω από 50 άτομα στο χώρο του εργοστασίου. Οι περισσότερες μάλιστα επιλέγουν να ετοιμάζουν σημαντικό μέρος της παραγωγής τους μέσω του συστήματος «φασόν» δίνοντας εργολαβικά την πρώτη ύλη σε γουνοποιούς, οι οποίοι την επεξεργάζονται σε δικό τους εργασιακό χώρο και παραδίδουν είτε έτοιμα γουναρικά στην μεγάλη επιχείρηση, είτε συνηθέστερα το κομμάτι της παραγωγής που ανέλαβαν.

Ένας από τους βασικούς λόγους που γίνεται αυτό είναι επειδή δεν συμφέρει τις μεγάλες επιχειρήσεις, να απασχολούν σταθερά μεγάλο αριθμό εργατικού προσωπικού αφού η ζήτηση δεν είναι σταθερή όλο το χρόνο και επομένως θα πρέπει να γινόταν συνεχώς προσλήψεις και απολύσεις εργατών μέσα στη διάρκεια του έτους. Αυτό βέβαια δημιουργεί προβλήματα στις επιχειρήσεις ως προς το ασφαλιστικό, δεδομένου ότι ειδικά οι μεγάλες επιχειρήσεις λόγω των ελέγχων, δεν μπορούν να απασχολούν εργατικό προσωπικό άτυπα, όπως συμβαίνει στις μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις.

Στην περιοχή της Σιάτιστας σήμερα (Ιούνιος 2006), λειτουργούν δυο επιχειρήσεις που απασχολούν σταθερά μεγάλο αριθμό εργατικού προσωπικού, με

συνεχείς τάσεις μείωσης ωστόσο τα τελευταία χρόνια. Η Α.Ε. των αδερφών Παπαγεωργίου που απασχολεί 60 άτομα εντός του εργοστασίου και 60 εργολάβους και η Α.Ε. Μαντζιάρη Furs που απασχολεί 95 άτομα στο εργοστάσιο και 20 εργολάβους. Οι επιχειρήσεις αυτές θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρουσιάζουν έντονη εξαγωγική δραστηριότητα και θεωρούνται από τις πλέον δυναμικές στη διεθνή αγορά γούνας. Παλιότερα, όπως μας είπαν οι υπεύθυνοι των δύο επιχειρήσεων, απασχολούσαν αντίστοιχα 150 άτομα και 300 εργολάβους η Αφοι Παπαγεωργίου και 125 άτομα και 50 εργολάβους η Μαντζιάρη Furs.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά ορισμένα στοιχεία του κλάδου για τον αριθμό των απασχολουμένων και των επιχειρήσεων διαχωρισμένων σε «μικρή» και «μεγάλη» βιομηχανία για την περιοχή Σιάτιστας και Καστοριάς.

Πίνακας 6: Σύνολο επιχειρήσεων - Απασχολουμένων - Κύκλου εργασιών στον κλάδο της γούνας στην περιοχή Σιάτιστας-Καστοριάς (Κατανομή 1998)

	ΣΥΝΟΛΟ	Μικρή Βιομηχανία (0-10)	Μεγάλη Βιομηχανία (10+)
Επιχειρήσεις	4600	4394	206
Απασχόληση	14000	9231	4769
Κύκλος εργασιών (εκ. €)	258,0	135,2	122,8
	% Κατανομή Μικρή - Μεγάλη Βιομηχανία		
Επιχειρήσεις	100,0	95,5	4,4
Απασχόληση	100,0	65,9	34,1
Κύκλος εργασιών	100,0	52,4	47,6
	Μέσο Μέγεθος Επιχείρησης		
Απασχολούμενοι/Επιχείρηση	–	2,1	23,1
Κύκλος εργασιών/Επιχείρηση (€)	–	30767	596185

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ και Εκτιμήσεις Ι.Ο.Β.Ε & ΕΡΓΑΝΗ

Ο πίνακας δείχνει τη μεγάλη σημασία των μικρών επιχειρήσεων στον κλάδο της γούνας, οι οποίες και επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, αφού τα τελευταία χρόνια, όπως θα εξεταστεί και σε επόμενο κεφάλαιο, παρατηρείται μια μεγάλη μείωση στον αριθμό των απασχολουμένων στις μικρές επιχειρήσεις, καθώς οι νέοι δεν επιθυμούν την ενασχόληση στον κλάδο, στον οποίο παραμένουν μόνο οι

μεγαλύτεροι σε ηλικία, συνήθως ο σύζυγος ως κύρια απασχόληση και η σύζυγος εποχιακά/συμπληρωματικά ή και καθόλου. Οι μικρές επιχειρήσεις με μέσο μέγεθος 2,1 απασχολούμενοι /επιχείρηση το 1998 (μειωμένο σήμερα) αποτελούσαν το 95,5% των γουνοποιτικών επιχειρήσεων, απασχολώντας το 65,9% του εργατικού δυναμικού και παρουσιάζοντας έναν κύκλο εργασιών της τάξης του 52,4% του συνόλου του κλάδου.

3.3.3. Εισαγωγική και εξαγωγική δραστηριότητα

Όπως προαναφέρθηκε ο κλάδος της γούνας χαρακτηρίζεται από τον έντονο εξαγωγικό του χαρακτήρα. Ειδικότερα για τα έτη που ακολούθησαν το άνοιγμα των ανατολικών χωρών και μέχρι και το 1998 η συντριπτική πλειοψηφία της παραγωγής (98%) εξάγόταν άμεσα, δημιουργώντας σημαντικές σε μέγεθος συναλλαγματικές εισροές. Το μέγεθος επίσης της ελληνικής παραγωγής που διατίθεται παράνομα (μαύρη αγορά) σε ξένους τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα μας είναι υψηλό, και δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί με αξιόπιστο τρόπο (IOBE, 1998).

Η δραστηριότητα των γουνοποιτικών επιχειρήσεων της περιοχής προσανατολίζεται και διαμορφώνεται κατά κύριο λόγο από τις διεθνείς αγορές, τόσο της Ευρώπης, όσο και της Αμερικής, με σημαντικότερη όλων τα τελευταία χρόνια τη Ρωσία. Σημαντική επίσης μελλοντική αγορά θεωρείται και η Κίνα, λόγω του κλίματος και της συνεχούς ανόδου του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της χώρας αυτής, που ευνοεί την κατανάλωση προϊόντων πολυτελείας, όπως η γούνα.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών γούνας κυμαινόταν από 152,2 εκ. € έως και 294,7 εκ. €, ενώ το σύνολο των ελληνικών εισαγωγών γούνας από 136,8 εκ. € έως 308,8 εκ. €. Η εξέλιξη των μεγεθών του εξωτερικού εμπορίου γούνας την περίοδο 1990-1998 παρουσιάζεται στον ακόλουθο πίνακα (IOBE, 1998).

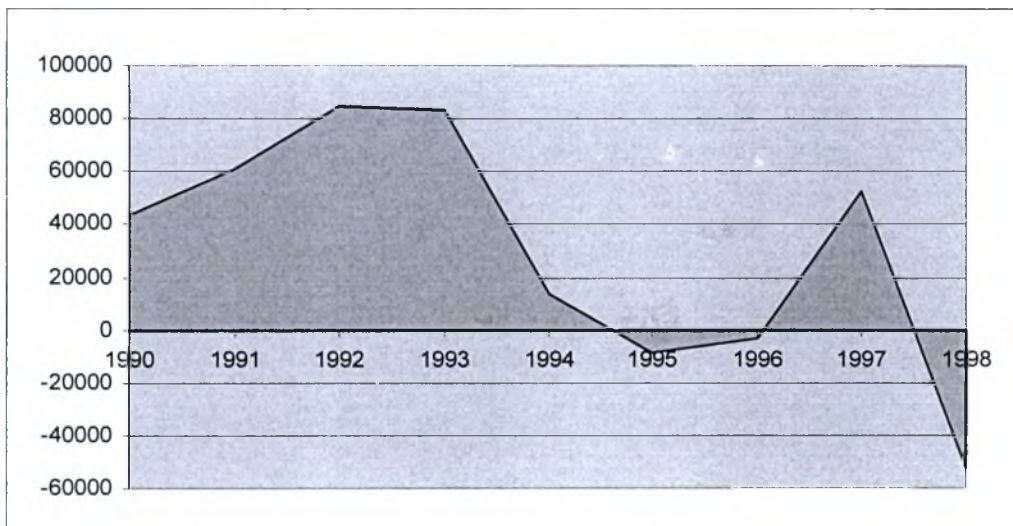
Πίνακας 7: Εξέλιξη μεγεθών εξωτερικού εμπορίου γούνας την περίοδο 1990-1998 (σε χιλ. €)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Εισαγωγές	164752	184672	191731	136804	176944	160994	226226	241879	308805
Εξαγωγές	208298	245656	276724	219892	190748	152218	222699	294702	256628
Ισοζύγια	43546	60984	84993	83088	13804	-8776	-3527	52823	-52177

Πηγή: Master Plan του Κλάδου της Γούνας (I.O.B.E. , 2000)

Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα, το συγκριτικό πλεονέκτημα του κλάδου που ήταν μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990 η σημαντική σε μέγεθος συναλλαγματική εισροή άρεται, αφού το 1998 παρουσιάζεται έλλειμμα της τάξης των 52,17 εκ. €. Θα πρέπει να τονιστεί ωστόσο ότι ενώ οι εισαγωγές είναι πλήρως καταγεγραμμένες, οι εξαγωγές θα έπρεπε να συμπληρωθούν και με το συνολικό μέγεθος της παράνομης αγοράς (κυρίως ενδύματα γούνας που εξάγονται έμμεσα διαμέσου των τουριστών και δεν καταγράφονται στατιστικά) (IOBE, 1998).

Διάγραμμα 3: Εξέλιξη εμπορικού ισοζυγίου γούνας την περίοδο 1990-1998 (χιλ. €)

Πηγή: Master Plan του Κλάδου της Γούνας (I.O.B.E. , 2000)

3.3.4. Ανθρώπινο δυναμικό

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η πλειοψηφία των παραγωγικών μονάδων στον κλάδο της γούνας στην περιοχή Σιάτιστας – Καστοριάς είναι μικρού μεγέθους βιοτεχνίες και οικοτεχνίες που απασχολούν από 1 έως 6 άτομα. Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των απασχολουμένων φθίνει και χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η ποσοστιαία μείωση του αριθμού των εργαζομένων είναι αρκετά μεγαλύτερη, από την αντίστοιχη μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων. Βάσει επίσημων στοιχείων (ΕΣΥΕ, Εργατικά κέντρα, κλπ) και εκτιμήσεων (I.O.B.E.) ο αριθμός των

απασχολουμένων στη διάρκεια του 1998 προσέγγισε τα 14.000 άτομα⁸, ενώ σήμερα κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα (περίπου 1.500 άτομα στη Σιάτιστα και 6.000 στην Καστοριά), ως απόρροια της κρίσης στον κλάδο.

Οι ειδικότητες στον κλάδο εξαιτίας του μικρού μεγέθους της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων συνήθως είναι επικαλυπτόμενες από απόψεως ανθρώπινου δυναμικού, με την έννοια ότι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπάρχει η πολυτέλεια της απασχόλησης πολλών εξειδικευμένων ατόμων, αλλά μόνο ενός περιορισμένου αριθμού εργατών που γνωρίζουν τις απαιτούμενες διαδικασίες που αντιστοιχούν σε διάφορα στάδια της παραγωγής.

Η πλειοψηφία των απασχολουμένων κατατάσσονται στην ηλικιακή κατηγορία των 31 – 50 ετών. Οι άνδρες μέχρι 30 ετών μόλις που ξεπερνούν το ποσοστό του 10% και οι γυναίκες το 17%. Η άρνηση των νέων ατόμων να εισέλθουν στον κλάδο έχει οδηγήσει σε έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, όπως θα δούμε και από την ανάλυση των ερωτηματολογίων σε επόμενη ενότητα. Αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού είναι η σταδιακή γήρανση του εξειδικευμένου προσωπικού και η απειλή του κινδύνου μη εξεύρεσης τεχνιτών από τις επιχειρήσεις στο μέλλον. Το φαινόμενο αυτό αναμένεται να οδηγήσει σταδιακά (εφόσον δεν ληφθούν μέτρα στήριξης της απασχόλησης) σε εξαφάνιση ειδικοτήτων και συνακόλουθα και του ίδιου του κλάδου (IOBE, 1998).

Οι ειδικότητες στον κλάδο της γούνας που αναφέρονται στον πίνακα καθορίζονται ως εξής:

- A. **Ανειδίκευτοι:** οι άνω των 17 ετών εργαζόμενοι στον κλάδο, εφόσον δεν υπάγονται στις παρακάτω ειδικότητες.
- B. **Βοηθί τεχνίτες:** οι εργαζόμενοι γενικά στον κλάδο, εκτός των τεχνιτών και ειδικευμένων, εφόσον έχουν απασχοληθεί τρία χρόνια στον κλάδο και έχουν συμπληρώσει 400 ημέρες τυπικής απασχόλησης στον κλάδο με αντίστοιχη ασφαλιστική κάλυψη ή είναι σπουδαστές της σχολής γουνοποιίας και έχουν συμπληρώσει 150 ημέρες τυπικής απασχόλησης στον κλάδο με αντίστοιχη ασφαλιστική κάλυψη, ανεξάρτητα από χρόνο προϋπηρεσίας. Οι ημέρες τυπικής

⁸ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στον επίσημο αριθμό εργαζομένων δεν περιλαμβάνονται όσοι εργάζονται υπεργολαβικά ή απασχολούνται μερικώς ή εποχιακά ή εργάζονται άτυπα

απασχόλησης με ασφαλιστική κάλυψη αποδεικνύονται από τον αριθμό των ενσήμων που φέρουν τα ασφαλιστικά βιβλιάρια των εργαζομένων.

C. **Τεχνίτες:** οι εργαζόμενοι ως χρωματιστές, κόπτες, μηχανικοί, σταματωτές, καμπαδανιστές γενικά, ντουμπλαριστές, φοδραριστές, μαναταριστές.

D. **Ειδικευμένοι:** οι απόφοιτοι της Σχολής Γουνοποιίας Μέσης Εκπαίδευσης

Οι μέσες αμοιβές των εργατών στον κλάδο της γούνας αντιπροσωπεύουν μόλις το 80% με 90% των μέσων αμοιβών στον ευρύτερο κλάδο της ένδυσης. Συγκρινόμενες με τις μέσες αμοιβές στο σύνολο της μεταποίησης είναι ακόμη χαμηλότερες. Με βάση τη συλλογική σύμβαση εργασίας για τους όρους αμοιβής και εργασίας των γουνεργατών της χώρας, τα βασικά ημερομίσθια το 2003 ήταν τα εξής ανά κατηγορία εργατών:

Πίνακας 8: Αμοιβές γουνεργατών ανά ειδικότητα

Κατηγορία	Ημερομίσθια σε €
Ανειδίκευτοι	25,1
Ανειδίκευτοι (μετά από 6 μήνες)	26,3
Βοηθοί Τεχνίτες	29,6
Τεχνίτες	30,5
Ειδικευμένοι	33,6

Πηγή: Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (2003)

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι τα ημερομίσθια που προβλέπονται από τις συμβάσεις εργασίας σπάνια τηρούνται τα τελευταία χρόνια από τις μεγάλες επιχειρήσεις της περιοχής, κυρίως λόγω και της οικονομικής στενότητας που αυτές αντιμετωπίζουν εξαιτίας της κρίσης.

3.3.5. Κλαδικοί Φορείς της Ελληνικής Γούνας

A. Συνδικαλιστικοί Φορείς των Επιχειρηματιών

- Ομοσπονδία Γούνας. Έχει έδρα την Καστοριά, είναι το δευτεροβάθμιο συνδικαλιστικό όργανο του κλάδου της γούνας και αποτελεί τον σημαντικότερο εκπρόσωπο του, στην Ελλάδα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και σε όλο τον κόσμο. Ιδρύθηκε το 1991 και είναι μέλος της Διεθνούς και της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Γούνας (IFTF - International Fur Trade Federation και E.F.F - European Fur Federation αντίστοιχα).
- Σύνδεσμος Γουνοποιών Καστοριάς "Ο Προφήτης Ηλίας". Ιδρύθηκε το 1915 έχει έδρα την Καστοριά και εγγεγραμμένα μέλη 1.090 γουνοποιούς. Είναι ο κύριος διοργανωτής της Διεθνούς Έκθεσης Γούνας Καστοριάς, η οποία γίνεται μια φορά τον χρόνο συνεχώς από το 1976.
- Σύνδεσμος Γουνοποιών - Γουνεμπόρων Σιάτιστας "Ο Προφήτης Ηλίας". Ιδρύθηκε το 1925, έχει έδρα την Σιάτιστα και εγγεγραμμένα μέλη 400 γουνοποιούς.

B. Συνδικαλιστικοί Φορείς των Εργαζομένων

- Σωματείο Εργατοτεχνιτών Γούνας, Δέρματος, Ιματισμού και Κλωστοϋφαντουργίας Νομού Καστοριάς. Αποτελεί τον συνδικαλιστικό φορέα των εργαζομένων του κλάδου και έχει 1.500 μέλη. Ιδρύθηκε το 1946 με την επωνυμία "Σύλλογος Γουνεργατών Καστοριάς "Ο Προφήτης Ηλίας" και έχει έδρα την Καστοριά.
- Σύλλογος Γουνεργατών -τριών Σιάτιστας. Αποτελεί τον συνδικαλιστικό φορέα των εργαζομένων του κλάδου για την περιοχή της Σιάτιστας και έχει 854 εγγεγραμμένα μέλη.

3.3.6. Διαχρονική εξέλιξη του κλάδου της γούνας στην περιοχή: Φάσεις ανάπτυξης και κρίσης

Στην μεταπολεμική ιστορία του κλάδου της γουνοποιίας διακρίνονται πέντε διαφορετικές φάσεις ανάπτυξης και κρίσης στην περιοχή της Σιάτιστας και της Καστοριάς, που αναπτύσσονται στην παρούσα ενότητα (στοιχεία από τη μελέτη-καταγραφή που διενήργησε το Εργατικό Κέντρο Νομού Κοζάνης για τον κλάδο της Γούνας το 2002).

Πρώτη περίοδος: Λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι το 1970. Με την ανασυγκρότηση και την οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, που ακολουθούν την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, παρουσιάστηκε αυξημένη ζήτηση προϊόντων γούνας, την οποία δεν μπορούσαν να καλύψουν οι περιορισμένες παραγωγικής δυναμικότητας μονάδες που λειτουργούσαν στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας. Την περίοδο εκείνη λειτουργούσαν λίγες μεγάλες βιοτεχνικές μονάδες γουναρικών και περιορισμένος αριθμός μικρών επιχειρήσεων στην περιοχή, που παρήγαγαν προϊόντα για λογαριασμό οίκων γούνας που έδρευαν στις ΗΠΑ και σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Άμεση συνέπεια της αυξημένης ζήτησης προϊόντων γούνας ήταν να αναπτυχθούν γουνοποιητικές δραστηριότητες στις χώρες όπου εκδηλωνόταν η αυξημένη ζήτηση, δραστηριότητες που σε μεγάλο βαθμό στηρίχτηκαν σε Έλληνες τεχνίτες που μετανάστευσαν εκεί και προέρχονταν κυρίως από τις περιοχές της Σιάτιστας και της Καστοριάς. Η εξέλιξη αυτή επέδρασε σε πρώτη φάση αρνητικά στον ελληνικό κλάδο της γούνας, γιατί αφενός αναπτύχθηκαν στο εξωτερικό κέντρα παραγωγής και εμπορίας προϊόντων γούνας που λειτούργησαν ανταγωνιστικά προς την ελληνική παραγωγή και αφετέρου διότι η ελληνική παραγωγική δραστηριότητα δέχτηκε σοβαρό πλήγμα από την απώλεια εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, που κατείχε την τεχνογνωσία της επεξεργασίας γουνοδερμάτων.

Δεύτερη Περίοδος: 1970 – 1987. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, στα πλαίσια του γενικότερου φαινομένου του μαζικού επαναπατρισμού των Ελλήνων μεταναστών, παρατηρείται και στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας επιστροφή των τεχνιτών επεξεργασίας γουνοδερμάτων κυρίως από την Κεντρική Ευρώπη και τη Βόρεια

Αμερική. Οι τεχνίτες αυτοί εκτός από σημαντική εμπειρία, κυρίως στον τομέα του σχεδιασμού των προϊόντων της γούνας, μετέφεραν και τεχνογνωσία που είχαν αποκτήσει στην παραγωγή γούνινων ενδυμάτων, εκσυγχρονίζοντας με τον τρόπο αυτό την παραγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων γούνας. Η περίοδος αυτή ήταν και η πλέον κερδοφόρα για τον κλάδο της γούνας στην Σιάτιστα και την Καστοριά και είχε σαν αποτέλεσμα την μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της περιοχής η οποία κατέστη το σημαντικότερο κέντρο παραγωγής και επεξεργασίας γουναρικών στον κόσμο.

Τρίτη Περίοδος: 1987 – 1992. Από τα μέσα του 1987 ξεκίνησε η κάμψη της δραστηριότητας του κλάδου, η οποία εξελίχτηκε σε βαθιά κρίση κατά την περίοδο 1987-1992. Η δραματική μείωση της ζήτησης των χωρών της κεντρικής Ευρώπης για προϊόντα γούνας ξεκίνησε με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1987 και σε συνδυασμό με την συγκέντρωση των ελληνικών εξαγωγών στις χώρες αυτές ήταν η βασική αιτία της παρατηρούμενης κάμψης στον κλάδο. Αυτή η εξέλιξη έφερε στην επιφάνεια μια σειρά από εσωτερικά προβλήματα που μέχρι τότε δεν είχαν απασχολήσει τους παραγωγούς και τους φορείς του κλάδου. Κάποιες από τις αιτίες που προκάλεσαν και συντηρούν την κρίση στον κλάδο αναλύονται σε επόμενη ενότητα.

Τέταρτη Περίοδος: 1993 – 1998. Αν και η κρίση στον κλάδο της γούνας δεν είχε ξεπεραστεί πλήρως η θετική εξέλιξη του ανοίγματος των αγορών της Ευρώπης μετά το 1992 και ειδικότερα της Ρωσίας οδήγησε στην υιοθέτηση της τέταρτης «εν δυνάμει» περιόδου άνθησης. Τις νέες συνθήκες δεν φάνηκαν να τις αντιλαμβάνονται πλήρως και κυρίως άμεσα οι ελληνικές επιχειρήσεις, με συνέπεια να είναι ευάλωτες σε μια σειρά από φαινόμενα κερδοσκοπίας και εμπλοκής των μεσαζόντων εις βάρος τους. Η όξυνση του ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της τέταρτης περιόδου και η λανθασμένη εμπορική αντιμετώπιση της θετικής συγκυρίας για τον κλάδο, άρχισε να δείχνει σημάδια μιας νέας και περισσότερο πολύπλοκης κρίσης που ακολούθησε.

Πέμπτη Περίοδος: 1998 έως και σήμερα. Στα πλαίσια των αλλαγών των συνθηκών των αγορών εντάσσεται και η πιο πρόσφατη εξέλιξη της οικονομικής κρίσης το 1998 στη Ρωσία που προκάλεσε τη δραματική μείωση της ζήτησης για προϊόντα γούνας

από τη μοναδική ίσως χώρα που απορροφούσε τα τελευταία χρόνια την εγχώρια παραγωγή. Άμεση συνέπεια της εξέλιξης αυτής ήταν η ανατροπή της διαφαινόμενης ανάκαμψης για την ελληνική γούνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική παραγωγή στο σύνολό της είχε ετοιμαστεί με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που της είχαν ζητηθεί από την αγορά της Ρωσίας και ένα σημαντικό μέρος της συνολικής παραγωγής του 1998 παρέμεινε αδιάθετο τα επόμενα έτη και ένα μέρος του ακόμη μέχρι και σήμερα. Η κρίση της ρωσικής αγοράς και η μεγάλη κάμψη των πωλήσεων οδήγησε τον κλάδο της γούνας σε μια κρίση η οποία είναι η χειρότερη από καταβολής του. Ωστόσο κατά τη διάρκεια των δυο τελευταίων χρόνων παρατηρούνται κάποια σημάδια ανάκαμψης του κλάδου στην περιοχή, λόγω και της σταθεροποίησης της αγοράς της Ρωσίας. Τα στοιχεία δείχνουν ότι η κατάσταση που επικρατεί στον κλάδο είναι αντιστρέψιμη, ενώ η έντονη κρίση μπορεί εν τέλει να αποτελέσει το έναυσμα της ολοκληρωτικής αναδιάρθρωσης του κλάδου της γουνοποιίας στη Σιάτιστα και στην Καστοριά, εφόσον γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες από τις επιχειρήσεις που συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται στην περιοχή.

3.3.7. Αίτια της κρίσης της Γούνας

Οι κύριες αιτίες που προκάλεσαν την οικονομική κρίση στον κλάδο της γούνας στην περιοχή είναι οι παρακάτω (Εργατικό Κέντρο Νομού Κοζάνης, 2002):

1. Η διακοπή της δραστηριότητας των παραδοσιακών εμπορών, που λειτουργούσαν σαν συνδετικός κρίκος μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών, επιδείνωσε το σοβαρό πρόβλημα διάθεσης που ήδη αντιμετώπιζε ο κλάδος. Η εμπλοκή των παραγωγών στην εμπορία και τα σοβαρά προβλήματα στη προώθηση των ελληνικών προϊόντων στην ρωσική αγορά δημιούργησαν μια ακόμη αρνητική συγκυρία στον κλάδο.
2. Η εμφάνιση οικολογικών οργανώσεων που άσκησαν ισχυρές πιέσεις στη διάθεση του προϊόντος στην αγορά, σε συνδυασμό με τα οργανωμένα συμφέροντα προώθησης υποκατάστατων προϊόντων (συνθετικές γούνες). Η πίεση ήταν τέτοιες που τα προϊόντα της γούνας καθιερώθηκαν στην συνείδηση της κοινής γνώμης του Δυτικού Κόσμου ως αντι-οικολογικά, παρά το γεγονός ότι το σύνολο των γουνοδερμάτων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή γούνινων ενδυμάτων

προέρχονται από φάρμες εκτροφής γουνοφόρων ζώων (που πληρούν όλες τις διεθνείς συνθήκες δικαιωμάτων των ζώων) και όχι από απειλούμενα είδη της άγριας πανίδας. Ενδεικτικό της πίεσης που ασκήθηκε είναι οι επιθέσεις με μπογιές που δέχονταν από ακτιβιστές οικολογικών οργανώσεων όσοι φορούσαν γούνινα ενδύματα σε χώρες της Ευρώπης και της Αμερικής.

3. Οι αλλαγές που εμφανίστηκαν στις προτιμήσεις των καταναλωτών (νέα καταναλωτικά πρότυπα) σαν απόρροια των διαφοροποιήσεων στο χώρο της μόδας.
4. Η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των καταναλωτών στις παραδοσιακές αγορές του κλάδου, σαν συνέπεια της οικονομικής κρίσης. Συνέπεια της μείωσης αυτής ήταν ότι τα έτοιμα ενδύματα γούνας, (πολυτελές αγαθό) υπέστησαν σημαντική μείωση της ζήτησης.
5. Ο αυξημένος ανταγωνισμός από τρίτες χώρες (Ν. Κορέα και Κίνα κυρίως) λόγω του φτηνού εργατικού δυναμικού και των σημαντικών παρεχόμενων ενισχύσεων από τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών. Το γεγονός αυτό τους έδωσε τη δυνατότητα να επιτύχουν μεγάλο όγκο παραγωγής με χαμηλό κόστος, με αποτέλεσμα τα προϊόντα τους να είναι πολύ ανταγωνιστικά σε επίπεδο τιμών, αλλά και σε χρόνο εξυπηρέτησης των παραγγελιών που γίνονται από μεγάλους εμπόρους.
6. Το μικρό παραγωγικό μέγεθος των επιχειρήσεων που δεν τις επιτρέπουν να αναπτύξουν αυτόνομα κανάλια δράσης και προώθησης των προϊόντων τους στην εγχώρια και διεθνή αγορά και να αναλάβουν το σχετικά μεγάλο κόστος επενδύσεων σε νέο μηχανολογικό εξοπλισμό.
7. Η αμφισβητούμενη σε ορισμένες περιπτώσεις ποιότητα των προϊόντων. Σύμφωνα με το Glusters της ANKAS, μέχρι το 1999 δεν είχε αναπτυχθεί από καμία επιχείρηση του κλάδου, οργανωμένο σχέδιο διαχείρισης της ποιότητας, π.χ. στατιστικός έλεγχος παραγωγής, πιστοποίηση σύμφωνα με τα πρότυπα της σειράς ISO 9001, προτυποποίηση προδιαγραφών, κτλ.
8. Η χαμηλή παραγωγικότητα σαν αποτέλεσμα των χρησιμοποιούμενων μεθόδων παραγωγής. Οι μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις προσφέρουν βέβαια ευελιξία στον κλάδο, αλλά χρειάζονται μεγάλους χρόνους παρασκευής των

- παραγγελιών τους, εξαιτίας του μικρού βαθμού αυτοματοποίησης της παραγωγής και του βαθμού εκμηχάνισής της.
9. Η ελλιπής πληροφόρηση των επιχειρήσεων γύρω από τις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες των παραδοσιακών και των νέων αγορών. Δεν υπάρχει συστηματική πληροφόρηση των επιχειρήσεων ούτε σε θέματα τεχνογνωσίας και οργάνωσης ούτε σε ζητήματα προώθησης των προϊόντων.
 10. Η ελλιπής οργάνωση και στελέχωση των επιχειρήσεων σε ανθρώπινο δυναμικό, όπου κυρίως λόγω του μικρού μεγέθους τους παρατηρείται έλλειψη τεχνικών ειδικοτήτων και στελεχικού δυναμικού.
 11. Η μείωση των διαθέσιμων ποσοτήτων αποκομμάτων γουνοδερμάτων, που αποτελούσε βασική πρώτη ύλη για τους γουνοποιούς της περιοχής και η εξάρτηση από αγορές του εξωτερικού για την προμήθεια γουνοδερμάτων, αφού η εκτροφή γουνοφόρων ζώων δεν έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στην Ελλάδα.
 12. Η αδυναμία δανεισμού με ευνοϊκούς όρους για την εξεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων. Το στοιχείο αυτό σε συνδυασμό με τις οικονομικές υποχρεώσεις των επιχειρήσεων προς τις τράπεζες καθώς και το ότι πρόκειται για επιχειρήσεις με χαμηλό ύψος ιδίων κεφαλαίων, έχουν ως αποτέλεσμα την αδυναμία του κλάδου να ανταποκριθεί σε μεγάλες παραγγελίες. Η αδυναμία δανεισμού επίσης, έχει ως αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις του κλάδου να μην έχουν τη δυνατότητα να διαθέσουν σημαντικά κεφάλαια για την προβολή των προϊόντων τους και για τη συμμετοχή τους σε εκθέσεις του εξωτερικού.
 13. Ελλιπής ανάπτυξη του τομέα του σχεδιασμού των προϊόντων καθώς, η πρόγνωση και η ενημέρωση των επιχειρήσεων σε θέματα μόδας, αποτελούν σημαντική δραστηριότητα για την ανάπτυξη επωνύμων προϊόντων ένδυσης.
 14. Η έλλειψη κατοχύρωσης και προστασίας του επαγγέλματος τόσο του γουνοποιού όσο και του γουνεργάτη, με αποτέλεσμα να παρατηρείται αυξημένη είσοδος από άτομα που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις και δεν είναι κατά κύριο επάγγελμα, πάντα και μόνο γουνοποιοί ή γουνεργάτες. Με τον τρόπο αυτό επιφέρουν σύγχυση στον κλάδο, αφού δεν φροντίζουν πάντα την ποιότητα των προϊόντων τους, υπονομεύοντας την αξιοπιστία των προϊόντων της ελληνικής γούνας.

3.3.8. Συνέπειες της κρίσης της Γούνας

Αντίστοιχα οι καταγραφόμενες συνέπειες που επέφερε η κρίση της γούνας στην περιοχή είναι οι εξείς (Εργατικό Κέντρο Νομού Κοζάνης 2002):

1. Η σημαντικότερη συνέπεια της κρίσης της γούνας, τόσο αυτής του 1987-1992, όσο και της πρόσφατης από το 1998 μέχρι σήμερα, είναι ότι ανάγκασε την πλειοψηφία των μικρών γουνοποιητικών επιχειρήσεων σε κλείσιμο ή περιορισμό της δραστηριότητας τους, με φυσικό επακόλουθο τη δραματική μείωση των εσόδων και την αδυναμία ανταπόκρισης στις ληξιπρόθεσμες οικονομικές υποχρεώσεις τους. Ο περιορισμός της οικονομικής δραστηριότητας στον κλάδο είχε σαν αποτέλεσμα την έξοδο από την αγορά πολλών, κυρίως μικρομεσαίων επιχειρήσεων (υπολογίζεται ότι πάνω από 1000 βιοτεχνίες έκλεισαν).
2. Η δυσάρεστη οικονομική θέση των γουνοποιών τους ανάγκασε να αναμειχθούν σε συνεργασίες που ενείχαν σοβαρούς κίνδυνους απωλειών και ήταν επισφαλείς, με επιχειρήσεις του εξωτερικού που γνώριζαν το πρόβλημα ρευστότητας των επιχειρήσεων του κλάδου. Υπήρξε επίσης αδυναμία αποπληρωμής του τραπεζικού δανεισμού των επιχειρήσεων ο οποίος διογκώθηκε σημαντικά λόγω των υπερβολικά υψηλών επιτοκίων. Συνακόλουθα, παρουσιάστηκε πρόβλημα χρηματοδότησης των επενδυτικών σχεδίων των επιχειρήσεων, καθώς η χρηματοδότηση της γουνοποιητικής δραστηριότητας είχε πραγματοποιηθεί κατά κύριο λόγο με ίδια κεφάλαια που είχαν επενδυθεί και τα οποία προέρχονταν από τα κέρδη που παρέμεναν στην επιχείρηση και από κεφαλαιοποίηση της παρεχόμενης εργασίας.
3. Η οικονομική δυσπραγία του κλάδου οδήγησε στην εκποίηση πολλών αποθεμάτων, τα οποία αν και μεγάλης αξίας πουλήθηκαν σε πολύ χαμηλές τιμές (ακόμη και κάτω του κόστους), προκειμένου να εξευρεθούν κάποια ποσά που ήταν αναγκαία για την ίδια την επιβίωση των γουνοποιών.
4. Η έξοδος των εργαζομένων από τον κλάδο δημιούργησε σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα στις περιοχές Σιάτιστας και Καστοριάς, καθώς πολλοί εργαζόμενοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο διαμονής τους, αναζητώντας απασχόληση στην Κοζάνη και στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, και στο εξωτερικό.

5. Η επικράτηση κλίματος ανασφάλειας μεταξύ των γουνοποιών, που μεταφράζεται σε έλλειψη θέλησης τόσο των γουνοποιών, όσο και κυρίως των παιδιών να συνεχίσουν την παραδοσιακή ενασχόληση με τον κλάδο.
6. Η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ανασφάλιστων γουνεργατών, κυρίως γυναικών συζύγων των γουνοποιών, οι οποίες εργαζόμενες στην οικογενειακή βιοτεχνία, δεν ασφαλιζόνταν, με αποτέλεσμα όταν διεκόπη η λειτουργία των γουνοποιητικών επιχειρήσεων να μείνουν χωρίς ασφάλιση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

3.3.9. Προοπτικές Ανάπτυξης του Κλάδου

Την τελευταία δεκαετία, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των γουνοποιών που καταγράφηκαν στη μελέτη που διενήργησε το Εργατικό Κέντρο Νομού Κοζάνης το 2002 (βλ. βιβλιογραφία) και την έρευνα πεδίου που αφορά τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, παράλληλα με την εκδήλωση της κρίσης στη γούνα σε τοπικό επίπεδο, σε διεθνές επίπεδο έχουν εμφανιστεί και επενεργούν μια σειρά από παράγοντες που ενισχύουν τις τάσεις σταθεροποίησης στην αγορά της γούνας. Το γεγονός αυτό έχει αρχίσει να επενεργεί θετικά και στις επιχειρήσεις της περιοχής και οφείλεται στους εξής καθοριστικούς παράγοντες:

1. Στις οικονομίες των ανεπτυγμένων χωρών παρουσιάζονται σημάδια ανάκαμψης, επομένως οι οικονομικές συγκυρίες μπορούν να χαρακτηριστούν ευνοϊκότερες για την κατανάλωση ειδών πολυτελείας. Επιπρόσθετα η σημερινή σταθερή οικονομική και πολιτική κατάσταση στη Ρωσία ομαλοποιεί και διευκολύνει την διενέργεια εμπορίου με ξένες χώρες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η βασική αιτία της κρίσης του 1998 ήταν η μεγάλη υποτίμηση του εθνικού νομίσματος της Ρωσίας, που είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση στις τιμές των γουναρικών.
2. Οι διάφορες οικολογικές οργανώσεις και τα κινήματα που μάχονται “υπέρ των δικαιωμάτων των ζώων” βρίσκονται σε ύφεση. Οι οργανώσεις αυτές τα προηγούμενα χρόνια, είχαν με τη δράση τους επηρεάσει αρνητικά την καταναλωτική συμπεριφορά στις ανεπτυγμένες χώρες.

3. Το άνοιγμα νέων και παρθένων αγορών. Τέτοιες αγορές είναι αυτές των χωρών της ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας, στις οποίες τα γουναρικά έχουν πολύ μεγάλη ζήτηση, όχι μόνο γιατί αποτελούν σύμβολο πλούτου και κοινωνικού “status”, αλλά κυρίως γιατί οι κλιματολογικές συνθήκες των χωρών αυτών καθιστούν το γουναρικό αναντικατάστατο λειτουργικό ένδυμα. Επίσης η Κίνα, το Χονγκ-Κονγκ και η Νότια Κορέα έχουν εισβάλλει δυναμικά στον κλάδο τα τελευταία χρόνια, τόσο στην παραγωγή όσο και στην εμπορία ετοιμών γουναρικών, τα οποία τονίζεται ότι σε μεγάλο ποσοστό προορίζονται για εσωτερική κατανάλωση.
4. Τέλος, η επιστροφή της γούνας στη μόδα. Τα τελευταία χρόνια ένας όλο και αυξανόμενος αριθμός επώνυμων σχεδιαστών και οίκων μόδας περιλαμβάνουν την γούνα στις κολεξιόν τους, είτε ως ολόκληρο ένδυμα, είτε ως γαρνίρισμα σε ρούχα άλλου υλικού και αξεσουάρ. Η επαναφορά της γούνας στο προσκήνιο έφερε σημαντικές αλλαγές στο ίδιο το υλικό καθώς και στα ενδύματα που κατασκευάζονται από αυτό. Έτσι παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στη φιλοσοφία προσέγγισης του γουναρικού, το οποίο καλείται πλέον να καλύψει και καθημερινές ανάγκες ένδυσης, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση του υποψήφιου καταναλωτικού κοινού.

Ο κλάδος προσπαθεί μέσα από αυτή τη διαδικασία να συνέλθει από την κρίση που υπέστη τα προηγούμενα έτη. Η πορεία δε των τελευταίων χρόνων δείχνει ότι η δυναμικότητα του είναι μεγάλη και πως αν οι συγκυρίες που καθόρισαν την μέχρι τώρα ανάκαμψη του διατηρηθούν σε συνδυασμό με τη σωστή επιχειρηματική προσέγγιση των Ελλήνων γουνοποιών των αγορών – στόχων, η πορεία που θα διανύσει τα επόμενα χρόνια προμηνύεται να είναι θετική. Προβλέπεται βέβαια να υπάρξει μια αναδιάρθρωση στο σύστημα παραγωγής, καθώς οι μικρότερες επιχειρήσεις έχουν χάσει πλέον σημαντικό μέρος της δυναμικής του, με τις μεγαλύτερες να αναλαμβάνουν μαζί με τη διάθεση του τελικού προϊόντος και τα ηνία της παραγωγικής διαδικασίας.

Η αλλαγή αυτή στην διάρθρωση της παραγωγής μπορεί εν τέλει να φανεί θετική για τον κλάδο, καθώς με την καθετοποίηση της παραγωγής και τις στρατηγικές μάρκετινγκ και διαφήμισης που έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει μια μεγάλη

επιχείρηση για την προώθηση του προϊόντος της, αναμένεται η ελληνική γούνα να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική στις διεθνείς αγορές. Ταυτόχρονα όμως, σε κάποια αρνητική συγκυρία, αυξάνεται ο κίνδυνος εγκατάλειψης της περιοχής, καθώς σε μια περίοδο κρίσης η μεγάλη επιχείρηση ενδέχεται να μετεγκατασταθεί σε περιοχές με χαμηλότερο κόστος παραγωγής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

4.1. ΔΥΝΑΤΑ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ – SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

Ισχυρά Σημεία (Strengths)

- Ικανοποιητικές κλιματολογικές συνθήκες για την ανάπτυξη της εκτροφής γουνοφόρων ζώων στην Καστοριά και τη Σιάτιστα, που αναμένεται να δώσει ώθηση στον κλάδο της γούνας, μειώνοντας το κόστος της πρώτης ύλης.
- Υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση των μονάδων παραγωγής ενδυμάτων γούνας στην περιοχή και υψηλή εξειδίκευση και εμπειρία του τοπικού πληθυσμού στην τεχνική επεξεργασίας γουναρικών.
- Γειτνίαση και κοινωνικοπολιτικές διασυνδέσεις της Ελλάδας με τις χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και κυρίως τη Ρωσία, που αποτελεί σήμερα τη μοναδική σημαντική αγορά γούνας διεθνώς.
- Υψηλός βαθμός εξωστρέφειας, ο οποίος παρά την κάμψη που έχει υποστεί λόγω της κρίσης εξακολουθεί να είναι σημαντικός.

Αδύνατα Σημεία (Weaknesses)

- Υψηλή εξάρτηση από προμηθευτές γουνοδερμάτων του εξωτερικού (διεθνή δημοπρατήρια και έμποροι) και αδυναμία ελέγχου του κόστους απόκτησης, συνέπεια του μικρού μεγέθους των επιχειρήσεων.

- Έντονη διασπορά της παραγωγής και μικρός βαθμός καθετοποίησης της, που δεν επιτρέπει την επιτυχή ανταπόκριση σε μεγάλες παραγγελίες.
- Υψηλό κόστος εργασίας, σε σύγκριση με τους ανταγωνιστές (Κίνα) και υψηλός βαθμός ανεργίας στον κλάδο που οδηγεί στη γήρανση του ανθρώπινου δυναμικού.
- Έλλειψη διαφοροποίησης των ενδυμάτων γούνας και αδυναμία έγκαιρης προσαρμογής τους στις αλλαγές της μόδας, λόγω και του μικρού μεγέθους των επιχειρήσεων.
- Έλλειψη πιστοποίησης ποιότητας από τις επιχειρήσεις, καθώς και οργανωμένης προβολής τους σε Διεθνείς Εκθέσεις γούνας και επιδείξεις μόδας. Επίσης αδυναμία των επιχειρήσεων να ακολουθήσουν σύγχρονες προωθητικές πρακτικές και στρατηγικές μάρκετινγκ.
- Έλλειψη διακρατικών συμφωνιών για μείωσι των δασμών και φόρων, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή κάλυψη των εμπορικών συναλλαγών των ελληνικών επιχειρήσεων στις ξένες αγορές.

Ευκαιρίες (Opportunities)

- Εκτιμήσεις για αύξηση της ζήτησης των ενδυμάτων γούνας τα επόμενα χρόνια στη διεθνή αγορά και αυξημένη ζήτηση για συμβατικά ενδύματα ή δερμάτινα γαρνιρισμένα με γούνα.
- Ανάπτυξη του κλάδου της εκτροφής γουνοφόρων ζώων με στόχο την κάλυψη μέρους της ζήτησης σε γουνοδέρματα και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην περιοχή. Θετικό στοιχείο στην κατεύθυνση αυτή κρίνεται η συνειδητοποίηση των μεγάλων επιχειρήσεων ότι πρέπει να ενισχύσουν την εκτροφή.
- Επαναφορά της γούνας στη μόδα από επώνυμους σχεδιαστές και κάμψη τα τελευταία χρόνια των οικολογικών κινημάτων που περιορίζουν τις ακραίες αντιδράσεις τους.
- Άνοιγμα νέων αγορών (Α. Ευρώπη, Κίνα) που αναμένεται να καλύψουν σημαντικό μέρος της παραγωγής τα επόμενα χρόνια.

Απειλές (Threats)

- Ανεξέλεγκτη και χωρίς αυστηρές προδιαγραφές ανάπτυξη της εκτροφής γουνοφόρων ζώων σε συνδυασμό με την αυξανόμενη διείσδυση γουνοδερμάτων αμφίβολης ποιότητας και προέλευσης.
- Διατήρηση της μονοφωνιακής κατάστασης, σε ότι αφορά την προμήθεια πρώτων υλών (δημοπρατήρια, κλπ).
- Δυσκολία άρσης του συγκριτικού μειονεκτήματος της δυσφήμισης του κλάδου και αδυναμία οργανωμένης εισαγωγικής διείσδυσης σε νέες αναδύμενες αγορές, σαν συνέπεια των διαρθρωτικών προβλημάτων και του χαμηλού βαθμού συνοχής που παρουσιάζει ο κλάδος.
- Όξυνση του ανταγωνισμού από την αυξανόμενη διείσδυση στην παγκόσμια αγορά χωρών όπως η Κίνα, η Ν. Κορέα και η Αργεντινή.

4.2. TO “INDUSTRIAL DISTRICT” ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

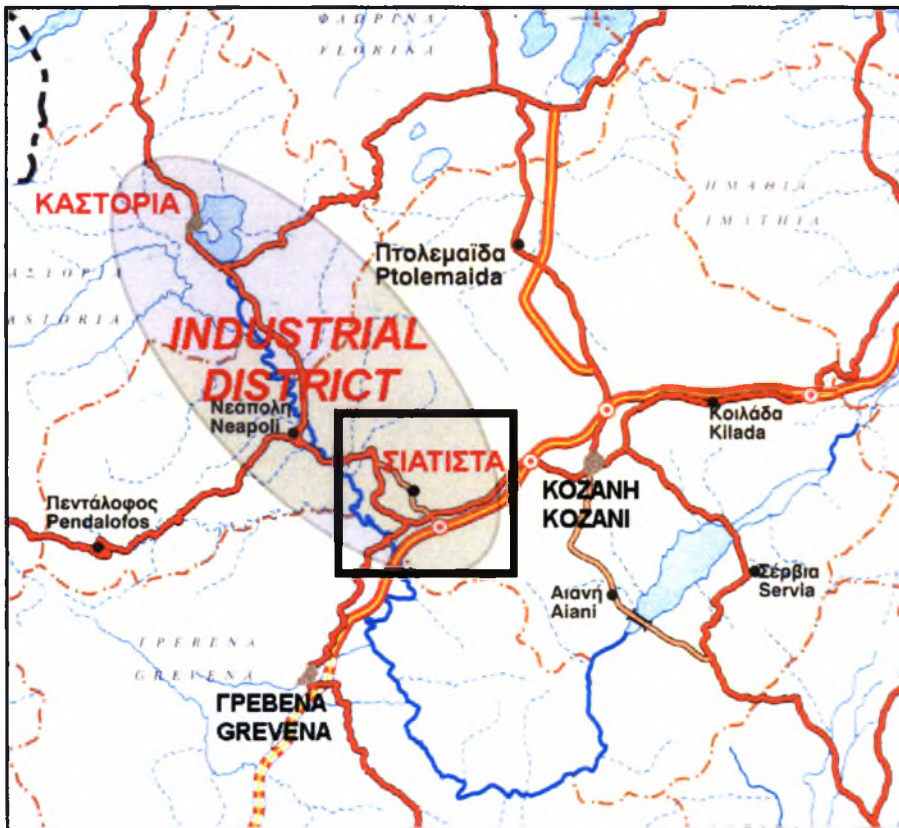
Από τη μέχρι τώρα ανάλυση και με βάση τα χαρακτηριστικά της περιοχής και του παραγωγικού συστήματος που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο προκύπτει η ανάγκη προσδιορισμού του αναπτυξιακού μοντέλου της περιοχής. Αυτό φαίνεται να είναι το μοντέλο των Industrial Districts (ID) της Τρίτης Ιταλίας, δεδομένου ότι η περιοχή παρουσιάζει πολλά από τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης αλλά και κρίσης (τα τελευταία χρόνια) του μοντέλου.

Σύμφωνα με τον Becattini (1979)⁹, στο μοντέλο ανάπτυξης της Τρίτης Ιταλίας, το ID θα πρέπει να αποτελεί τη μονάδα ανάλυσης όσο αφορά το παραγωγικό σύστημα μιας περιοχής που παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά ανάπτυξης – δηλαδή ένα cluster διασυνδεδεμένων ΜΜΕ στα όρια μιας σαφώς οριοθετημένης περιοχής, όπως η χώρο-εδαφική ενότητα. Στην περίπτωση της εργασίας μας η μονάδα ανάλυσης είναι η χώρο-εδαφική ενότητα της Σιάτιστας, η οποία όμως λόγω μεγέθους, θεωρούμε ότι δεν συγκροτεί από μόνη της ID. Αντίθετα μπορούμε να υποστηρίξουμε περισσότερο ότι μαζί με τη γειτονική Καστοριά (απόσταση περίπου 50 km)

⁹ Βλ. και κεφάλαιο 2

συγκροτούν ένα ιδιαίτερα δυναμικό district στη Δυτική Μακεδονία με παραγωγική εξειδίκευση στην επεξεργασία και εμπορία της γούνας.

Χάρτης 5: Χωρικός Προσδιορισμός του Industrial District της Γούνας στη Δυτική Μακεδονία και της χώρο-εδαφικής ενότητας της Σιάτιστας

Πηγή: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κοζάνης και ίδια επεξεργασία

Ειδικότερα στην εξέταση της περιοχής μας, μπορούμε να αναφερθούμε σε τρία κύρια χαρακτηριστικά που μας επιτρέπουν να εντοπίσουμε την ύπαρξη παραγωγικού συστήματος τύπου industrial district, το οποίο παραπέμπει στη μορφή ανάπτυξης διάχυτης εκβιομηχάνισης – Τρίτης Ιταλίας. Τα κύρια χαρακτηριστικά του τύπου βιομηχανικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζει τα ID και εντοπίζονται στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας στον κλάδο της γούνας (περιοχή Σιάτιστας – Καστοριάς), είναι:

- **Το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων.** Σε συντριπτικό ποσοστό, οι γουνοποιητικές μονάδες της Σιάτιστας και της Καστοριάς ήταν μικρές βιοτεχνίες οικογενειακού χαρακτήρα, διαθέτοντας ωστόσο υψηλή ανταγωνιστικότητα στη διεθνή αγορά. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων θεωρείται μάλιστα πολύ μικρό

για να ενταχθούν ακόμη και στην κατηγορία των μεσαίων επιχειρήσεων (άνω των 50 ατόμων εργατικό προσωπικό), καθώς υπήρχε εξαιρετικά μεγάλη διάχυση της παραγωγής που διευκολύνονταν από την ύπαρξη δικτύων μεταξύ των μικροπαραγωγών και εμπόρων του κλάδου.

- Η **βιομηχανική εξειδίκευση** η οποία στις περιοχές Σιάτιστας και Καστοριάς, αν μη τι άλλο είναι αδιαμφισβήτητη και αξιοπρόσεκτη καθώς στον κλάδο της γούνας απασχολείται πάνω από το 70% του πληθυσμού. Η ενασχόληση του τοπικού πληθυσμού με τον κλάδο για πάνω από 50 χρόνια επέτρεψε την ανάπτυξη ειδικής τεχνικής στην επεξεργασία της γούνας και καινοτομιών που σε συνδυασμό με την εκμηχάνιση της παραγωγής κατέστησαν την ελληνική γούνα περιζήτητη και ανταγωνιστική στην παγκόσμια αγορά.
- Η **χωρικά συγκεντρωμένη μορφή της βιομηχανικής παραγωγής**. Παρατηρήθηκε σημαντική συγκέντρωση μικρών γουνοποιητικών επιχειρήσεων στην περιοχή Σιάτιστας – Καστοριάς, όπου κάλλιστα μπορεί να θεωρηθεί περιορισμένη περιοχή, αφού η απόσταση των δύο πόλεων που αποτελούν τα κέντρα της ελληνικής γούνας είναι περίπου 50 χιλιόμετρα. Βέβαια η χώρο-εδαφική ενότητα της Σιάτιστας σε καμία περίπτωση δεν ταυτίζεται με αυτήν της Καστοριάς, ωστόσο υπάρχει έντονη συνεργασία και κοινή διεκδίκηση των συμφερόντων των γουνοποιών των δύο περιοχών που δεν μας επιτρέπει το διαχωρισμό τους σε δυο industrial district, που θα ήταν η δεύτερη επιλογή.

4.3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΤΗΣ ΓΟΥΝΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η επίδραση που άσκησε ο κλάδος στην ανάπτυξη και ευημερία της ευρύτερης περιοχής, που δεν διέθετε κάποια ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματα, μπορεί να χαρακτηριστεί καθοριστικής σημασίας. Τα οικονομικά, δημογραφικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής τα τελευταία χρόνια ακολουθούσαν τις περιόδους έξαρσης και κρίσης που χαρακτήριζαν διαχρονικά τον κλάδο της γούνας.

Για πολλά χρόνια το παραγωγικό σύστημα της γούνας ταυτίζονταν με το παραγωγικό σύστημα της περιοχής. Ο τρόπος οργάνωσης των επιχειρήσεων επέτρεπε την διάχυση των κερδών σε όλες τις κατηγορίες ενασχολούμενων (γουνεργάτες,

μικροπαραγωγούς, μεγάλες επιχειρήσεις). Σημαντικό μέρος της παραγωγής γινόταν από ένα μεγάλο αριθμό μικρών βιοτεχνιών (οικοτεχνίες) οικογενειακού χαρακτήρα που συνεργαζόταν μεταξύ τους και συγκροτούσαν οικονομικά δίκτυα, επιτρέποντας την συνέχιση της ιδιαίτερης τεχνικής επεξεργασίας της γούνας από γενιά σε γενιά και την ανάπτυξη καινοτομιών στην παραγωγή. Επίσης προσέδιδαν στις επιχειρήσεις της περιοχής μεγάλη ευελιξία και προσαρμοστικότητα στην κάλυψη της ζήτησης τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά (όσο αφορά τους συνδυασμούς υλικών και τα νέα μοντέλα).

Οι αρνητικές επιπτώσεις της κρίσης που εμφανίστηκε τα τελευταία 10 – 15 χρόνια, ανέδυσαν στην επιφάνεια μια προβληματική που θα έπρεπε ενδεχομένως να αναπτυχθεί πολύ νωρίτερα από τους τοπικούς φορείς. Η προβληματική αυτή αφορά τη διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος της χώρο-εδαφικής ενότητας της Σιάτιστας, καθώς η τελευταία κρίση στον κλάδο είχε πολύ σοβαρές επιπτώσεις στον τοπικό πληθυσμό. Πολλοί εργαζόμενοι στον κλάδο έμειναν άνεργοι υποδιπλασιάζοντας το συνολικό αριθμό των απασχολουμένων και σήμερα πλέον πολλές από τις επιχειρήσεις που παραμένουν στον κλάδο υπολειτουργούν, αντιμετωπίζοντας σοβαρό πρόβλημα βιωσιμότητας.

Παρακάτω επιχειρείται να γίνει μια ανάλυση των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων της ‘μονοκλαδικότητας’ ή ‘μονοκαλλιέργειας’ ενός παραγωγικού κλάδου της οικονομίας (στην προκειμένη περίπτωση της Σιάτιστας, η γούνα) στην ανάπτυξη μιας περιοχής σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο. Η ανάλυση των επιπτώσεων χωρίζεται σε δυο ενότητες, περιλαμβάνοντας δυο κατηγορίες απασχολουμένων που συμμετέχουν στο παραγωγικό σύστημα της γούνας, τους γουνεργάτες και τους γουνοποιούς.

4.3.1. Επιπτώσεις στους Γουνεργάτες

Η πρώτη άμεση επίπτωση της ‘μονοκλαδικότητας’ και της κρίσης της γούνας στους γουνεργάτες της περιοχής της Σιάτιστας είναι αναμφίβολα η ανεργία, η οποία ακολουθείται σε δεύτερη φάση από κάποια άλλα αρνητικά φαινόμενα, όπως η μετανάστευση και η γήρανση του πληθυσμού. Το Σωματείο Εργατών – Εργατριών Γούνας εκτιμά ότι ο αριθμός των γουνεργατών στην περιοχή από 2500 άτομα που ήταν στην περίοδο ακμής έχει μειωθεί περίπου στα 1200 – 1300 άτομα σήμερα, από τα οποία με ασφάλιση απασχολούνται μόνο οι μισοί. Το πρόβλημα είναι πιο σημαντικό αν ληφθεί υπόψη ότι η ανεργία πλήττει σε μεγαλύτερο βαθμό κάποια ευαίσθητα τμήματα του πληθυσμού, όπως τους νέους και τις γυναίκες, που μέχρι σήμερα συμμετείχαν ενεργά στην παραγωγική διαδικασία.

Η ανάλυση που ακολουθεί, αφορά τις επιπτώσεις της κρίσης στους γουνεργάτες και βασίζεται στην καταγραφή άνεργων γουνεργατών που διενήργησε το Σωματείο Εργατών – Εργατριών Γούνας της Σιάτιστας το Μάιο του 2004 στην ευρύτερη περιοχή της Σιάτιστας. Καταγράφηκαν συνολικά 386 άτομα, από τα οποία 278 κατάγονται από την Σιάτιστα, 79 από τη γειτονική Γαλατινή και τα υπόλοιπα 29 άτομα από άλλες περιοχές του Νομού Κοζάνης. Πέρα από τον συνολικό αριθμό των καταγραφέντων άνεργων, η καταγραφή περιλαμβάνει μια σειρά σημαντικών στοιχείων για τους εργαζόμενους στον κλάδο της γούνας τα οποία επιτρέπουν μια ποιοτική προσέγγιση της ανεργίας στην περιοχή.

Ανεργία ανά φύλο

Από τους 386 άνεργους γουνεργάτες που καταγράφηκαν το μεγαλύτερο ποσοστό, περίπου 68% ήταν γυναίκες (264 σε απόλυτα νούμερα). Οι γυναίκες αυτές κατά κανόνα εργάζονται άτυπα/ συμπληρωματικά στην οικογενειακή επιχείρηση, με ασφαλισμένο το σύζυγο και χωρίς να είναι οι ίδιες ασφαλισμένες. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι σχεδόν όλες οι γυναίκες της περιοχής, είτε επίσημα, είτε άτυπα, απασχολούνται στη γούνα συνήθως με την ιδιότητα του εργάτη και σπάνια με αυτή του γουνοποιού.

Η εκτίμηση των επιπτώσεων της κρίσης στην αγορά εργασίας παρουσιάζεται στον πίνακα 9 όπου η ανεργία γουνεργατών συγκρίνεται με το οικονομικώς ενεργό

πληθυσμό του Δήμου Σιάτιστας, περιλαμβάνοντας και το Δ.Δ. Γαλατινής. Σημαντική είναι η επίπτωση της κρίσης ειδικά για το γυναικείο ενεργό πληθυσμό της περιοχής, εφόσον οι άνεργες γουνεργάτριες αντιστοιχούν περίπου στο 23% του γυναικείου ενεργού πληθυσμού.

Πίνακας 9: Άνεργοι γουνεργάτες κατά φύλο

ΦΥΛΟ	Οικονομικώς ενεργός πληθυσμός	Άνεργοι Γουνεργάτες		% Άνεργοι γουνεργάτες ως προς τον ενεργό πληθυσμό
		Αριθμός	(%)	
Άνδρες	2495	122	31,6	4,9
Γυναίκες	1138	264	68,4	23,2
Σύνολο	3633	386	100	10,6

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιάτιστας και ίδια επεξεργασία

Το μεγάλο ποσοστό των γυναικών στο σύνολο των ανέργων γουνεργατών μας παρακινεί να αναζητήσουμε τις αιτίες ύπαρξής του και τις συνέπειες που εγείρονται από αυτό, δεδομένου ότι διαχρονικά η συμβολή τους στη παραγωγική διαδικασία της γούνας είναι πολύ σημαντική. Ενδεικτικό αυτού, είναι το γεγονός ότι υπάρχουν ειδικότητες στην διαδικασία επεξεργασίας της γούνας, όπως το φοδράρισμα που θεωρούνται κατεξοχήν γυναικείες και άλλες, όπως του μηχανικού (συρραφή με τη χρήση μηχανής), όπου κυριαρχεί σε μεγάλο ποσοστό το ασθενές φύλο.

Ο μεγάλος αριθμός ανέργων γουνεργατριών αιτιολογείται από δυο χαρακτηριστικά του κλάδου που αφορούν την παραγωγική διαδικασία. **Πρώτον**, οι άνδρες γουνεργάτες είναι πολύ λιγότεροι σε σχέση με τις γυναίκες ως ποσοστό επί του συνόλου των απασχολούμενων στη γούνα, αφού ένα μεγάλο ποσοστό τους καταγράφεται ως βιοτέχνες / γουνοποιοί. Αντίθετα οι γυναίκες εργάζονται στο σύνολό τους σχεδόν στον κλάδο, ως γουνεργάτριες. Σε σύνολο 678 επιχειρήσεις καταγεγραμμένες στο επιμελητήριο γουνοποιών της περιοχής, το 2005, περίπου 80-90% ανήκαν σε άνδρες, ενώ στις υπόλοιπες η επιχείρηση ανήκε τυπικά σε γυναίκες αλλά στην πραγματικότητα δραστηριοποιούνταν σε αυτές οι σύζυγοί τους. Επομένως, είναι λογικό σε μια καταγραφή που αφορά άνεργους γουνεργάτες και όχι γουνοποιούς, το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών να είναι γυναίκες. **Δεύτερον**, το υψηλό ποσοστό των γυναικών που καταγράφονται ως άνεργες στον κλάδο της γούνας μπορεί, συμπληρωματικά με τον παραπάνω λόγο, να εξηγηθεί και από τη χρονική

περίοδο που διενεργήθηκε η συγκεκριμένη καταγραφή. Η καταγραφή πραγματοποιήθηκε το 2004 σχεδόν 10-15 χρόνια μετά την εμφάνιση της πρώτης κρίσης στον κλάδο. Τα πρώτα χρόνια της κρίσης είναι λογικό τα ποσοστά των δυο φύλων να παρουσίαζαν μικρότερη απόκλιση ή και να ήταν αντιστραμμένα, καθώς σε απόλυτα νούμερα η συνολική απασχόληση των ανδρών ως γουνεργάτες είναι υψηλότερη σε σχέση με τις γυναίκες στην περιοχή. Ωστόσο, εκτιμάται γενικά ότι είναι πιο δύσκολο για τις γυναίκες, είτε λόγω έλλειψη κατάρτισης είτε λόγω έλλειψης προσόντων (σωματικών κυρίως), να απασχοληθούν μαζικά σε άλλες δουλειές που παρουσιάστηκαν εποχιακά στην περιοχή και κάλυψαν προσωρινά τις άμεσες οικονομικές ανάγκες κάποιων ανέργων γουνεργατών.

Είναι πολύ πιθανόν επομένως ένα μέρος των άνεργων γουνεργατών να απασχολήθηκε σταδιακά σε κάποιες προσωρινές δουλειές που εμφανίστηκαν στην περιοχή λόγω συγκυριών και για το λόγο αυτό να μην καταγράφηκε το 2004 ως άνεργος γουνεργάτης. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα αμέσως επόμενα χρόνια της κρίσης και μέχρι και σήμερα ένας σημαντικός αριθμός ατόμων της περιοχής, στην πλειοψηφία τους άνδρες, απασχολήθηκε εποχιακά με συμβάσεις μερικών μηνών στην κατασκευή της Εγνατίας Οδού και των Κάθετων Αξόνων αυτής, στις δραστηριότητες της ΔΕΗ στην περιοχή της Πτολεμαΐδας, σε ανασκαφές της αρχαιολογίας καθώς και ως βοηθοί τεχνίτες (οικοδόμοι, υδραυλικοί, κτλ) στην περιοχή της Κοζάνης. Οι δύσκολες συνθήκες εργασίας και οι ιδιαίτερες απαιτήσεις των παραπάνω επαγγελμάτων, τα καθιστούν αυτομάτως ακατάλληλα για το γυναικείο φύλο, μειώνοντας τις δυνατότητες απασχόλησης του στην περιοχή.

Εξετάζοντας τις επιπτώσεις της κρίσης στις γυναίκες κατά ηλικία, προκύπτει ότι, οι μεγαλύτερες σε ηλικία (άνω των 50 ετών), επέλεξαν να αποσυρθούν από το επάγγελμα της εργάτριας γούνας, απασχολούμενες μόνο βοηθητικά / εποχιακά σε κάποιες σύντομες περιόδους αύξησης της ζήτησης που παρουσιάζονται περιστασιακά. Οι γυναίκες αυτές ωστόσο αν και σταμάτησαν ουσιαστικά να εργάζονται επιλέγουν να καταγράφονται ως άνεργες περιμένοντας ίσως να επωφεληθούν από τυχόν ευεργετικά μέτρα ενίσχυσης της πολιτείας.

Στην έμμεση επιλογή τους να αποσυρθούν, συντείνει ακόμη περισσότερο η μακροχρόνια ανασφάλιστη εργασίας τους όλα τα χρόνια, που δεν τις επιτρέπει να έχουν το κίνητρο της συνταξιοδότησης, που θα τις επέτρεπε ίσως να επιδιώξουν την

υποαπασχόληση στη γούνα ή την αυτό-απασχόληση για κάποια χρόνια, αφού αν και βρίσκονται κοντά σε συντάξιμη ηλικία δεν είναι δυνατόν να καλύψουν τον απαιτούμενο αριθμό ενσήμων. Άλλωστε σήμερα υπάρχουν πολύ λιγότερες επιχειρήσεις που να επιθυμούν να προσλάβουν εργατικό προσωπικό και δη με ασφάλιση. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης είναι το γεγονός ότι μέχρι το 2002 σε ολόκληρη την επαρχία Βοΐου, στην οποία ανήκει η Σιάτιστα, μόνο 19 γυναίκες κατάφεραν και πήραν σύνταξη από το ΙΚΑ¹⁰.

Οι γυναίκες που βρίσκονται σε μια μέση ηλικία (30 – 50 ετών) φαίνεται να αντιμετωπίζουν και το μεγαλύτερο πρόβλημα εφόσον συνεχιστεί η κρίση στον κλάδο. Η ηλικιακή αυτή ομάδα θεωρείται ότι τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε αδιέξοδο, αφού τα περισσότερα άτομα που την αποτελούν, λόγω της εξειδίκευσής τους στη γούνα και την ηλικία, αντιμετωπίζουν πρόβλημα στην αλλαγή επαγγέλματος, ενώ λόγω των οικογενειακών υποχρεώσεών τους (σύζυγος, παιδιά) είναι δύσκολο να αναζητήσουν εργασία μακριά από το χώρο κατοικίας τους.

Για τις γυναίκες που βρίσκονται σε νεαρότερη ηλικία, κάτω των 30 ετών, το πρόβλημα είναι μικρότερο ποσοτικά αφού ούτως ή άλλως δεν υπήρχε τα τελευταία χρόνια μεγάλο ενδιαφέρον ενασχόλησης στη γούνα από τους νέους και των δύο φύλων, καθώς αυτοί επιλέγουν πλέον την απασχόληση σε άλλους τομείς. Ωστόσο το στοιχείο αυτό είναι ανησυχητικό καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος να χαθεί σημαντικό εργατικό δυναμικό του κλάδου και να μην υπάρχει συνέχεια στην τεχνική επεξεργασία της γούνας στην περιοχή, κάτι που ουσιαστικά θα σηματοδοτήσει και το οριστικό τέλος του κλάδου μέσα στα επόμενα χρόνια.

Συμπερασματικά, με βάση τα στοιχεία και την ανάλυση που προηγήθηκε προκύπτει ότι η κρίση στη γούνα προξένησε πολύ σοβαρό πρόβλημα στις γυναίκες γουνεργάτριες. Οι άντρες γουνεργάτες εν μέρει αρχίζουν τα τελευταία χρόνια να βρίσκουν κάποιες προσωρινές λύσεις στο εργασιακό, δουλεύοντας ως μερικώς απασχολούμενοι στη γύρω περιοχή. Από το σύνολο των γυναικών εκτιμάται ότι οι γυναίκες της μέσης ηλικίας (30 - 50 ετών) έχουν πληγεί σε μεγαλύτερο βαθμό και αναμένεται να έχουν σοβαρό πρόβλημα στο μέλλον, αφού βρίσκονται σε μια ηλικία που επιβάλλεται να εργαστούν, ώστε να αντιμετωπίσουν τα καθημερινά τους έξοδα, τα προσωπικά και της οικογένειας. Ωστόσο

¹⁰ Το στοιχείο παραχωρήθηκε από το Σύλλογο Γουνεργατών Σιάτιστας

λόγω της αποκλειστικής εξειδίκευσής τους στη γούνα τις τελευταίες δεκαετίες, δυσκολεύονται να βρουν δουλειά σε άλλους τομείς, παραμένοντας μακροχρόνια άνεργες. Οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες θεωρείται ότι βρίσκονται σε μια ηλικία που ούτως ή άλλως δεν τις επιτρέπει να εργαστούν για πολλά ακόμη χρόνια και οι περισσότερες δεν έχουν συμπληρώσει ικανό αριθμό ενσήμων για συνταξιοδότηση. Τέλος, οι πιο νεαρές γυναίκες, επιλέγουν πλέον ως λύση να εγκαταλείψουν τον κλάδο της γούνας και την περιοχή, ακολουθώντας το δρόμο των σπουδών και της επαγγελματικής κατάρτισης σε άλλο τομέα

Ηλικιακή Διάρθρωση – Χρονικό Διάστημα ενασχόλησης

Ο μεγαλύτερος αριθμός ανέργων, 298 (ποσοστό 77,2%) ανήκει στις πιο ενεργές μεσαίες ηλικιακές ομάδες των 25 – 55 ετών, στις ηλικίες δηλαδή που εντοπίζεται εντονότερα το πρόβλημα. Όπως προκύπτει από τον ακόλουθο πίνακα, οι αντίστοιχες ηλικιακές ομάδες ανά δεκαετία παρουσιάζονται σχεδόν ίσο-κατανομημένες.

Πίνακας 10: Άνεργοι γουνεργάτες κατά ηλικία

Ηλικίες	Άνεργοι Γουνεργάτες	Ποσοστό (%)
Άνω των 55 ετών	57	14,8
45 – 54	97	25,1
35 – 44	98	25,4
25 -34	103	26,7
Κάτω των 25 ετών	31	8,0
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίστιας και ίδια επεξεργασία

Μικρός είναι ο αριθμός ατόμων νεαρής ηλικίας που καταγράφονται ως άνεργοι (8%), και αυτό οφείλεται στη τάση να μην ακολουθούν πλέον το επάγγελμα του γουνεργάτη.

Η σύγκριση του παρακάτω πίνακα 11, που δείχνει το συνολικό χρονικό διάστημα ενασχόλησης των ανέργων γουνεργατών στον κλάδο, με τον πίνακα 10 οδηγεί στα ίδια περίπου συμπεράσματα.

Πίνακας 11: Εμπειρία στον κλάδο της γούνας – Χρονικό διάστημα ενασχόλησης

ΧΡΟΝΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	Ανεργοί Γουνεργάτες	Ποσοστό (%)
0 - 5	69	17,9
6 - 10	58	15,0
11 - 20	90	23,3
21 - 30	101	26,2
Πάνω από 30	63	16,3
Δεν δήλωσαν	5	1,3
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίστιας και ίδια επεξεργασία

Ωστόσο, στον πίνακα 11 παρατηρείται μια διαφοροποίηση που αφορά τα νεαρά άτομα με μικρή εμπειρία στον κλάδο. Βλέπουμε ότι ενώ το ποσοστό στους άνω των 10 ετών απασχολούμενους στη γούνα, είναι περίπου το ίδιο με τις αντίστοιχες ηλικιακές ομάδες των γεννηθέντων προ του 1970 (με τους οποίους λογικά συνδέονται), δεν συμβαίνει το ίδιο για τις υπόλοιπες κατηγορίες. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η διαφορά που παρατηρείται στα άτομα με μικρή εμπειρία στον κλάδο που θα έπρεπε λογικά να προέρχονται από τις μικρότερες ηλικίες. Αν λάβουμε υπόψη ότι ένα άτομο αρχίζει να εργάζεται περίπου στην ηλικία των 18 – 20 ετών, μπορούμε αναλογικά να σκεφτούμε ότι οι γεννηθέντες μετά το 1980 θα έχουν εμπειρία από 0 έως 5 έτη. Στην προκειμένη περίπτωση όμως δεν συμβαίνει αυτό, καθώς βλέπουμε ότι ενώ το ποσοστό των γεννηθέντων ανέργων γουνεργατών μετά το 1980 είναι πολύ χαμηλό (μόλις 8%) το ποσοστό αυτών που διαθέτουν εμπειρία 0 – 5 ετών είναι σημαντικά μεγαλύτερο, φθάνοντας το 17,9%.

Από τους πίνακες προκύπτουν δυο σημαντικά στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι η ανεργία πλήττει περισσότερο τους εργαζόμενους μέσης ηλικίας, 25 – 55 ετών και αυτούς που διαθέτουν εμπειρία στον κλάδο 10 – 30 ετών. Συνδυάζοντας επίσης τους δύο πίνακες μπορούμε να καταλήξουμε και σε ένα δεύτερο συμπέρασμα, ότι πιθανόν λόγω της κρίσης, φαίνεται να αυξάνεται διαχρονικά το έτος πρώτης ενασχόλησης στη γούνα και η τάση της μη συνεχούς απασχόλησης στον κλάδο, αφού η ακολουθία που υπάρχει στα μεγαλύτερα άτομα μεταξύ των ηλικιών και των ετών εμπειρίας των εργαζομένων στη γούνα, ενδεικτικό της συνεχούς ενασχόλησης στον κλάδο από την ηλικία των 15 -20 χρονών, αρχίζει σταδιακά να χάνεται στους νέους.

Ειδικότητες Γουνεργατών

Ένα από τα ποιοτικά στοιχεία που περιλάμβανε η καταγραφή ήταν η ειδικότητα του άνεργου γουνεργάτη. Στην επεξεργασία της γούνας εμπλέκονται μια σειρά εξειδικευμένων ατόμων τα οποία αποκτούν συνήθως μια ειδικότητα, ανάλογα με το στάδιο της κατεργασίας στο οποίο εμπλέκονται. Η κατανομή των ανέργων με βάση την ειδικότητα τους δίνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Πίνακας 12: Ειδικότητες ανέργων γουνεργατών

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΓΟΥΝΕΡΓΑΤΗ	Άνεργοι Γουνεργάτες	Ποσοστό (%)
Μηχανικός	258	66,8
Φοδράρισμα	59	15,3
Χρωμάτισμα	8	2,1
Σταματωτάς	22	5,7
Κοφτάς	31	8,0
Άλλη	3	0,8
Δεν Δήλωσαν	5	1,3
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίστιτας και ίδια επεξεργασία

Η πλειοψηφία (67%) ανήκει στην ειδικότητα του μηχανικού. Ακολουθούν με πολύ μικρότερα ποσοστά η ειδικότητα του φοδραρίσματος (15,3%), του κοφτά (8%) και του σταματωτά (5,7%) και τέλος με πολύ μικρότερα ποσοστά αυτή του χρωματιστά (2,1%), καθώς και κάποιες άλλες (0,8%). Το τεχνικό αντικείμενο της κάθε ειδικότητας αναλύεται παρακάτω:

- **Μηχανικός γούνας:** είναι ο τεχνίτης συρραφής των γουναρικών. Η εξειδίκευση, αν και δεν διευκρινίζεται στην καταγραφή, είναι εντελώς διαφορετική ανάμεσα σ' αυτόν που ράβει αποκόμματα και σ' εκείνον που ράβει ολόκληρα δέρματα.
- **Φοδραρίστρια:** ή ειδικότητα αφορά αποκλειστικά σχεδόν γυναίκες οι οποίες και είναι τεχνίτριες εξειδικευμένες στο φοδράρισμα, δηλαδή το εσωτερικό υφασμάτινο μέρος των έτοιμων γουναρικών.
- **Κοφτάς :** είναι ο τεχνίτης που κόβει τα δέρματα ένα - ένα, ανάλογα με τις απαιτήσεις του πατρόν και τους τετραγωνικούς πόντους κάθε δέρματος. Στην

περίπτωση των αποκομμάτων ο κοφτάς τα κόβει - καθαρίζει ανάλογα με το είδος τους ώστε να είναι κατάλληλα προς συρραφή από τον μηχανικό.

- **Σταματοτάς :** είναι ο τεχνίτης (αποκλειστικά άνδρες), ο οποίος, αφού πάρει το ραμμένο παλτό το σταματώνει, δηλαδή καρφώνει με ειδικά εργαλεία σε ειδικό πλαίσιο, την "παρτιτούρα", ώστε να τεντωθεί το παλτό και να πάρει τη φόρμα του «πατρών» ή τη σταθερή φόρμα των προδιαγραφών του «πλέτερ».
- **Χρωματιστάς :** Ο χρωματιστάς κάνει διαλογή των κομματιών ανάλογα με το χρώμα της τρίχας και τον χαρακτήρα των δερμάτων.

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν από τους άνεργους γουνεργάτες όσο αφορά την ειδικότητα, επιβεβαιώνεται θα λέγαμε και πάλι ότι η ανεργία πλήττει περισσότερο το γυναικείο φύλο, μιας και στις ειδικότητες του μηχανικού και του φοδραρίσματος που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα απασχολούνται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό γυναίκες. Επίσης από τα στοιχεία αυτά δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι κάποια συγκεκριμένη ειδικότητα, π.χ. του μηχανικού που έχει τις περισσότερες καταγραφές, επηρεάστηκε εντονότερα από τις εξελίξεις, αφού παραδοσιακά στον κλάδο υπήρχαν ειδικότητες που απαιτούσαν περισσότερα άτομα από κάποιες άλλες. Επομένως δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια αλλαγή στη δομή και στα στάδια της επεξεργασίας της γούνας από την κρίση, η οποία χαρακτηρίζεται γενική σε όλο τον κλάδο και όχι σε κάποιες ειδικότητες.

Μορφωτικό Επίπεδο

Το γεγονός ότι η πόλη της Σιάτιστας ευημερούσε για πολλά χρόνια λόγω της γούνας είχε σαν αποτέλεσμα οι κάτοικοί της να ασχολούνται στον κλάδο από πολύ μικρή ηλικία με αντίστροφα αποτελέσματα στο μορφωτικό τους επίπεδο. Πραγματικά, στην ιδιαίτερη τοπική κουλτούρα της περιοχής το επάγγελμα του γουνοποιού βρισκονταν σε μεγάλη κοινωνική εκτίμηση, καθώς άφηνε μεγάλα κέρδη στους ενασχολούμενους. Επίσης για να γίνει κάποιος επιτυχημένος γουνοποιός έπρεπε συνήθως πρώτα να περάσει από το στάδιο του γουνεργάτη, ώστε να μάθει τα μυστικά της τέχνης.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 13, το επίπεδο μόρφωσης είναι ιδιαίτερα χαμηλό εφόσον πάνω από τα δύο τρίτα των άνεργων γουνεργατών περιορίζεται σε γραμματικές γνώσεις δημοτικού, ενώ μόνο το 1,8% κατέχει πτυχίο τριτοβάθμιας

εκπαίδευσης. Η κατανομή αυτή θα πρέπει να σημειωθεί ότι αντιπροσωπεύει σε γενικές γραμμές το σύνολο των ενασχολουμένων στον κλάδο και όχι μόνο την κατηγορία των άνεργων γουνεργατών.

Πίνακας 13: Γραμματικές γνώσεις των άνεργων γουνεργατών

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ	Άνεργοι Γουνεργάτες	Ποσοστό (%)
Δημοτικό	260	67,4
Γυμνάσιο	55	14,2
Λύκειο	38	9,8
ΤΕΕ	26	6,7
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	7	1,8
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιάτιστας και ίδια επεξεργασία

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω γραφήματα το μεγαλύτερο ποσοστό των άνεργων γουνεργατών είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, πράγμα λίγο ως πολύ αναμενόμενο αφού τα τελευταία 30-40 χρόνια οι κάτοικοι της περιοχής απασχολούνταν στη γούνα από πολύ μικρή ηλικία εγκαταλείποντας αναγκαστικά το σχολείο και τις σπουδές. Πρόκειται ουσιαστικά για μια αρνητική συνέπεια που επέφερε η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής λόγω της γούνας και η οποία επιδεινώνει τη σημερινή αρνητική εξέλιξη που βιώνει ο τοπικός πληθυσμός από την κρίση στον κλάδο. Είναι προφανές ότι όταν σε μια περιοχή το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού είναι εξειδικευμένο σε έναν μόνο τομέα (μονοκλαδικότητα), μη διαθέτοντας για το λόγο αυτό κάποια άλλα τυπικά προσόντα, είναι πολύ δύσκολο να υπάρξει θετική επαγγελματική προοπτική, ιδιαίτερα δε, όταν τα άτομα βρίσκονται σε σχετικά προχωρημένη επαγγελματικά ηλικία.

Τελευταίος Εργοδότης

Όπως ήταν αναμενόμενο, σημαντικό ποσοστό (60%) των άνεργων γουνεργατών απασχολούνταν ως εργάτες σε οικογενειακή επιχείρηση οι οποίες λειτουργούν συνήθως ως οικοτεχνία. Οι οικοτεχνίες της περιοχής λειτουργούν ως γουνοποιητικές επιχειρήσεις με ασφαλισμένο συνήθως ένα μέλος της οικογένειας και τα υπόλοιπα μέλη ή και κάποιοι άλλοι εργάτες να εργάζονται άτυπα και χωρίς ασφάλιση. Ο τύπος αυτός των μικρών επιχειρήσεων αποτέλεσε όλα αυτά τα χρόνια

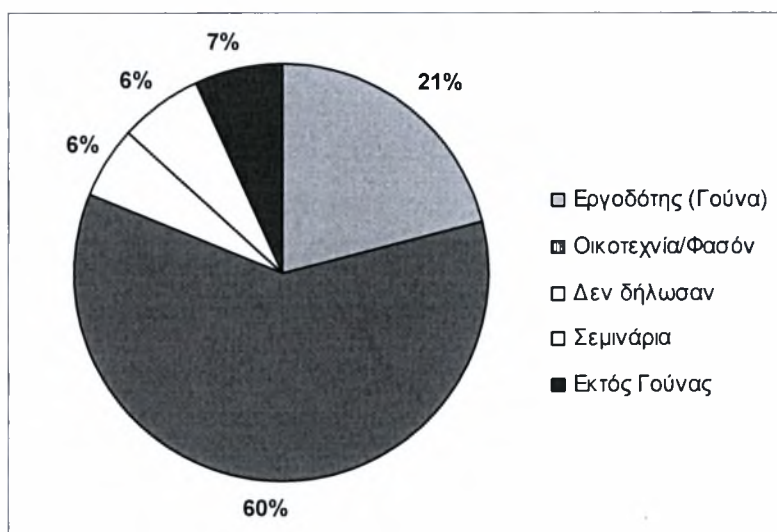
την κύρια μορφή οργάνωσης της παραγωγικού συστήματος του κλάδου της γούνας στην περιοχή.

Πίνακας 14: Τελευταία μορφή εργασίας

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ	Άνεργοι Γουνεργάτες	
	Απόλυτα	Ποσοστό (%)
Οικοτεχνία/Φασόν	231	59,8
Εργοδότης (Γούνα)	82	21,2
Δεν δήλωσαν	22	5,7
Σεμινάρια	24	6,2
Εκτός Γούνας	27	7,0
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίτιστας και ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 4: Τελευταία μορφή εργασίας

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίτιστας και ίδια επεξεργασία

Το μικρό ποσοστό των εργοδοτών (περίπου 21%) σε σχέση με τις οικοτεχνίες είναι λογικό και οφείλεται στο μικρό αριθμό των μεγάλων κάθετων μονάδων παραγωγής. Τα χαρακτηριστικά της βιοτεχνίας και της αγοράς της γούνας δείχνουν ότι ο κλάδος δεν αντέχει τη μαζική παραγωγή, αφού οι τάσεις της μόδας αλλάζουν συνεχώς και γρήγορα. Μία μεγάλη μονάδα 100 – 200 εργατών είναι σε θέση να παράγει σε σύντομο χρονικό διάστημα 2000 ή 3000 παλτά τα οποία όμως η αγορά δεν μπορεί να απορροφήσει σε σύντομο χρονικό διάστημα. Αυτή η έλλειψη

προσαρμοστικότητας της μεγάλης μονάδας έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων αποθεμάτων που δύσκολα μπορούν να διοχετευτούν στην αγορά και κατά συνέπεια την ύπαρξη υψηλού επιπέδου ζημιών.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι η κρίση έπληξε σε μεγαλύτερο βαθμό τις μικρές οικοτεχνίες/οικογενειακές επιχειρήσεις, που διαχρονικά αποτελούν την αιχμή του δόρατος για τον κλάδο. Αυτό προκύπτει αν συγκρίνουμε τα παραπάνω ποσοστά (60% οικοτεχνίες και 21% εργοδότες) με τα ποσοστά των απασχολούμενων σε επιχειρήσεις στον κλάδο της γούνας (66% σε μικρές επιχειρήσεις = οικοτεχνίες και 34% σε μεγάλες επιχειρήσεις = εργοδότης). Οι επιπτώσεις της εξέλιξης αυτής είναι ιδιαίτερα σοβαρές καθώς πέραν από την αλλαγή στη διάρθρωση της παραγωγής που σηματοδοτείται με την σταδιακή επικράτηση των μεγάλων επιχειρήσεων, υπάρχει και το πρόβλημα των ανασφάλιστων ανέργων που δούλευαν μέχρι πρότινος στις οικοτεχνίες. Οι μεγάλες επιχειρήσεις τονίζεται ότι μπορεί να είναι ίσως περισσότερο ανταγωνιστικές σε διεθνές επίπεδο με βάση τα σημερινά δεδομένα της παγκοσμιοποίησης, αλλά δεν προσφέρουν καμία επαγγελματική ασφάλεια στο τοπικό εργατικό δυναμικό, καθώς οι επιχειρήσεις αυτές αναζητούν συνεχώς τη μείωση του κόστους παραγωγής και επειδή δεν είναι «δεμένες» με κάποιο συγκεκριμένο τόπο, επιλέγουν συνήθως την μετακίνησή σε περιοχές με φθηνό εργατικό δυναμικό.

Ασφάλιση - Αριθμός Ενσήμων ΙΚΑ

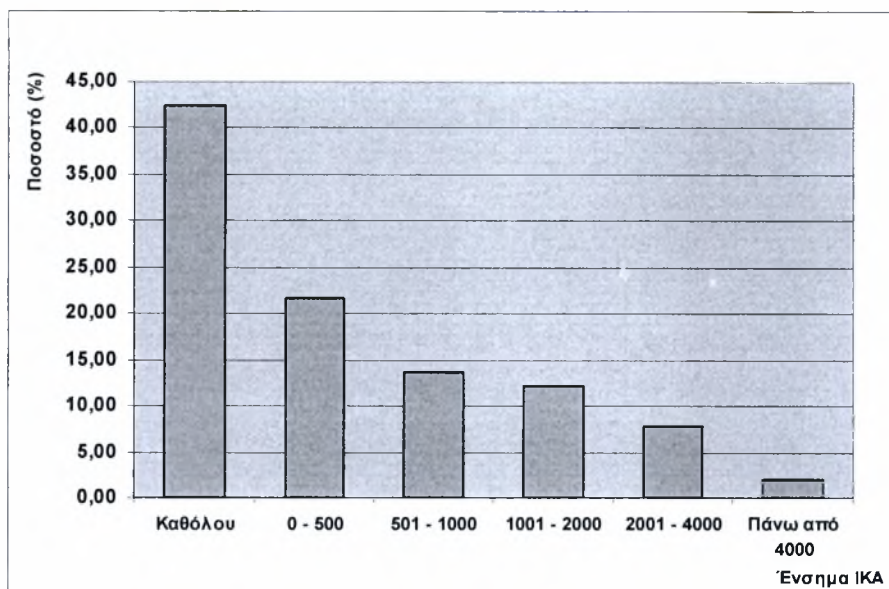
Η καταγραφή του αριθμού των ενσήμων ΙΚΑ των ανέργων γουνεργατών αναδεικνύει τη σημασία της άτυπης / ανασφάλιστης εργασίας που χαρακτηρίζει τον κλάδο και τους γουνεργάτες.

Πίνακας 15: Αριθμός ενσήμων ΙΚΑ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΝΣΗΜΩΝ ΙΚΑ	Ανεργοί Γουνεργάτες		Γυναίκες		Ανδρες	
	Απόλυτα	Ποσοστό (%)	Απόλυτα	Ποσοστό (%)	Απόλυτα	Ποσοστό (%)
Καθόλου	164	42,49	128	48,48	36	29,51
0 - 500	84	21,76	58	21,97	26	21,31
501 - 1000	53	13,73	32	12,12	21	17,21
1001 - 2000	47	12,18	33	12,50	14	11,48
2001 - 4000	30	7,77	11	4,17	19	15,57
Πάνω από 4000	8	2,07	2	0,76	6	4,92
Σύνολο	386	100	264	100	122	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιάτιστας και ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 5: Αριθμός ενσήμων ΙΚΑ

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιάτιστας και ιδία επεξεργασία

Τα στοιχεία δείχνουν ότι ένα σημαντικό μεγάλο ποσοστό των ανέργων γουνεργατών, που ξεπερνά το 42%, δεν διαθέτουν καθόλου ένσημα. Επίσης αυτοί που διαθέτουν ικανοποιητικό αριθμό ενσήμων που να τους επιτρέπει να ελπίζουν ότι θα συνταξιοδοτηθούν στο άμεσο μέλλον είναι πολλοί λίγοι. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι πάνω από 2000 ένσημα στο ΙΚΑ δήλωσαν ότι έχουν συμπληρώσει μόνο 38 άτομα, δηλαδή ούτε το 10%, αν και ηλικιακά τουλάχιστον, για τις ηλικίες 25 – 55 ετών, τα άτομα φαίνεται να είναι ισομερώς κατανομημένα (γεννηθέντες 1951 – 1960: 97, 1961 – 1970: 98, 1971 – 1980: 103). Αυτό σημαίνει ότι οι άνεργοι γουνεργάτες έχουν λίγα ένσημα όχι φυσιολογικά λόγω της νεαρής τους ηλικίας, αλλά λόγω της ανασφάλιστης εργασίας.

Επίσης συγκρίνοντας τα ποσοστά στις αντίστοιχες κατηγορίες για τους άνδρες και τις γυναίκες φαίνεται σαφώς ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα εμφανίζεται στις γυναίκες, καθώς δεν διαθέτουν καθόλου ένσημα σχεδόν το 49% αυτών (αντίστοιχο για τους άνδρες 29,5%). Ακόμη πάνω από 2000 ένσημα έχουν μόνο το 5% των γυναικών, έναντι 21% των ανδρών.

Συμπερασματικά, τα στοιχεία δείχνουν ότι εν τέλει το πρόβλημα του κλάδου στην περιοχή δεν είναι αποκλειστικά και μόνο η ανεργία που συνδέεται άμεσα με την κρίση, αλλά θα πρέπει σε αυτό να προστεθεί και η ανασφάλιστη διαχρονικά εργασία ή οποία εμφανίζεται σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό στις γυναίκες. Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί ότι το πρόβλημα της ανασφάλιστης εργασίας δεν είναι καινούριο για τον κλάδο της γούνας στην περιοχή. Το πρόβλημα είναι υπαρκτό διαχρονικά, αλλά λόγω της κρίσης πλέον εντάθηκε και βγήκαν στην επιφάνεια οι πολύ σοβαρές αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις που αυτό συνεπάγεται για τον τοπικό πληθυσμό.

Διάρκεια Ανεργίας

Η ανάλυση της διάρκειας ανεργίας αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την ανάλυση των πραγματικών επιπτώσεων της κρίσης του κλάδου για την τοπική κοινωνία. στον κλάδο της γούνας, εκφρασμένες με βάση τη χρονική περίοδο ανεργίας των γουνεργατών. Η πολύ μακροχρόνια ανεργία (πάνω από 24 μήνες) αφορά το 44% των ανέργων και αν προσθέσουμε τους ανέργους πάνω από 12 μήνες, τότε το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας φτάνει το 58%, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό. Με δεδομένο ότι η καταγραφή πραγματοποιήθηκε το 2004 είναι προφανές ότι η μακροχρόνια ανεργία στον κλάδο οφείλεται στην τελευταία γενικευμένη κρίση που ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1998 και σταδιακά έπληξε το σύνολο των επιχειρήσεων της περιοχής.

Πίνακας 16: Διάρκεια ανεργίας γουνεργατών

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	Ανεργοί Γουνεργάτες	Ποσοστό (%)
0 - 3 μήνες	56	14,51
4 - 6 μήνες	50	12,95
7 - 12 μήνες	49	12,69
13 - 18 μήνες	21	5,44
19 - 24 μήνες	33	8,55
25 - 36 μήνες	54	13,99
37 - 48 μήνες	76	19,69
Πάνω από 48 μήνες	40	10,36
Δεν Δηλώσαν	7	1,81
Σύνολο	386	100

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιτίτιστας και ίδια επεξεργασία

Το ποσοστό των ανέργων κάτω του τριμήνου είναι επίσης αρκετά υψηλό, στα όρια του 15% και αφορά είτε κάποιους νέους εργαζόμενους στον κλάδο, είτε κάποιους παλιότερους εργαζόμενους που οι επιχειρήσεις στις οποίες δούλευαν αναγκάστηκαν τελικά να κλείσουν ή να μειώσουν το προσωπικό που απασχολούν για να συνεχίσουν να είναι βιώσιμες, αναδεικνύοντας έως ένα βαθμό ότι η κρίση συνεχίζει.

Με μια προσεκτικότερη προσέγγιση των συγκεκριμένων δεδομένων μπορεί κάποιος εύκολα να κατανοήσει τη σημασία της ανάγκης ύπαρξης εναλλακτικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων σε μια περιοχή οι οποίες στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσαν σταδιακά να απορροφήσουν ένα μέρος από τους μακροχρόνια άνεργους και να καταστεί έτσι το πρόβλημα της ανεργίας προσωρινό και αντιμετωπίσιμο σε εύλογο χρονικό διάστημα.

Τα στοιχεία των παραπάνω γραφημάτων δείχνουν ξεκάθαρα το μέγεθος του προβλήματος της ανεργίας που επέφερε η κρίση στον κλάδο της γούνας και η μονοκλαδικότητα στην τοπική κοινωνία. Τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που εγείρονται για το μέλλον των κατοίκων της Σιάτιστας και των γύρω περιοχών που ασχολούνται αποκλειστικά με τη γούνα είναι μεγάλα και πλέον πιο δύσκολο να επιλυθούν καθώς παρατηρείται ήδη μια σημαντική μείωση του πληθυσμού και κυρίως των νέων. Η μονοκλαδικότητα που κυριαρχούσε τα τελευταία χρόνια στην περιοχή φαίνεται ότι έχει εμποδίσει τους κατοίκους της περιοχής να στραφούν σε εναλλακτικές ασχολίες, καθώς μεγάλο ποσοστό αυτών παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα άνεργοι, χωρίς να μπορούν να απορροφηθούν, λόγω της αποκλειστικής εξειδίκευσής τους στη γούνα και του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου, σε άλλους κλάδους.

Συμμετοχή σε Μέτρα Ενίσχυσης

Τέλος, στην συγκεκριμένη καταγραφή οι άνεργοι γουνεργάτες ρωτήθηκαν για το κατά πόσο συμμετείχαν σε κάποιο από τα μέτρα ενίσχυσης που ελήφθησαν από την πολιτεία στην προσπάθειά της να δώσει μια λύση στο αδιέξοδο που δημιουργήθηκε στον κλάδο λόγω της κρίσης.

Όπως προκύπτει από το πίνακα που ακολουθεί, 133 από τους γουνεργάτες που δηλώσαν άνεργοι συμμετείχαν σε διάφορα σεμινάρια κατάρτισης που έγιναν στην

περιοχή. Κάποια από τα σεμινάρια αυτά θα πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν επιδοτούμενα. Εκτός των συγκεκριμένων σεμιναρίων στην περιοχή «έτρεξαν» την τελευταία 5-ετία και δυο προγράμματα που αφορούσαν τους άνεργους γουνεργάτες, ένα επιδοτούμενης πρόσληψης και ένα αυτοαπασχόλησης, τα οποία και δεν είχαν μεγάλη ανταπόκριση από τους άμεσα ενδιαφερόμενους, καθώς στο πρώτο συμμετείχαν μόνο 47 γουνεργάτες και στο δεύτερο 34.

Επίσης υπήρχαν και κάποια άτομα που επωφελήθηκαν διπλά από τα μέτρα ενίσχυσης, συμμετέχοντας 29 από αυτούς σε δύο από τα τρία μέτρα ενίσχυσης, καθώς και δύο άτομα που δήλωσαν ότι συμμετείχαν και στα τρία μέτρα.

Πίνακας 17: Μέτρα ενίσχυσης του κλάδου

ΜΕΤΡΑ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ	Συμμετέχοντες	
	Απόλυτα	(%)
Δεν συμμετείχαν σε μέτρα ενίσχυσης	206	53,37
Συμμετείχαν σε 1 τουλάχιστον μέτρο	180	46,63
Σεμινάρια	133	34,46
Πρόγραμμα Αυτοαπασχόλησης	34	8,81
Πρόγραμμα Επιδοτούμενης Πρόσληψης	47	12,18
Συμμετείχαν και στα 3 μέτρα	2	0,52
Συμμετείχαν σε Σεμινάρια και στο Πρόγραμμα Αυτοαπασχόλησης	11	2,85
Συμμετείχαν σε Σεμινάρια και στο Πρόγραμμα Επιδοτούμενης Πρόσληψης	18	4,66

Πηγή: Σωματείο Γουνεργατών Σιάτιστας και ίδια επεξεργασία

Αν και η αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων μέτρων ενίσχυσης αμφισβητήθηκε, καθώς θεωρείται (και εκ του αποτελέσματος ορθώς) ότι λειτούργησαν ως «ασπιρίνη» δίνοντας μια προσωρινή μόνο ανακούφιση στους εργαζόμενους στον κλάδο, εντούτοις αυτό δεν δικαιολογεί την πολύ μικρή συμμετοχή των ανέργων γουνεργατών, 206 από τους οποίους (ποσοστό σχεδόν 54%) επέλεξαν να απέχουν από αυτά. Αυτό βεβαίως μπορεί να οφείλεται σε διαφορετικούς λόγους, καθώς κάποιος μπορεί να θεώρησε ότι τα συγκεκριμένα μέτρα δεν τον βοηθούν πραγματικά ή μπορεί να μην ενημερώθηκε σωστά ή έγκαιρα για αυτά. Αυτό που θα πρέπει να εξετάσουν από εδώ και στο εξής οι τοπικοί και κλαδικοί φορείς είναι ο καθορισμός μιας μακροχρόνιας στρατηγικής αντιμετώπισης των σημερινών προβλημάτων, ώστε να αποτελματωθεί ο κλάδος από την μακροχρόνια κρίση που τον ταλαιπωρεί και να μπει η περιοχή σε τροχιά ολοκληρωμένης ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό θεωρείται σημαντικό ως πρώτο βήμα της απαιτούμενης ανάλυσης που

πρέπει να προηγηθεί σε μια τέτοια διαδικασία, η εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων και ενεργειών που ελήφθησαν έως σήμερα, δεδομένου ότι και οι πόροι που διατίθενται είναι περιορισμένοι και δεν πρέπει να σπαταλούνται άσκοπα.

4.3.2. Επιπτώσεις στους Γουνοποιούς

Η ανάλυση των επιπτώσεων της κρίσης στους γουνοποιούς βασίστηκε σε μια πρώτη φάση σε στοιχεία που παραχωρήθηκαν από το εμπορικό – βιομηχανικό επιμελητήριο Κοζάνης το Φεβρουάριο του 2006 και αφορούν τις γουνοποιητικές επιχειρήσεις και σε μια δεύτερη χρονικά φάση, στα αποτελέσματα των συνεντεύξεων (με τη χρήση ερωτηματολογίου) που πραγματοποιήθηκαν σε 61 γουνοποιούς της περιοχής τον Ιούνιο του 2006 στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής.

Επιμελητήριο – Γουνοποιητικές επιχειρήσεις στο Ν. Κοζάνης

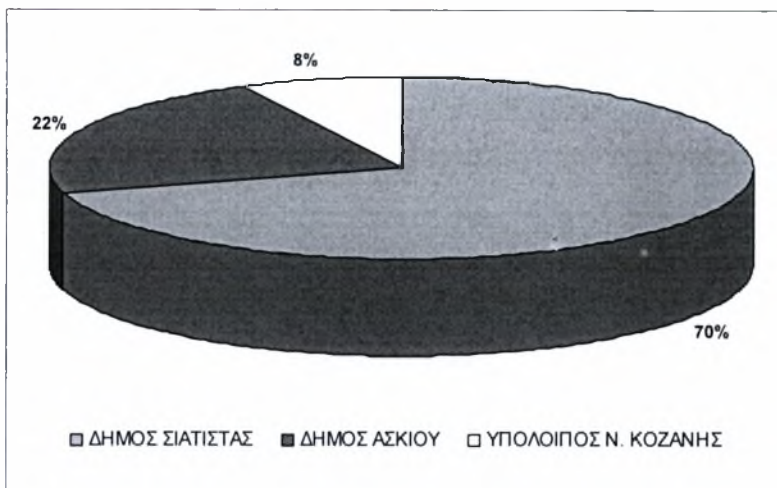
Τα στοιχεία του επιμελητηρίου Κοζάνης δείχνουν ότι το χρονικό διάστημα 2001-2005 υπήρχαν στο Νομό 680 ταμειακά ενημερωμένες γουνοποιητικές επιχειρήσεις, από τις οποίες οι 480 (71%) έχουν έδρα στη Σιάτιστα, με αποτέλεσμα η μικρή αυτή πόλη να αποτελέσει το κέντρο της γούνας για το Ν. Κοζάνης (βλ. ακόλουθο διάγραμμα).

Ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό του κλάδου είναι το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτόν. Αυτό μπορεί να το διακρίνει κανείς και από τη νομική μορφή των επιχειρήσεων στην περιοχή, καθώς οι 636 από αυτές είναι ατομικές, δηλαδή μικρού μεγέθους και συνήθως οικογενειακού χαρακτήρα, μόλις 5 ανώνυμες εταιρίες (μεγάλου μεγέθους) και από τις υπόλοιπες οι περισσότερες ομόρρυθμες (34) και πολύ λίγες ετερόρρυθμες, ΕΠΕ¹¹ και ΜΕΠΕ¹² που χαρακτηρίζονται μεσαίου μεγέθους.

¹¹ Ε.Π.Ε.: Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης

¹² Μ.Ε.Π.Ε: Μονοπρόσωπη Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης

Διάγραμμα 6: Ταμειακώς ενημερωμένες γουνοποιητικές επιχειρήσεις (Ν. Κοζάνης)

Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

Από τις παραπάνω επιχειρήσεις οι 225 χαρακτηρίζονται εξαγωγικές, αφού τις έχει παραχωρηθεί η δυνατότητα αυτή από το επιμελητήριο για το χρονικό διάστημα από 31/12/2005 έως και 31/12/2007.

Πίνακας 18: Εξαγωγικές γουνοποιητικές επιχειρήσεις στο Ν. Κοζάνης κατά νομική μορφή (31/12/2005 ως 31/12/2007)

ΕΞΑΓΩΓΙΚΕΣ ΓΟΥΝΟΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	Αριθμός
Ανώνυμες Εταιρίες (Α.Ε.)	2
Ατομικές Επιχειρήσεις	189
Εταιρίες Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.)	1
Ετερόρυθμες Εταιρίες (Ε.Ε.)	0
Ομόρυθμες Εταιρίες (Ο.Ε.)	33
Συνεταιρισμοί	0
Σύνολο	225

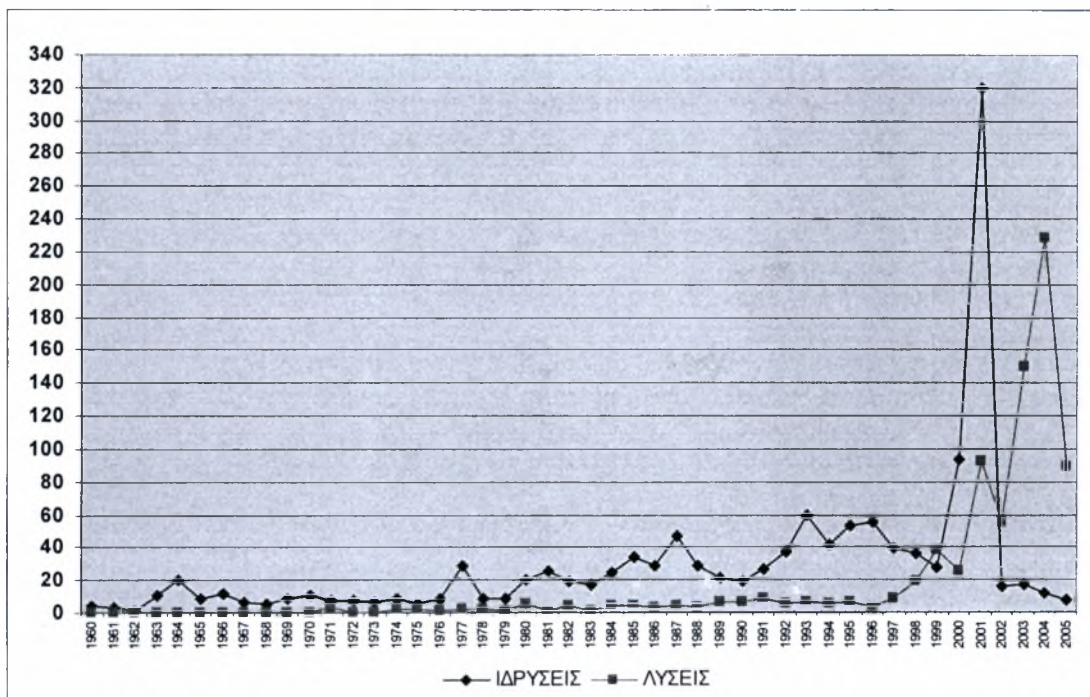
Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

Μια από τις πιο εμφανείς επιπτώσεις της κρίσης είναι η σημαντική μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων που λειτουργούν σήμερα, όπως προκύπτει από τη διαχρονική σύγκριση του αριθμού των επιχειρήσεων που ιδρύθηκαν ή σταμάτησαν την επίσημη δραστηριότητά τους τα τελευταία χρόνια.

Πριν προβούμε όμως στην συγκεκριμένη ανάλυση θα πρέπει να αναφέρουμε κάποιες βασικές παραμέτρους που αφορούν τα στοιχεία του επιμελητηρίου. Πρώτα απ' όλα, όπως μας εξήγησε υπάλληλος του επιμελητηρίου δεν μπορούν να δοθούν

στοιχεία που αφορούν τον αριθμό των εγγεγραμμένων στο επιμελητήριο σε μία χρονιά, καθώς η εγγραφή δεν είναι ετήσια, αλλά τριετής. Επίσης η εγγραφή στο επιμελητήριο δεν ήταν πάντα υποχρεωτική για τις επιχειρήσεις, όπως συμβαίνει σήμερα. Μέχρι το 1992 υποχρεωμένες ήταν να εγγραφούν στο επιμελητήριο μόνο όσες από τις επιχειρήσεις επιθυμούσαν να πραγματοποιήσουν εξαγωγές. Για το λόγο αυτό η παράθεση των στοιχείων που ακολουθεί για τις ιδρύσεις και λύσεις των γουνοποιητικών επιχειρήσεων, γίνεται σε δύο γραφήματα, ένα για το χρονικό διάστημα 1960 – 2005 και ένα μόνο για το 1992 – 2005.

Διάγραμμα 7: Ιδρύσεις – λύσεις γουνοποιητικών επιχειρήσεων 1960 – 2005

Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ίδια Επεξεργασία

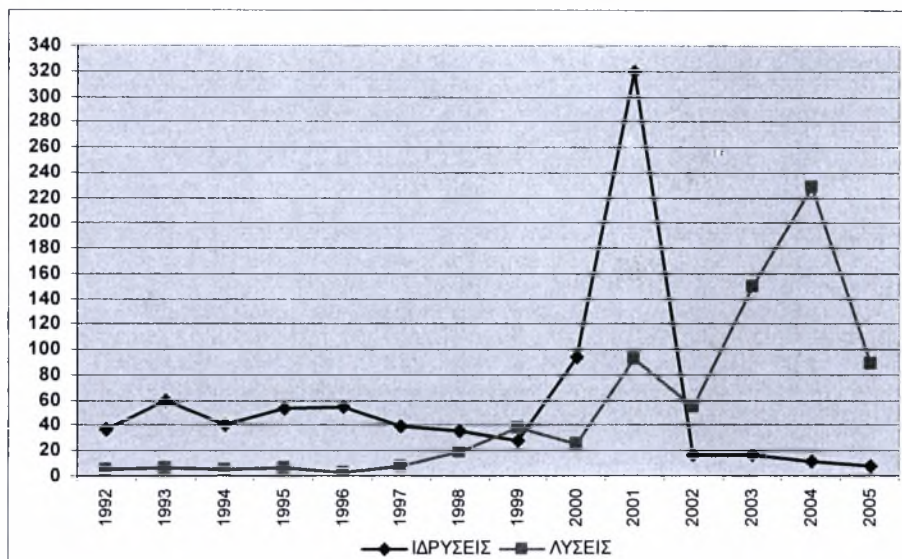
Το παραπάνω γράφημα δείχνει ότι, μέχρι και το 1992 που εγγραφόταν μόνο οι εξαγωγικές επιχειρήσεις στο επιμελητήριο υπήρχε σαφώς μια σταθερή αύξηση της ίδρυσης νέων εξαγωγικών επιχειρήσεων, με μερικές μόνο περιπτώσεις μείωσης (κυρίως το 1978 και για τρία χρόνια μετά το 1987) που είναι λογικό να υπάρχουν και οφείλονται σε περιστασιακά γεγονότα.

Το σημαντικό πάντως είναι ότι μέχρι το 1992 υπήρχε συνεχής αύξηση του αριθμού των εξαγωγικών επιχειρήσεων, καθώς οι λύσεις πάντα διατηρούνταν σε χαμηλά – σχεδόν μηδαμινά - επίπεδα και σε καμία χρονιά δεν ξεπέρασαν τον

αντίστοιχο αριθμό των ιδρύσεων. Η τάση αυτή βέβαια αντικατοπτρίζει την ευημερία του κλάδου στην περιοχή για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που έφερε σημαντικό πλούτο στους κατοίκους της και του προσέδωσε διεθνή δυναμική, δεδομένου ότι την περίοδο αυτή η Σιάτιστα και η Καστοριά καθιερώθηκαν ως το σημαντικότερο παγκοσμίως κέντρο επεξεργασίας της γούνας.

Ωστόσο, η κρίση στον κλάδο, που άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του '90, ήταν καταστροφική για τον κλάδο και έπληξε σε μεγάλο βαθμό τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της περιοχής. Οι επιπτώσεις αυτές φαίνονται με σαφή τρόπο στο παρακάτω διάγραμμα αρκεί να συγκρίνει κάποιος την πορεία των ιδρύσεων και λύσεων των επιχειρήσεων μετά το 1996.

Διάγραμμα 8: Ιδρύσεις – λύσεις γουνοποιητικών επιχειρήσεων 1992 – 2005

Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

Μέχρι και το 1996 η τάση στον κλάδο παρέμεινε θετική με τον αριθμό της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων να παρουσιάζει μια σχετική σταθερότητα και να υπερτερεί πάντα των λύσεων που συνεχίζουν να βρίσκονται σε μηδαμινά επίπεδα. Πάρα το γεγονός ότι η κρίση είχε ήδη αρχίσει, δεν υπήρξε μέχρι και το 1996, τάση λύσης των επιχειρήσεων, ίσως γιατί κανείς δεν περίμενε ότι η κρίση θα συνεχιζόταν και τα επόμενα χρόνια. Άλλωστε ακόμη και στις προηγούμενες περιόδους έξαρσης του κλάδου υπήρχαν πάντα και κάποιες παροδικές κρίσεις που όμως ξεπερνούσαν σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Από το 1996 και μέχρι το 1999, παρατηρείται συνεχής μείωση του αριθμού των ιδρύσεων των επιχειρήσεων και αντίστοιχη αύξηση των λύσεων. Το 1999 μάλιστα για πρώτη φορά οι λύσεις είναι περισσότερες των ιδρύσεων.

Τα επόμενα χρόνια και μέχρι σήμερα εμφανίζονται μεγάλες μεταβολές τόσο στη διαφορά των ιδρύσεων – λύσεων όσο και στον αριθμό των επιχειρήσεων ο οποίος αυξάνεται θεαματικά. Το 2000 παρατηρούμε ότι και πάλι οι ιδρύσεις έχουν τον πρώτο λόγο έναντι των λύσεων, ενδεικτικό της ευνοϊκής συγκυρίας της εμφάνισης της αγοράς της Ρωσίας που δημιούργησε αρχικά ευνοϊκές προοπτικές στους γουνοποιούς της περιοχής. Όπως ήδη αναφέρθηκε η αγορά της Ρωσίας αποδείχτηκε πολύ επικίνδυνη και ουσιαστικά αποτελείωσε όσους γουνοποιούς επενδύσανε σε αυτήν ότι τους είχε απομείνει, ελπίζοντας να ξανασταθούν στα πόδια τους.

Η εντυπωσιακή πάντως αύξηση των ιδρύσεων γουνοποιητικών επιχειρήσεων το 2000 δεν οφείλεται αποκλειστικά στον παραπάνω λόγο, καθώς βλέπουμε ότι οι λύσεις συνεχίζουν και αυτές να έχουν μια συνεχώς αυξανόμενη ανοδική πορεία. Η συγκεκριμένη αύξηση των ιδρύσεων το 2000 και κυρίως αυτή του 2001 που ακολούθησε, οφείλεται αποκλειστικά στην εφαρμογή ενός προγράμματος ενίσχυσης που πριμοδοτούσε νέες επιχειρήσεις στην περιοχή (γουνοποιητικές ή μη) με το ποσό των 4.200.000 δρχ. Πολλοί βέβαια ήταν εκείνοι που εκμεταλλεύτηκαν το συγκεκριμένο μέτρο και ίδρυσαν με πρόχειρο τρόπο και χωρίς μακροπρόθεσμες προοπτικές, επιχειρήσεις με μοναδικό κίνητρο την είσπραξη των χρημάτων, τα οποία είχαν άμεση ανάγκη. Η πορεία έδειξε ότι το μέτρο δεν βοήθησε ουσιαστικά την περιοχή, καθώς λειτούργησε μόνο ως οικονομικό βοήθημα. Τα επόμενα δύο χρόνια (2003 και 2004), όσο δηλαδή και το χρονικό διάστημα που υποχρέωνε το μέτρο να διατηρήσει κάποιος την επιχείρηση, βλέπουμε ότι οι λύσεις των γουνοποιητικών επιχειρήσεων αυξάνονται ραγδαία, όπως ραγδαία είχαν αυξηθεί αντίστοιχα και οι ιδρύσεις δυο χρόνια πριν.

Αν οι άμεσες επιπτώσεις της κρίσης εκφράζονται με την μείωση των επιχειρήσεων που λειτουργούν στο κλάδο και την ανάπτυξη της ανεργίας ειδικά των γυναικών, θεωρήθηκε αναγκαίο να εξετάσουμε με ποιο τρόπο μπορούσαν σε αυτό το δυσμενή οικονομικό περιβάλλον, να συνεχίσουν να λειτουργήσουν οι επιχειρήσεις. Για την προσέγγιση του φαινομένου αυτού, πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου με

κατευθυνόμενες συνεντεύξεις σε γουνοποιούς της Σιάτιστας η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2006.

Ένα ερωτηματολόγιο¹³ σχεδιάστηκε και απευθύνθηκε σε γουνοποιούς της ευρύτερης περιοχής της Σιάτιστας που είτε συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται στον κλάδο της γούνας, είτε έχουν σταματήσει σχετικά πρόσφατα την ενασχόληση τους με τον κλάδο. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει μια σειρά ερωτημάτων σχετικά με τη διάρθρωση της παραγωγής και της διάθεσης του προϊόντος της Γούνας ώστε να προσδιοριστούν τα ιδιαίτερα κοινωνικό – οικονομικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου συστήματος παραγωγής «διάχυτης εκβιομηχάνισης – υπεργολαβιών» που χαρακτηρίζει την περιοχή Καστοριάς – Σιάτιστας και στο οποίο βασιζόταν για πολλά χρόνια η ανάπτυξη της. Τα πρώτα 8 ερωτήματα έχουν έναν περισσότερο προσωπικό χαρακτήρα αφού αφορούν στοιχεία της επιχείρησης, ενώ στα υπόλοιπα 4 ζητείται η άποψη των γουνοποιών για το μέλλον του κλάδου της γούνας και την ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα.

Στόχος της έρευνας πεδίου ήταν να αναδειχθούν οι πραγματικές επιπτώσεις της «μόνο-κλαδικότητας» ή «μόνο-δραστηριότητας ενός παραγωγικού κλάδου» στην ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης χώρο-εδαφικής ενότητας, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η περιοχή της Σιάτιστας.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 61 γουνοποιούς, αριθμός αρκετά ικανοποιητικός από στατιστική άποψη, αφού αντιπροσωπεύει περίπου το 13% των ενεργεία γουνοποιών της Σιάτιστας. Η επιλογή των γουνοποιών που συμμετείχαν ήταν τυχαία, ενώ έγινε προσπάθεια να συμμετέχουν επιχειρήσεις διαφόρων δυναμικοτήτων (μικρές, μεσαίες και μεγάλο μεγέθους).

Χρονικό διάστημα ενασχόλησης στη Γούνα – Εμπειρία στον κλάδο

Όπως αναφέραμε ήδη σε προηγούμενη ενότητα η πρώτη ενασχόληση στον κλάδο αφορά ένα μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα που κάποιος δουλεύει ως εργάτης για να μάθει την τέχνη της γούνας και στη συνέχεια ανάλογα και με τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά συνήθως καταπιάνεται με την παραγωγή και εμπορία της γούνας. Οι περιπτώσεις κάποιος να ασχοληθεί απευθείας ως γουνοποιός

¹³ Βλ. παράρτημα

δεν είναι η πιο συνηθισμένη, αφού και η ασφάλιση στο ΤΕΒΕ είναι πολύ υψηλότερη και πρέπει να καλύπτεται ατομικά. Συνήθως οι περιπτώσεις απευθείας ενασχόλησης ως γουνοποιοί αφορά άτομα που συνεχίζουν την οικογενειακή επιχείρηση του πατέρα τους. Στην περίπτωση της έρευνας μας, κάποια άτομα δεν θέλησαν να προσδιορίσουν το χρονικό διάστημα ενασχόλησης ως γουνεργάτες, ίσως γιατί η εργασία αυτή ήταν άτυπη (αν και τα ερωτηματολόγια διευκρινίστηκε ότι είναι ανώνυμα).

Έτσι 36 από τους γουνοποιούς δηλώσαν ότι για κάποια χρόνια δούλεψαν ως γουνεργάτες και 25 είτε ασχολήθηκαν απευθείας ως γουνοποιοί είτε δεν απάντησαν. Γενικά προέκυψε ότι κατά μέσο όρο τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα δούλεψαν 11,36 χρόνια ως γουνεργάτες και 21,1 χρόνια ως γουνοποιοί.

Επίσης όπως δείχνει ο παρακάτω πίνακας οι γουνοποιοί που δραστηριοποιούνται στον κλάδο είναι σχετικά μεγάλης ηλικίας, αφού μετά το 1990 υπάρχουν μόνο 8 νέες επιχειρήσεις.

Πίνακας 19: Έτος πρώτης ενασχόλησης στη γούνα

ΈΤΟΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗ ΓΟΥΝΑ	Αριθμός Επιχειρήσεων
1950 - 1965	20
1966 - 1980	23
1981 - 1990	10
Μετά το 1990	8
Σύνολο	61

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα πρώτα αυτά στοιχεία είναι ότι υπάρχει μια αρνητική τάση ενασχόλησης στον κλάδο με την πλειοψηφία των γουνοποιών να είναι μεγάλης ηλικίας, ενώ δεν φαίνεται να υπάρχουν προοπτικές για τους νέους, αφού διαχρονικά όλο και λιγότερο δραστηριοποιούνται στη γουνοποιία. Το πρόβλημα για τα επόμενα χρόνια είναι άμεσο αφού ένας σημαντικός αριθμός από τους γουνοποιούς αναμένεται να βγει στη σύνταξη, συρρικνώνοντας ακόμη περισσότερο τον αριθμό των γουνοποιητικών επιχειρήσεων. Η μη ενασχόληση των νέων μπορεί να υποδηλώνει δυο πράγματα. Πρώτον, αφού δεν υπάρχει δουλειά εγκαταλείπουν είτε το επάγγελμα, είτε την περιοχή και δεύτερον ότι λόγω της ρευστότητας των συνθηκών επιλέγουν να εργαστούν ως γουνεργάτες στις λίγες μεγάλες επιχειρήσεις τις περιοχές, θεωρώντας ότι έτσι θα έχουν μεγαλύτερη ασφάλεια, δεδομένου ότι σήμερα λόγω της κρίσης και της παγκοσμιοποίησης

απαιτείται η επένδυση μεγαλύτερων κεφαλαίων και η λήψη υψηλού επιχειρηματικού ρίσκου που λίγοι μπορούν να διαθέσουν.

Βαθμός ενασχόλησης στον κλάδο – Επιθυμία συνέχισης της δραστηριότητας

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε για μια ακόμη φορά ότι το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε γουνοποιούς της ευρύτερης περιοχής της Σιάτιστας που είτε συνεχίζουν να δραστηριοποιούνται στον κλάδο της γούνας, είτε έχουν σταματήσει σχετικά πρόσφατα την ενασχόληση τους με τον κλάδο.

Έτσι το 85% των γουνοποιών που ρωτήθηκαν δήλωσαν ως κύρια απασχόληση τη γούνα. Ένα 10% (6 άτομα) δήλωσε ότι ασχολείται συμπληρωματικά με τον κλάδο, παράλληλα με κάποια άλλη δραστηριότητα ή άτυπα βοηθώντας στην επιχείρηση κάποιου συγγενικού / φιλικού προσώπου, αφού ο ίδιος διέκοψε πρόσφατα την ατομική επιχείρηση λόγω συνταξιοδότησης ή αλλαγής επαγγέλματος. Υπάρχει τέλος ένα 5% (3 άτομα) που σταμάτησε πλέον την οποιαδήποτε απασχόληση στη γούνα.

Επίσης τα στοιχεία δείχνουν ότι παρά τις αρνητικές εξελίξεις του κλάδου φαίνεται ότι υπάρχει μια ισχυρή επιθυμία από τους γουνοποιούς που ερωτήθηκαν να συνεχίσουν να δραστηριοποιούνται στη γούνα. Έτσι το ποσοστό αυτών που επιθυμούν να παραμείνουν αποκλειστικά στη γούνα φτάνει το 84% και αυτών που επιθυμούν να ασχοληθούν όχι αποκλειστικά στη γούνα, αλλά παράλληλα με κάποια άλλη δραστηριότητα το 5%. Υπάρχει επίσης ένα πολύ μικρό ποσοστό 5% που επιθυμεί να ασχοληθεί αποκλειστικά με άλλη δραστηριότητα εγκαταλείποντας τον κλάδο και ένα 6% που έχει ήδη διακόψει την γουνοποιητική επιχείρηση.

Το συμπέρασμα που προκύπτει για τη συνέχεια ενασχόλησης στον κλάδο είναι απροσδόκητα θετικό, σύμφωνα με τις απαντήσεις των γουνοποιών. Σε αυτό συντείνουν οι συνθήκες εργασίας του κλάδου, αφού ο χώρος εργασίας βρίσκεται συνήθως στο ισόγειο της κατοικίας και οι απολαβές που προσέφερε μέχρι σήμερα (ιδιαίτερα πριν την κρίση) είναι ικανοποιητικές, καθώς επίσης και μια μικρή αύξηση στη ζήτηση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο δεν θα πρέπει να παραληφθεί και το γεγονός ότι για ένα μεγάλο κομμάτι των ερωτηθέντων είναι δύσκολο να αφήσουν τη γούνα, αφού βρίσκονται σε μεγάλη ηλικία που δεν τους επιτρέπει την αλλαγή επαγγέλματος. Άλλωστε ένα 18%

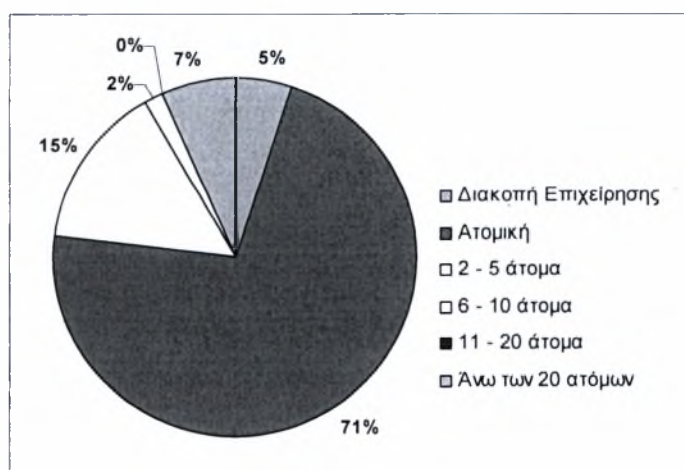
δήλωσε ευθέως ότι παραμένει στη γούνα μόνο και μόνο επειδή βρίσκεται κοντά σε συντάξιμη ηλικία

Εργατικό προσωπικό που απασχολείται στην επιχείρηση

Μια σημαντική ενότητα ερωτημάτων που απευθύνουμε στους γουνοποιούς είναι αυτή που αφορά το εργατικό προσωπικό που απασχολούν στην επιχείρησή τους. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν κρίνονται σημαντικά γιατί μας επιτρέπουν να εντοπίσουμε διαφορές στη διάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας, κεντρικό κομμάτι της οποίας είναι οι εργαζόμενοι στις επιχειρήσεις, και επιπλέον μέσα από την ανάλυση του αριθμού και της μορφής του εργατικού προσωπικού (μόνιμο, εποχιακό, μέλη της οικογένειας) μπορούμε να αξιολογήσουμε τις επιπτώσεις της κρίσης στους γουνοποιούς μέσα από το πρίσμα αυτό.

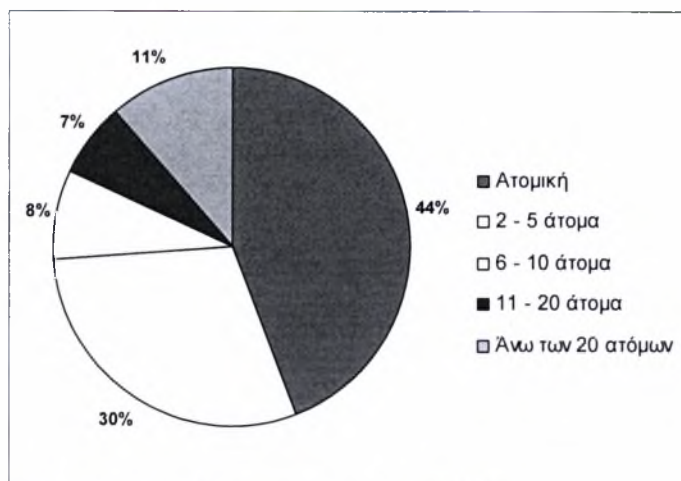
Το πρώτο στοιχείο για το εργατικό προσωπικό της επιχείρησης αφορά τον αριθμό των μόνιμα απασχολούμενων σε αυτήν (σε όλη τη διάρκεια του έτους, με ασφάλιση). Για μια διαχρονική σύγκριση των στοιχείων προ και μετά της κρίσης ζητήθηκε από τους γουνοποιούς να απαντήσουν στη συγκεκριμένη ερώτηση με βάση τα σημερινά δεδομένα και αυτά που ίσχυαν στην επιχείρησή τους πριν το 1990 (εφόσον αυτή υπήρχε ή έστω τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της).

Διάγραμμα 9: Μόνιμα απασχολούμενοι στην επιχείρηση σήμερα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Διάγραμμα 10: Μόνιμα απασχολούμενοι στην επιχείρηση πριν το 1990

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω διαγράμματα υπάρχει μια σαφής μείωση του μεγέθους των επιχειρήσεων, η οποία αποδίδεται στην κρίση που έπληξε τον κλάδο την τελευταία 15-ετία. Οι επιχειρήσεις στην περιοχή ήταν και είναι στην πλειοψηφία τους μικρές επιχειρήσεις, είτε ατομικές, είτε με μικρό αριθμό προσωπικού, ενώ οι μεγάλες επιχειρήσεις, με άνω των 20 ατόμων εργατικό προσωπικό είναι πολύ λίγες.

Η σημαντική μείωση στο μόνιμο εργατικό προσωπικό των επιχειρήσεων ισοσταθμίστηκε τα τελευταία χρόνια από την πρόσληψη εποχιακού προσωπικού το οποίο εργάζεται άτυπα στις επιχειρήσεις για κάποιο περιορισμένο χρονικό διάστημα του έτους. Συνολικά 47 επιχειρήσεις δήλωσαν ότι απασχολούν εποχιακό προσωπικό.

Πίνακας 20: Αριθμός επιχειρήσεων με εποχιακό προσωπικό

ΕΠΟΧΙΑΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	Αριθμός Επιχειρήσεων
0 άτομα	14
1 - 2 άτομα	27
3 - 4 άτομα	15
5 ή περισσότερα άτομα	5
Σύνολο	61

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Πολλές από τις μικρές κυρίως επιχειρήσεις λόγω της μη σταθερής ζήτησης στη γούνα καλύπτουν τις ανάγκες τους σε εργατικό προσωπικό προσλαμβάνοντας εποχιακά γουνεργάτες. Αυτοί απασχολούνται συνήθως άτυπα, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 21: Αριθμός εποχιακού προσωπικού (συνολικά και άτυπα)

ΕΠΟΧΙΑΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	Συνολικά	Άτυπα
Εργαζόμενοι	129	114
Μ.Ο. Εποχιακού Προσ./ Επιχείρηση	2,11 άτομα	1,87 άτομα

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Η εποχή που συνήθως απασχολείται περισσότερο το εποχιακό προσωπικό στις γουνοποιητικές επιχειρήσεις είναι το φθινόπωρο και αντίστοιχα λιγότερο την άνοιξη.

Πίνακας 22: Κατανομή του εποχιακού προσωπικού στη διάρκεια του έτους

ΕΠΟΧΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	Αριθμός εργαζομένων
Χειμώνας	92
Άνοιξη	57
Καλοκαίρι	99
Φθινόπωρο	123

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Επίσης πολύ λίγες επιχειρήσεις απασχόλησαν προσωπικό μόνο σε μια εποχή με τους περισσότερους γουνοποιούς να δηλώνουν ότι απασχολούν εποχιακό προσωπικό είτε όλο το χρόνο (αλλά όχι σε σταθερή βάση), είτε για δύο ή τρεις εποχές, συνήθως το Καλοκαίρι και το Φθινόπωρο που είναι η σαιζόν.

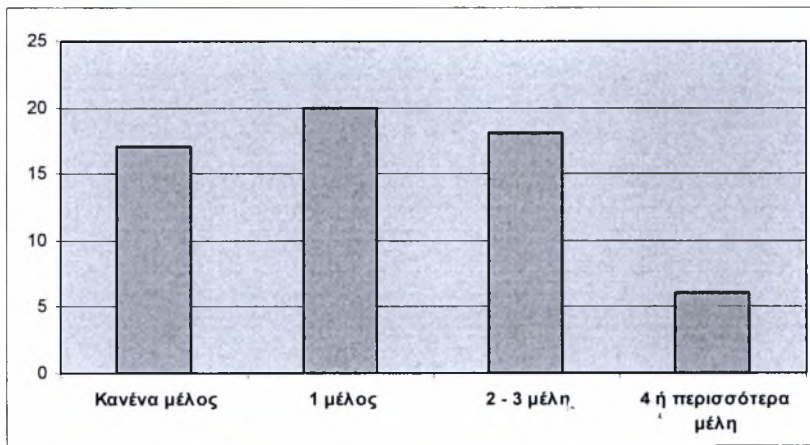
Πίνακας 23: Εποχή απασχόλησης εργατικού δυναμικού από τις επιχειρήσεις

ΕΠΟΧΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	Αριθμός Επιχειρήσεων
Όλο το χρόνο	20
Μία Εποχή	4
Δύο εποχές	17
Τρεις εποχές	6
Δεν απασχόλησαν εποχιακό προσωπικό	14
Σύνολο	47

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Τέλος, ένα μεγάλο μέρος από το προσωπικό που απασχολούνται στις γουνοποιητικές επιχειρήσεις είναι συγγενείς (μέλη της οικογένειας) ή άτομα του στενού φιλικού περιβάλλοντος του γουνοποιού. Αυτό συμβαίνει γιατί οι περισσότερες επιχειρήσεις και κυρίως οι ατομικές είναι οικογενειακού χαρακτήρα, όπου τα μέλη της οικογένειας εργάζονται από πολύ μικρή ηλικία στη γούνα βοηθώντας αρχικά και στη συνέχεια συμμετέχοντας ενεργά στην παραγωγική διαδικασία.

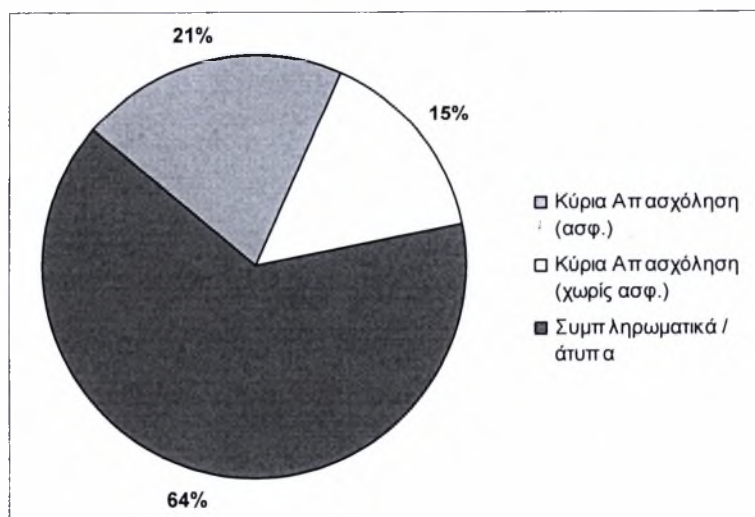
Διάγραμμα 11: Αριθμός μελών της οικογένειας που εργάζονται στην επιχείρηση

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Η έρευνα επιβεβαιώνει τον οικογενειακό χαρακτήρα των επιχειρήσεων από τις οποίες μόνο 17 δεν απασχολούν μέλη της οικογένειας, έναντι 44-ων που απασχολούν τουλάχιστον ένα μέλος.

Διάγραμμα 12: Μορφή απασχόλησης στις οικογενειακές επιχειρήσεις

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Η απασχόληση των μελών της οικογένειας γίνεται κατά κανόνα άτυπα και μάλιστα τα τελευταία χρόνια συμπληρωματικά και όχι σε σταθερή βάση, λόγω του χαρακτήρα της εποχιακότητας που απέκτησε ο κλάδος.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα που αφορούν το μέγεθος των γουνοποιητικών επιχειρήσεων και το εργατικό προσωπικό που αυτές απασχολούν:

- *Πρώτον, υπάρχει μια σαφής μείωση του μεγέθους των επιχειρήσεων, η οποία αποδίδεται στην κρίση που έπληξε τον κλάδο την τελευταία 15-ετία. Οι επιχειρήσεις απασχολούν όλο και λιγότερο μόνιμο εργατικό προσωπικό, ενώ διαχρονικά φαίνεται πως υπερτερούν με αρκετά μεγάλη διαφορά και σε απόλυτο αριθμό οι ατομικές επιχειρήσεις.*
- *Δεύτερον, οι επιχειρήσεις καλύπτουν πλέον τις ανάγκες τους στην παραγωγή προσλαμβάνοντας, συνήθως άτυπα, εποχιακό προσωπικό με περιόδους έξαρσης το Καλοκαίρι και το Φθινόπωρο. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχει αβεβαιότητα για το μέλλον του κλάδου στην περιοχή που δεν επιτρέπει στις επιχειρήσεις να πραγματοποιήσουν μεγάλα οικονομικά ανοίγματα, δουλεύοντας σε βραχυπρόθεσμη βάση σύμφωνα με τη ζήτηση που παρουσιάζεται κάθε χρονιά.*
- *Τρίτον και τελευταίο, υπάρχει έντονος οικογενειακός χαρακτήρας στις επιχειρήσεις, στις περισσότερες από τις οποίες εργάζονται πάνω από ένα μέλη της οικογένειας ή του στενού περιβάλλοντος του γουνοποιού. Η εργασία αυτών των ατόμων είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους άτυπη με συμπληρωματικό / εποχιακό χαρακτήρα.*

Άμεσες επιπτώσεις της κρίσης στην επιχείρηση

Η επόμενη ερώτηση που απευθύνουμε στους γουνοποιούς ήταν σε ποιο βαθμό επηρέασε η κρίση της γούνας που άρχισε στις αρχές του 1990 την επιχείρηση και σκοπό είχε να εκτιμήσει το πρόβλημα λαμβάνοντας υπόψη τη θέση στην οποία θεωρούν ότι βρίσκονται σήμερα οι ίδιοι οι γουνοποιοί. Επίσης στο δεύτερο σκέλος της ζητήθηκε από τους γουνοποιούς να προσδιορίσουν τις ενέργειες στις οποίες αναγκάστηκαν να προβούν στα αμέσως επόμενα 5 – 10 χρόνια από την κρίση.

Πάνω από τους μισούς (52%) απάντησαν ότι έχουν πληγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό από την κρίση ενώ ακόμη 17 σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Μόλις 11 γουνοποιοί

δηλώσανε ότι δεν έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την κρίση και μόλις ένας ότι η επιχείρηση του συνεχίζει να λειτουργεί χωρίς κανένα πρόβλημα.

Διάγραμμα 13: Επιπτώσεις της κρίσης στους γουνοποιούς

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Οι επιπτώσεις από την κρίση δεν ήταν στον ίδιο βαθμό για όλους τους γουνοποιούς και επομένως οι ενέργειες που γίνανε για την αντιμετώπισή τους διέφεραν και αυτές. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι γουνοποιοί μπορούσαν να απαντήσουν με όσες επιλογές θέλανε ή να συμπληρώσουν ενδεχομένως κάποια ενέργεια που δεν ήταν καταγεγραμμένη στο ερωτηματολόγιο.

Πίνακας 24: Ενέργειες που γίνανε για την αντιμετώπιση της κρίσης

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	Αριθμός Επιχειρήσεων
Μείωση Παραγωγής	51
Μείωση Ημερομισθίου	27
Μείωση Προσωπικού	29
Κλείσιμο της Επιχείρησης	5
Άλλο	3

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Οι περισσότερες επιχειρήσεις, 51 στον αριθμό, αναγκάστηκαν να περιορίσουν την παραγωγή τους, ενώ ένα σημαντικό τμήμα (44,3%) αναγκάστηκε να μειώσει το ημερομίσθιο προς τους εργατές (ή γενικά τις προσωπικές τους απολαβές αν πρόκειται

για ατομική επιχείρηση που δεν απασχολεί άλλα άτομα). Όπως ήδη αναφέρθηκε, η κρίση προκάλεσε έντονο πρόβλημα ανεργίας, γεγονός που επιβεβαιώνει ή έρευνα εφόσον σχεδόν οι μισές επιχειρήσεις (29) μείωσαν το προσωπικό που απασχολούσαν. Υπήρχαν επίσης 5 επιχειρήσεις που προχώρησαν σε διακοπή της λειτουργίας τους και 3 που δηλώσαν άλλες ενέργειες (2 μεγάλες επιχειρήσεις αναζήτηση νέων αγορών στο εξωτερικό και μια άφησε stock μεγάλο μέρος της παραγωγής).

Από τα παραπάνω κρίνεται ότι οι επιπτώσεις από την κρίση ήταν πολύ σημαντικές στους γουνοποιούς αφού και οι ίδιοι διακατέχονται από μια αρνητική διάθεση. Οι πλειονότητα θεωρεί ότι η επιχείρησή τους επλήγη σε μεγάλο βαθμό και αυτό τους ανάγκασε να προχωρήσουν σε μια σειρά ενεργειών με σημαντικότερη και πρώτη στη σειρά χρονικά και ποσοτικά την μείωση της παραγωγής. Επίσης συμπληρωματικά πολλές από τις επιχειρήσεις προχώρησαν σε μείωση του προσωπικού και του ημερομισθίου.

Προσαρμοστικότητα – Ευελιξία της επιχείρησης

Η συγκεκριμένη ερώτηση αφορούσε τις προοπτικές βιωσιμότητας της κάθε επιχείρησης ξεχωριστά, οι οποίες συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με τις δυνατότητες προσαρμογής και ευελιξίας τους, δεδομένου της σημερινής αστάθειας στην αγορά της γούνας και τις συνεχείς αλλαγές στις προτιμήσεις των καταναλωτών σε σύντομο χρονικό διάστημα. Το σκέλος των απαντήσεων που έχει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι το ποιοτικό, που αφορά τους τρόπους με τους οποίους ο κάθε γουνοποιός πιστεύει ότι μπορεί να ανταποκριθεί ή όχι σε κάποια ενδεχόμενη μελλοντική αύξηση της ζήτησης με συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που θα εμφανιστούν (στην ποσότητα και το είδος του προϊόντος).

Από τις 61 επιχειρήσεις απάντησαν 56, καθώς υπήρχαν και 5 γουνοποιοί που διέκοψαν την ενασχόλησή τους με τη γούνα. Από αυτούς το 70% απάντησαν ότι διαθέτουν τα μέσα και μπορούν να προσαρμοστούν άμεσα στις νέες συνθήκες που μπορεί να διαμορφωθούν στην αγορά τα επόμενα χρόνια, με την προϋπόθεση να υπάρχει ζήτηση, ενώ το υπόλοιπο 30% απάντησε ότι παρουσιάζει πρόβλημα

Το σύνολο σχεδόν των γουνοποιών που απάντησαν αρνητικά δήλωσε ως κύρια αιτία την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, καθώς θεωρούν ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον από τους νέους για συνέχιση του επαγγέλματος. Επίσης δευτερευόντως

δήλωσαν ως μια ακόμη αιτία την έλλειψη φτηνής πρώτης ύλης όσο αφορά τα αποκόμματα, που οφείλεται στην ολοένα και μεγαλύτερη τάση της αγοράς για παραγωγή γούνινων παλτών από ολόκληρα δέρματα, η οποία ευνοεί την καθετοποίηση της παραγωγής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μεγάλο μέρος των μικροπαραγωγών της περιοχής ασχολούνταν σχεδόν αποκλειστικά στην επεξεργασία και παραγωγή γούνινων δερμάτων από αποκόμματα, αναπτύσσοντας μια εξειδίκευση στην επεξεργασία και παράλληλα πλήθος καινοτομιών στην παραγωγή, **στοιχεία που τους επέτρεπαν για πολλά χρόνια να είναι ανταγωνιστικοί στη διεθνή αγορά.**

Το ενδιαφέρον ωστόσο, σημείο είναι ότι και από το 70% των γουνοποιών που θεωρούν ότι μπορούν να προσαρμοστούν άμεσα στις νέες συνθήκες πολλοί ήταν αυτοί που παρά την αισιοδοξία τους, επισήμαναν ότι πιστεύουν ότι θα αντιμετωπίσουν κάποιο πρόβλημα στην εξεύρεση πρώτης ύλης και εξειδικευμένου εργατικού προσωπικού.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι υπάρχει μια αισιοδοξία στους γουνοποιούς και πίστη στις δυνάμεις και στα χρόνια εμπειρίας τους, δεδομένου ότι το 70% αυτών θεωρεί ότι έχει τα μέσα για να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες, εφόσον δεν υπάρχουν προβλήματα με τη ζήτηση. Μαζί με την αισιοδοξία θα πρέπει πάντως να ληφθούν υπόψη και οι σοβαρές ανησυχίες που εκφράζουν οι γουνοποιοί σε σχέση με το μέλλον του κλάδου στην περιοχή, αφού έχουν εντοπίσει πρόβλημα στην εξεύρεση πρώτης ύλης και εξειδικευμένου εργατικού προσωπικού.

Προοπτικές του κλάδου της γούνας στην περιοχή

Όσον αφορά το μέλλον του κλάδου στην περιοχή, ανεξάρτητα με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η επιχείρηση, παρατηρείται σχεδόν ισοδύναμο ποσοστό της θετικής προοπτικής του κλάδου με την αρνητική και αυτήν της στασιμότητας. Παρά το γεγονός ότι, οι περισσότεροι επιχειρηματίες θεωρούν ότι, η κρίση είχε και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην επιχείρηση τους ενώ αρκετοί αναφέρουν μια αδυναμία εξεύρεσης εργατικού δυναμικού, το μέλλον του κλάδου δεν φαίνεται να είναι τόσο προβληματικό, καθώς μόνο το 27% των επιχειρήσεων προβλέπουν τελικά ότι, ο κλάδος στο σύνολο του θα αντιμετωπίσει στο μέλλον

μεγάλο πρόβλημα. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ότι, οι επιχειρηματίες ξεχωρίζουν καθαρά την πορεία της επιχείρησής τους με αυτή του κλάδου.

Διάγραμμα 14: Προοπτικές της γούνας στην περιοχή

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

Οι γουνοποιοί που είναι αισιόδοξοι για το μέλλον του κλάδου στηρίζουν τις απόψεις τους στις εξής προϋποθέσεις και εξελίξεις:

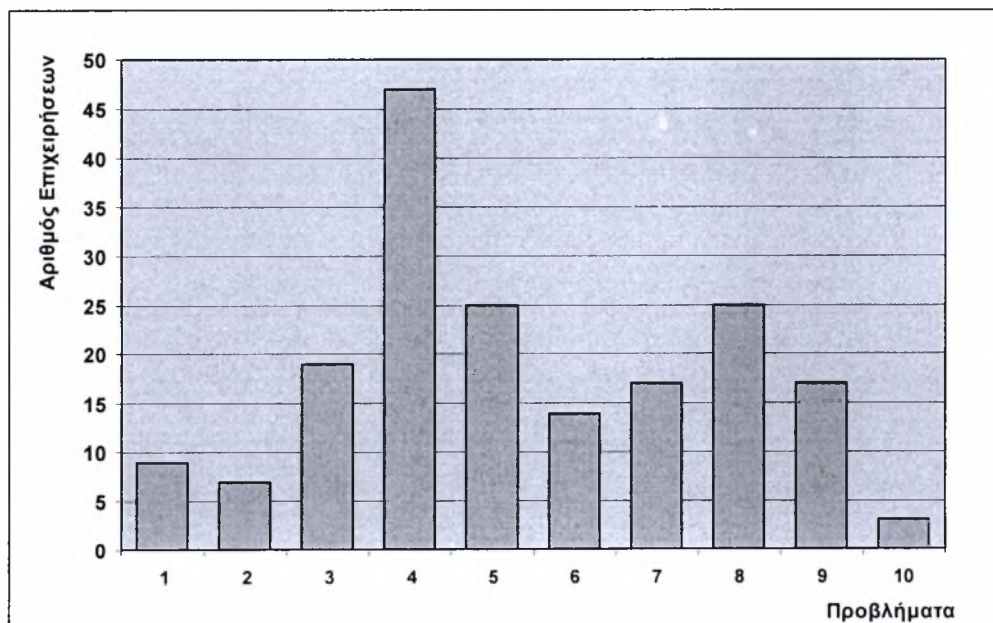
- Θεωρούν πολύ σημαντικό πλεονέκτημα την ποιότητα της ελληνικής γούνας την οποία και θέτουν ως προϋπόθεση για τη θετική εξέλιξη του κλάδου.
- Θεωρούν ότι η γούνα παρά τα όποια τοπικά προβλήματα έχει αρχίσει να επανακάμπει σε διεθνές επίπεδο.
- Ορισμένοι πιστεύουν ότι θα ανέβει σταδιακά η τιμή της κινέζικης γούνας και θα την κάνει λιγότερο ανταγωνιστική στην αγορά (σε σχέση με σήμερα), ενώ μια πολύ θετική εξέλιξη θα είναι η Κίνα να γίνει πέρα από παραγωγός και μια σημαντική καταναλώτρια γούνας.
- Τέλος, υπάρχει διάχυτη η αντίληψη ότι θα μεταβληθεί η διάρθρωση της παραγωγής, από την οποία θα ευνοηθούν οι λίγες μεγάλες επιχειρήσεις που θα παραμείνουν στον κλάδο και θα εκμεταλλευτούν τη διαφαινόμενη αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης.

Με βάση τα παραπάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι απόψεις των γουνοποιών για το μέλλον του κλάδου της γούνας στην περιοχή είναι μοιρασμένες και όχι αποκλειστικά αρνητικές όπως θα περίμενε κανείς. Βέβαια σε αυτό συντείνουν κάποιες πρόσφατες θετικές εξελίξεις του κλάδου στη διεθνή αγορά και η μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή και επομένως ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Τέλος το υψηλό ποσοστό αυτών που απάντησαν ότι βλέπουν μια στασιμότητα στον κλάδο ή εκφράζουν αδυναμία πρόβλεψης, αντιπροσωπεύει τη γενικότερη αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει τον κλάδο της γούνας τα τελευταία χρόνια.

Προβλήματα του κλάδου

Όσο αφορά τα σημαντικότερα προβλήματα του κλάδου, οι γουνοποιοί έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ 9 καταγεγραμμένων απαντήσεων-προβλημάτων¹⁴, τα τρία που θεωρούσαν πιο σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες για την ανάκαμψη του κλάδου στην περιοχή.

Διάγραμμα 15: Κύρια προβλήματα του κλάδου της γούνας

Πηγή: Ερωτηματολόγιο γουνοποιών (Ιούνιος 2006)

¹⁴ Υπήρχε όμως και η δυνατότητα να προσθέσουν οι ίδιοι κάποιο πρόβλημα που δεν υπήρχε στη λίστα και το θεωρούν σημαντικό

Τα προβλήματα που αντιστοιχούν στους παραπάνω αριθμούς του διαγράμματος είναι τα εξής:

1. Μείωση της παγκόσμιας ζήτησης (τα γουναρικά δεν είναι πλέον είδος πρώτης ανάγκης).
2. Δυσκολίες / έλλειψη ασφάλειας στις εξαγωγές.
3. Δεν υπάρχει πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των γουνοποιών.
4. Διεθνής ανταγωνισμός – Παγκοσμιοποίηση (π.χ. Κίνα, Χονγκ - Κονγκ).
5. Ακρίβεια πρώτων υλών.
6. Πρόβλημα χρηματοδότησης των επιχειρήσεων.
7. Έλλειψη στρατηγικών μάρκετινγκ και διαφήμισης της ελληνικής γούνας.
8. Μικρά περιθώρια κέρδους.
9. Μη συνεργασία και βοήθεια από τοπικούς ή κρατικούς φορείς.
10. Άλλο

Σύμφωνα με τους γουνοποιούς, το σημαντικότερο πρόβλημα του κλάδου είναι ο διεθνής ανταγωνισμός και η παγκοσμιοποίηση που ευνοεί χώρες με χαμηλό κόστος παραγωγής λόγω του φθηνού εργατικού κόστους, όπως είναι η Κίνα και το Χόνγκ – Κονγκ που δραστηριοποιούνται στον τομέα της γουνοποιίας. Πραγματικά, το 77% των επιχειρηματιών αναφέρουν τον διεθνή ανταγωνισμό ως το πρώτο ή το δεύτερο ανασταλτικό παράγοντα για τον κλάδο.

Ακολουθούν στη δεύτερη και τρίτη θέση, με τον ίδιο αριθμό απαντήσεων, τα προβλήματα της ακρίβειας των πρώτων υλών και τα μικρά περιθώρια κέρδους που είναι πραγματικά στενά συσχετιζόμενα. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι το 30% των γουνοποιών θεωρεί ότι υπάρχει πρόβλημα συνεργασίας μεταξύ τους ενώ το 27% πιστεύει ότι, η έλλειψη συνεργασίας και βοήθειας από τοπικούς ή κρατικούς φορείς είναι σημαντικό πρόβλημα για το κλάδο.

Αντίθετα, ελάχιστοι είναι οι γουνοποιοί (15%) που θεωρούν ότι, υπάρχει πρόβλημα με την παγκόσμια ζήτηση, τα προβλήματα επικεντρώνονται στην αντιμετώπιση του ανταγωνισμού, εξαιτίας του σχετικά υψηλού κόστους παραγωγής σε σχέση με άλλες χώρες με φθηνό εργατικό δυναμικό.

Τέλος, ορισμένοι γουνοποιοί εντόπισαν κάποια επιπλέον προβλήματα από αυτά που υπήρχαν στη λίστα, με σημαντικότερο το ασφαλιστικό καθώς θεωρούν ότι τα ασφάλιστρα είναι πολύ υψηλά.

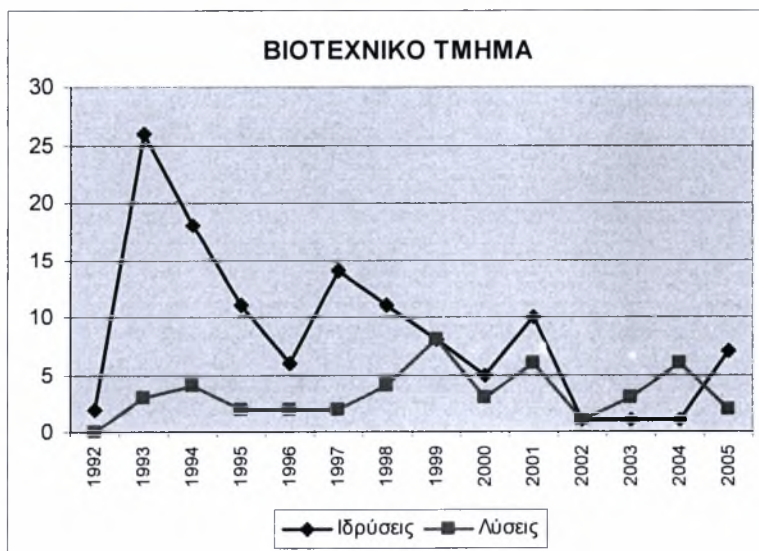
Αναμφισβήτητα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο κλάδος της γούνας στην περιοχή είναι πολλά και σημαντικά και εμποδίζουν την ανάκαμψή του στην περιοχή. Οι περισσότεροι γουνοποιοί συντείνουν στην άποψη ότι η παγκοσμιοποίηση και ο διεθνής ανταγωνισμός αποτελούν τον κυριότερο ανασταλτικό παράγοντα. Επίσης πολλοί πιστεύουν ότι με τα σημερινά δεδομένα, με τον τρόπο που γίνεται η παραγωγή, την ακρίβεια των πρώτων υλών και με τις περιορισμένες αγορές, ο κλάδος αφήνει μικρά περιθώρια κέρδους στους γουνοποιούς της περιοχής.

Κοινωνικό – οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης

Όπως είναι λογικό η μακροχρόνια κρίση της γούνας στην περιοχή σε συνδυασμό με την μονοκλαδικότητα που την χαρακτηρίζει, συνετέλεσαν στην εμφάνιση σοβαρών κοινωνικό – οικονομικών επιπτώσεων, όπως η ανεργία, η υποαπασχόληση και η μετανάστευση. Η κρίση δεν επηρέασε μόνο τους γουνοποιούς και τους γουνεργάτες, αλλά το σύνολο των επαγγελματικών κλάδων της περιοχής, αφού η γούνα για πολλά χρόνια αποτελούσε την κινητήρια δύναμη της οικονομίας.

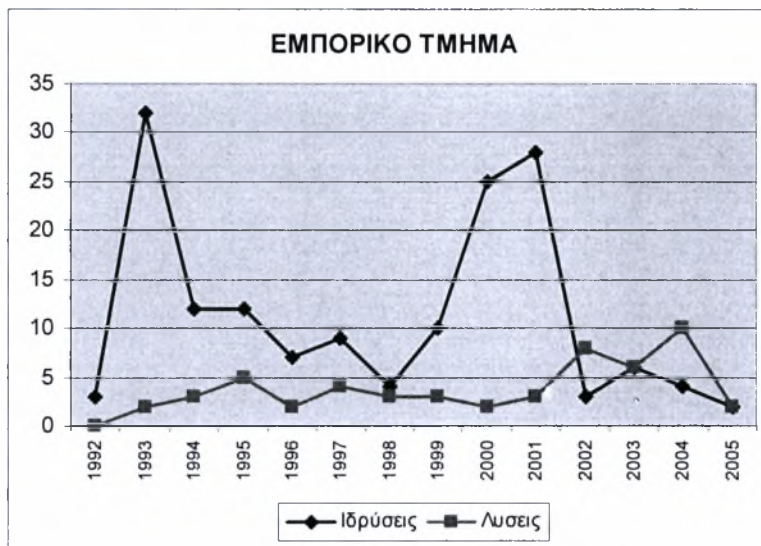
Στα παρακάτω διαγράμματα φαίνεται η πορεία και των υπολοίπων τομέων της οικονομίας της πόλης. Στο βιοτεχνικό τμήμα, αφαιρέθηκαν οι γουνοποιητικές επιχειρήσεις οι οποίες εξεταστήκαν προηγουμένως.

Διάγραμμα 16: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο βιοτεχνικό τμήμα

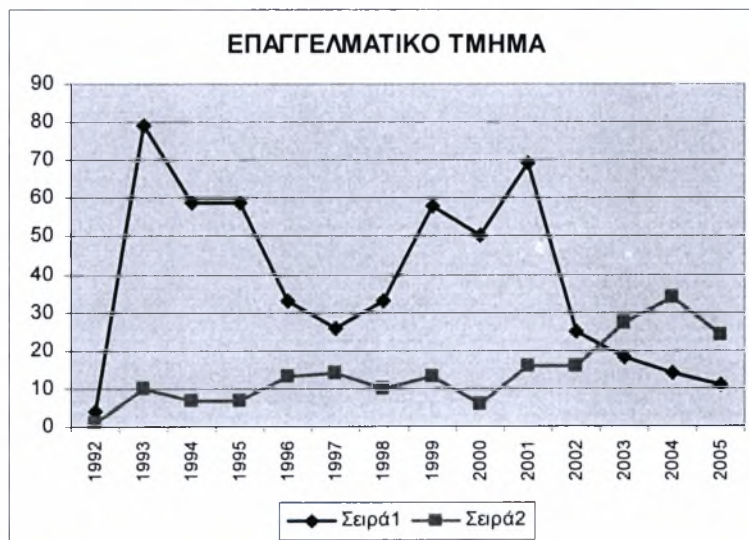
Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 17: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο εμπορικό τμήμα

Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

Διάγραμμα 18: Ιδρύσεις – λύσεις επιχειρήσεων στο επαγγελματικό τμήμα

Πηγή: Επιμελητήριο Κοζάνης και Ιδία Επεξεργασία

“Όπως προκύπτει από τα παραπάνω διαγράμματα, παρατηρείται σε όλα τα τμήματα, συνεχής μείωση των ιδρύσεων νέων επιχειρήσεων και αντίστοιχα σταθερή αύξηση των λύσεων μετά το 1992. Μοναδική παραφωνία στα παραπάνω αποτελεί το χρονικό διάστημα 2000 – 2001, όπου λόγω ενός προγράμματος πριμοδότησης νέων επιχειρήσεων ως μέτρο ενίσχυσης της γούνας, πολλοί άνοιξαν επιχειρήσεις τις οποίες

ακολουθως μετά από δύο χρόνια (όσα δηλαδή τους υποχρέωνε το πρόγραμμα) κλείσανε, καθώς δεν ήταν βιώσιμες.

Η εκτίμηση των γουνοποιών για τις κοινωνικό – οικονομικές επιπτώσεις από την κρίση της γούνας στην περιοχή, είναι ότι θα υπάρξει -και ήδη έχει ξεκινήσει- έντονο μεταναστευτικό ρεύμα των νέων αφού υπάρχει ανεργία ή υποαπασχόληση στον κλάδο της γούνας και η περιοχή δεν διαθέτει αυτή τη στιγμή κάποια άλλη εναλλακτική πηγή εισοδήματος που να μπορεί να καλύψει μαζικά τις ανάγκες των κατοίκων της πόλης και της γύρω περιοχής. Τα στοιχεία του επιμελητηρίου επιβεβαιώνουν τον συγκεκριμένο ισχυρισμό καθώς δείχνουν ότι έχουν πληγεί εξίσου και οι υπόλοιποι οικονομικοί τομείς της πόλης.

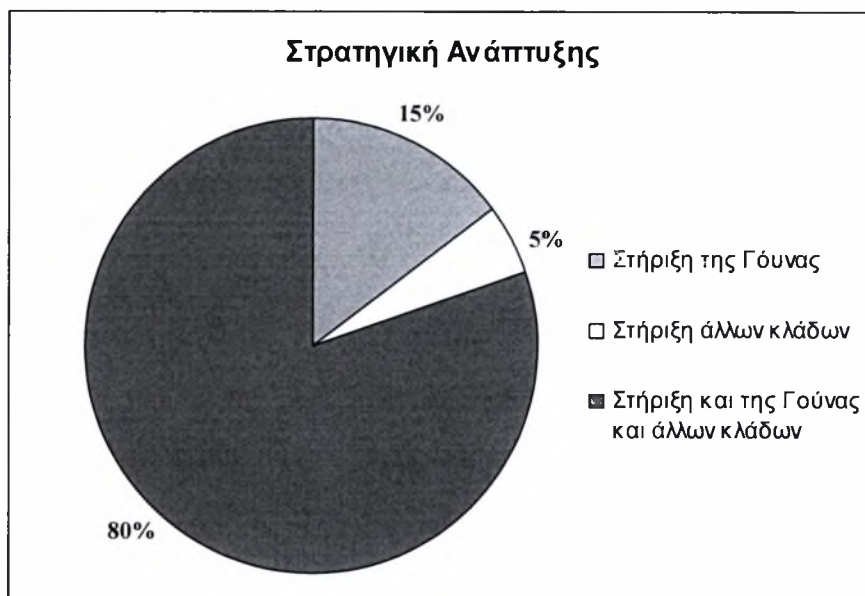
Στρατηγικές ανάπτυξης της περιοχής

Τέλος, στην τελευταία ερώτηση ζητήθηκε από τους γουνοποιούς να προσδιορίσουν την στρατηγική ανάπτυξης της περιοχής για τα επόμενα χρόνια. Συγκεκριμένα η ερώτηση ήταν: “σε ποια κατεύθυνση κατά τη γνώμη σας πιστεύεται ότι πρέπει να επικεντρωθούν οι ενέργειες των φορέων της Πολιτείας για την στήριξη και ανάπτυξη της περιοχής τα επόμενα χρόνια”. Τρεις ήταν οι εναλλακτικές προτάσεις που μπορούσαν να επιλέγουν:

1. Μέτρα στήριξης αποκλειστικά της γούνας
2. Μέτρα για την ανάπτυξη άλλων παραγωγικών τομέων και όχι της γούνας
3. Μέτρα στήριξης όλων των παραπάνω, δηλαδή και της γούνας αλλά και άλλων παραγωγικών τομέων που θεωρούν ότι έχουν μέλλον στην περιοχή

Ελάχιστοι είναι αυτοί (5%) που πιστεύουν ότι η γούνα δεν πρέπει πλέον να στηριχτεί από την Πολιτεία, αφού οι μικρές επιχειρήσεις δεν μπορούν να επιβιώσουν με τις σημερινές εξελίξεις στο διεθνές εμπόριο της γούνας. Γενικά, θεωρούν ότι η Πολιτεία δεν μπορεί να βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό τις λίγες μεγάλες επιχειρήσεις που θα παραμείνουν στην περιοχή και θα πρέπει επομένως να στηρίξει εναλλακτικές δραστηριότητες για την επιβίωση της περιοχής.

Διάγραμμα 19: Στρατηγικές ανάπτυξης της περιοχής για τα επόμενα χρόνια

Παράλληλα, μόνο το 15% των γουνοποιών απάντησε πως η Πολιτεία θα πρέπει να στηρίζει αποκλειστικά της γούνα και όχι άλλους τομείς, με κύριο επιχείρημα ότι αν και βρίσκεται σε κρίση αποτελεί το σημαντικότερο κλάδο στην περιοχή, όπου δραστηριοποιείται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, ενώ οι άλλες δραστηριότητες δεν μπορούν να στηρίξουν μαζικά την τοπική οικονομία. Τα μέτρα που μπορούν να παρθούν προς αυτήν την κατεύθυνση σύμφωνα με τους γουνοποιούς είναι μέσω προγραμμάτων να δοθούν κίνητρα στους νέους να ακολουθήσουν το επάγγελμα, να στηριχτούν οι μικρές επιχειρήσεις με προγράμματα ενίσχυσης, να δοθούν δάνεια με χαμηλό επιτόκιο, ώστε να ξεπεραστεί το πρόβλημα της χρηματοδότησης που εμποδίζει τις επιχειρήσεις να κάνουν τις απαιτούμενες επενδύσεις και να διευκολυνθούν όσο γίνεται στις εξαγωγές προς τη Ρωσία (την μοναδική σημαντική αγορά σήμερα).

Τελικά, το μεγαλύτερο ποσοστό των γουνοποιών (περίπου 80%), απάντησαν πως παράλληλα με τη γούνα θα πρέπει πλέον να στηριχτούν και άλλοι παραγωγικοί τομείς που μπορούν να προσφέρουν ικανοποιητικό εισόδημα στους κατοίκους της περιοχής. Ο λόγος που θεώρησαν καλύτερη τη συγκεκριμένη στρατηγική είναι για να σταματήσει, όπως δήλωσαν οι περισσότεροι, να στηρίζεται η περιοχή σε έναν μόνο κλάδο, έτσι ώστε σε περιόδους κρίσης, όπως αυτήν που βιώνουν σήμερα, να υπάρχουν εναλλακτικές που να μπορούν να συγκρατήσουν τον πληθυσμό. Επίσης οι

ίδιοι πιστεύουν ότι η πόλη της Σιάτιστας, που είναι χαρακτηρισμένος παραδοσιακός οικισμός διαθέτοντας πολλά αρχοντικά, μπορεί με την ανάλογη στήριξη της Πολιτείας να αναπτυχθεί τουριστικά, κάτι που θα ευνοήσει και τον κλάδο της γούνας αφού θα έρθει κόσμος στην περιοχή και να ψωνίσει ποιοτικά γουναρικά σε χαμηλές τιμές. Άλλοι κλάδοι που αναφέρθηκαν είναι αυτός της αμπελουργίας, μιας και η Σιάτιστα φημίζεται από πολύ παλιά για το εξαιρετικής ποιότητας κρασί της, η κτηνοτροφία και η εκτροφή γουνοφόρων ζώων που εφόσον αναπτυχθεί οργανωμένα αναμένεται να δώσει σημαντική ώθηση στον κλάδο της γούνας στη Δυτική Μακεδονία, καθώς θα εξασφαλίσει φθηνή πρώτη ύλη για τα γουναρικά.

Η κύρια άποψη που επικρατεί μεταξύ των γουνοποιών, όσο αφορά την χάραξη στρατηγικής ανάπτυξης της περιοχής για τα επόμενα χρόνια, είναι ότι θα πρέπει να υπάρξει διαφοροποίηση στο παραγωγικό σύστημα. Θα πρέπει μαζί με τη γούνα, να στηριχτούν και άλλες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός, η αμπελουργία – οινοποιία, η κτηνοτροφία και η εκτροφή γουνοφόρων ζώων, που θα λειτουργήσουν ως αλυσίδα προσφέροντας πολλαπλά οφέλη στους κατοίκους της περιοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ: **ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ** **ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ**

5.1. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την παραπάνω ανάλυση μας επιτρέπουν να προτείνουμε σε αδρές γραμμές κάποιες κατευθύνσεις για το σχεδιασμό μιας αναπτυξιακής στρατηγικής για την περιοχή για τα επόμενα χρόνια. Η στρατηγική αυτή πρέπει να βασιστεί στα συγκριτικά πλεονεκτήματα, τα υπάρχοντα και δυνητικά της περιοχής, που αναμένεται να αποτελέσουν τους μελλοντικούς άξονες ανάπτυξης της, εφόσον στηριχτούν σε ανάλογο βαθμό από την τοπική κοινωνία και τους φορείς, στα πλαίσια μιας πολιτικής ενδογενούς ανάπτυξης.

Στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και παράλληλα μια εκτίμηση των προϋποθέσεων και προοπτικών αξιοποίησης τους, τα επόμενα χρόνια.

5.1.1. Γουνοποιΐα – Δερμάτινα

Η μέχρι τώρα σημασία της γουνοποιΐας για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής είναι αναμφισβήτητα καθοριστική και αναλύθηκε εξαντλητικά σε προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας.

Ανάλογο κεντρικό ρόλο για την περιοχή αναμένεται να έχει ο κλάδος και στα επόμενα χρόνια, εφόσον στηριχτεί από τους τοπικούς επιχειρηματίες που παραμένουν στη γούνα και δοθούν τα απαραίτητα κίνητρα από την πολιτεία για την είσοδο στον κλάδο και νέων επιχειρηματιών. Τα κίνητρα αφορούν κυρίως τη δημιουργία μιας σειράς υποδομών και υποστηρικτικών δομών για την προβολή της ελληνικής γούνας στις αγορές του εξωτερικού, τον εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων, την παροχή προγραμμάτων χρηματοδότησης σε νέους γουνοποιούς και κατάρτισης των νέων που θέλουν να ασχοληθούν στο επάγγελμα ώστε να μην χαθεί η τέχνη από την περιοχή.

Η γούνα αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής και ως τέτοιο πρέπει να παραμείνει και να αξιοποιηθεί σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό. Παράλληλα θα πρέπει

να αναπτυχθούν και συναφείς κλάδοι όπως αυτός του δέρματος, το οποίο ως υλικό μπορεί να συνδυαστεί με τη γούνα και να δημιουργηθούν καινούρια προϊόντα με ζήτηση στην αγορά των ετοιμών χειμερινών ενδυμάτων. Ήδη στην περιοχή, ιδιαίτερα μετά την κρίση της γούνας, πολλοί ήταν οι επιχειρηματίες που στράφηκαν στα δερμάτινα με αρκετά μεγάλη επιτυχία, εκμεταλλευόμενοι τις διασυνδέσεις τους με παραγωγούς του εξωτερικού (κυρίως της Ιταλίας) και την εμπειρία που διέθεταν από την ενασχόλησή τους με τη γούνα, καθιστώντας την περιοχή σημαντικό κέντρο αγοράς δερμάτινων ενδυμάτων στον ελληνικό χώρο.

Οι προσπάθειες στα επόμενα χρόνια θα πρέπει να επικεντρωθούν σε δύο άξονες. Πρώτον στον άξονα ενίσχυσης του κλάδου της γούνας – ειδικά όσον αφορά την προβολή της ποιότητας των προϊόντων που παράγουν οι τοπικές επιχειρήσεις - ώστε να αποκτήσει και πάλι η περιοχή εξέχουσα θέση στη διεθνή αγορά. Δεύτερον οι γουνοποιοί της περιοχής θα πρέπει να τολμήσουν το συνδυασμό γούνας και δέρματος (επομένως στο σχεδιασμό νέων μοντέλων), έτσι ώστε να αυξηθεί και η παραγωγή δερμάτινων προϊόντων στην περιοχή, δεδομένου ότι τα δερμάτινα προϊόντα είναι ελαφρύτερο ρούχο από τη γούνα και παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα στις προτιμήσεις των καταναλωτών και για το λόγο αυτό μπορούν να απορροφηθούν σε όλη την ευρωπαϊκή αγορά.

5.1.2. Εκτροφή γουνοφόρων ζώων

Ο κλάδος της εκτροφής γουνοφόρων ζώων ανήκει τυπικά στον ευρύτερο κλάδο της κτηνοτροφίας. Όμως λόγω της ιδιαίτερης σημασίας που έχει για την περιοχή και των ιδιοτεροτήτων που τον χαρακτηρίζουν εξετάζεται σε ξεχωριστή ενότητα και όχι σε αυτήν της κτηνοτροφίας.

Η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κέντρα παραγωγής ετοιμών γουναρικών, από την επεξεργασία και μεταποίηση κατεργασμένων γουνοδερμάτων και αποκομμάτων. Ωστόσο τα χρησιμοποιούμενα γουνοδέρματα δεν παράγονται στην περιοχή, αλλά εισάγονται από τη Βόρεια Αμερική, τις Σκανδιναβικές Χώρες και τη Ρωσία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δαπανώνται τεράστια ποσά σε συνάλλαγμα και να αυξάνεται σημαντικά το κόστος της πρώτης ύλης για τους γουνοποιούς.

Με βάση τα στοιχεία αυτά είναι φανερό ότι μια ενδεχόμενη οργανωμένη ανάπτυξη του κλάδου της εκτροφής των γουνοφόρων ζώων στην περιοχή θα μπορούσε να έχει μόνο θετικά οφέλη για την περιοχή και μάλιστα σε δύο επίπεδα. Από τη μια θα έδινε ώθηση στον κλάδο της γουνοποιίας, παρέχοντας φθηνότερη πρώτη ύλη και από την άλλη θα προσέφερε πολλές νέες θέσεις εργασίας. Βέβαια μια πρώτη προϋπόθεση για να συμβούν όλα αυτά είναι η ποιότητα των παραγόμενων γουνοδερμάτων, η οποία εξαρτάται από τις κλιματολογικές συνθήκες, την ποιότητα των ζωοτροφών και την κατεργασία τους.

Ως προς τις κλιματολογικές συνθήκες η απάντηση των ειδικών επιστημόνων είναι θετική για την ανάπτυξη του κλάδου, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την πορεία των μονάδων που λειτουργούν εδώ και κάποια χρόνια στην περιοχή. Το πρόβλημα της ποιότητας των ζωοτροφών είναι πλέον και αυτό λυμένο, με τη λειτουργία της βιομηχανίας ζωοτροφών MABIZ A.E. στην Νεάπολη Κοζάνης (περίπου στο μισό της απόστασης Καστοριάς – Σιάτιστας). Στη συγκεκριμένη επιχείρηση (ανώνυμη εταιρία) θα πρέπει να σημειωθεί ότι βασικός μέτοχος είναι μια από τις μεγαλύτερες γουνοποιητικές επιχειρήσεις της περιοχής, οι Αφοι Παπαγεωργίου από τη Σιάτιστα, γεγονός που δείχνει τη μεγάλη σημασία που δίνεται και από τον ιδιωτικό τομέα στην ανάπτυξη της εκτροφής γουνοφόρων ζώων.

Πέρα από τις παραπάνω προϋποθέσεις που όπως φαίνεται έχουν ξεπεραστεί, υπάρχει και το πρόβλημα των απαραίτητων υποδομών που πρέπει να δημιουργηθούν είτε από ιδιώτες, είτε από δημόσιους φορείς οι οποίοι θα πρέπει να λειτουργούν υποστηρικτικά στις μονάδες εκτροφής.

Αυτές είναι καταρχήν κάποιες μονάδες υγειονομικής διάθεσης των οργανικών υπολειμμάτων που απομένουν από την εκδορά και την κατεργασία του δέρματος. Τα υπολείμματα αυτά είναι ιδιαίτερα μολυσματικά και θα πρέπει σύμφωνα με οδηγία της Ε.Ε. να αποτεφρώνονται σε ειδικούς κλιβάνους. Το πρόβλημα αυτή τη στιγμή είναι ότι τέτοιοι ειδικοί κλιβανοί δεν υπάρχουν στην περιοχή και επομένως τα υπολείμματα αυτά θα πρέπει να μεταφέρονται σε μακρινή απόσταση επιβαρύνοντας οικονομικά τον επιχειρηματία. Σε ΜΠΕ¹⁵ που συντάχθηκαν για συγκεκριμένες επιχειρήσεις στην περιοχή αναφέρεται ως μέτρο αντιμετώπισης η μεταφορά των οργανικών

¹⁵ Μ.Π.Ε.: Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

υπολειμμάτων για καύση σε ειδικό κλίβανο στην Καλαμάτα, σε συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις εκτροφής γουνοφόρων ζώων.

Στην κατηγορία των υποστηρικτικών υποδομών πέρα από τον συγκεκριμένο κλίβανο καύσης που πρέπει να κατασκευαστεί άμεσα από την πολιτεία, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος και στη δημιουργία σύγχρονων υποδομών εκδοράς και κατεργασίας των γουνοδερμάτων έτσι ώστε να εξασφαλιστεί για τους γουνοποιούς η υψηλή ποιότητα της πρώτης ύλης και να διασφαλιστούν οι σχετικοί διεθνείς κανονισμοί περί προστασίας των δικαιωμάτων των ζώων.

Στην περιοχή σήμερα λειτουργούν αρκετές μονάδες εκτροφής, στις οποίες προστίθενται κάθε χρόνο καινούριες από επιχειρηματίες της περιοχής οι οποίοι στην πλειονότητά τους ασχολούνται με τη γουνοποιία και αποφάσισαν να επενδύσουν στην παραγωγή της πρώτης ύλης έτσι ώστε να μην εξαρτώνται από ξένα κέντρα διάθεσης. Στις επενδύσεις αυτές συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό και τα προγράμματα της Ε.Ε. που καλύπτουν ένα σημαντικό μέρος της χρηματοδότησης για τη δημιουργία των εγκαταστάσεων.

Ακόμη η παραγωγή γουνοδερμάτων, εφόσον αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό, θα μπορούσε πέρα από την κάλυψη των εσωτερικών αναγκών να απορροφηθεί και στις αγορές του εξωτερικού. Επομένως θα πρέπει οι ασχολούμενοι στον κλάδο να οργανωθούν και να συνεργαστούν με επαγγελματίες και οργανισμούς άλλων χωρών που διαθέτουν μεγάλη εμπειρία στον κλάδο και ελέγχουν τα κανάλια διάθεσης (όπως οι Δανοί που θεωρούνται οι σημαντικότεροι παραγωγοί), διεξάγοντας τις μεγαλύτερες δημοπρασίες γουνοδερμάτων στον κόσμο. Μακροπρόθεσμα υπάρχει η δυνατότητα και θα πρέπει να εξεταστεί σοβαρά η λειτουργία ενός σύγχρονου διεθνούς δημοπρατηρίου γουνοδερμάτων στην περιοχή που θα επιτρέψει την αύξηση των κερδών των τοπικών εκτροφέων αλλά και των γουνοποιών.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι παράλληλα με τις ενέργειες για την ανάπτυξη της εκτροφής γουνοφόρων ζώων θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα από την πολιτεία και τους αρμόδιους φορείς σχεδιασμού που διαθέτει, για την χωροθέτηση των εγκαταστάσεων εκτροφής σε συγκεκριμένες περιοχές ώστε αυτή να μην γίνει ανεξέλεγκτα και προκληθούν συγκρούσεις χρήσεων γης εις βάρος του φυσικού περιβάλλοντος, των υδάτινων πόρων ή άλλων παραγωγικών κλάδων (γεωργία, αμπελουργία, κτηνοτροφία, κτλ.).

5.1.3. Αρχιτεκτονική Παράδοση - Αρχοντικά - Εκκλησίες

Στη Σιάτιστα σώζονται μερικά από τα πλέον αξιόλογα αρχοντικά της Μακεδονίας, δείγματα ενός σπουδαίου ιστορικού παρελθόντος. Αποτελούν έργα μιας μεγάλης αρχιτεκτονικής παράδοσης, συνέχειας της βυζαντινής και χτίστηκαν από φημισμένους Μακεδόνες και Ηπειρώτες μάστορες, χάρη στην οικονομική δυνατότητα των πλούσιων εμπόρωνπραματευτάδων της πόλης, που συναλλάσσονταν με μεγάλους εμπορικούς οίκους της Ευρώπης κατά τον 17^ο, 18^ο και 19^ο αιώνα.

Τα αρχοντικά αυτά είναι γέννημα των αναγκών του τόπου και αντανακλούν ταυτόχρονα επιρροές από τις χώρες, όπου τόσο οι κτήτορές τους, όσο και οι κατασκευαστές τους ταξίδεψαν. Στην πλειονότητά τους είναι τριώροφα, πετρόκτιστα, με επιβλητική όψη, περίκτιστη δομή και πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο. Στο δεύτερο όροφο ειδικά η διακόσμηση είναι επιβλητική, σε ένα πυκνό συνδυασμό διαφορετικών υλικών, χρωμάτων, ανεικονικών εικόνων και παραστάσεων. Τα ταβάνια είναι ξυλόγλυπτα με εντυπωσιακά σχέδια, ενώ το φως που μπαίνει από τους πολύχρωμους φεγγίτες (βιτρώ) δίνει μια μοναδική ατμόσφαιρα στο εσωτερικό των αρχοντικών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική αξία των αρχοντικών της Σιάτιστας είχε επισημανθεί από τα μέσα της δεκαετίας του '60. Τα κυριότερα μάλιστα από αυτά περιήλθαν τότε στην κρατική ιδιοκτησία και στην Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων χαρακτηριζόμενα ως διατηρητέα κτίσματα. Σήμερα σώζονται στην πόλη πάνω από 50 αρχοντικά, τα οποία όμως χρήζουν της ανάγκης άμεσης παρέμβασης και αποκατάστασής τους, λόγω της φθοράς και της εγκατάλειψής τους τα τελευταία χρόνια. Η διάσωση των αρχοντικών θα επιτευχθεί αν και εφόσον μετά την αποκατάστασή τους αποκτήσουν και κάποια χρήση είτε μουσειακή είτε λειτουργική, ώστε να υπάρχει μέριμνα και για την μετέπειτα συντήρησή τους.

Ένα σημαντικό πρόβλημα στην κατεύθυνση αυτή είναι το ιδιοκτησιακό, το οποίο πρέπει να ξεκαθαρίσει, έτσι ώστε να γίνουν οι απαιτούμενες παρεμβάσεις για την προβολή των αρχοντικών. Πρέπει άμεσα κάποια από τα αρχοντικά να περιέλθουν στο Δήμο, ο οποίος μπορεί και πρέπει να εκμεταλλευτεί τα προγράμματα της Ε.Ε. που αφορούν στην προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και σε συνδυασμό με την οικονομική αρωγή των μεγάλων ευεργετών της πόλης και μη

κερδοσκοπικών εταιριών, να εκπονήσει ένα εκτεταμένο σχέδιο παρεμβάσεων στις δύο ιστορικές συνοικίες, τη Χώρα και τη Γεράνεια.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να εφαρμοστεί άμεσα ένα φιλόδοξο σχέδιο γενικευμένων επισκευών και προσεκτικών παρεμβάσεων στο σύνολο της διασωζόμενης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης, αποτρέποντας τις κατεδαφίσεις και περιορίζοντας νέες κατασκευές που προσβάλλουν την παραδοσιακή αισθητική της πόλης, ώστε να μην δημιουργηθούν κενά ή μεγαλύτερες τομές στον πολεοδομικό ιστό.

Ενθαρρυντικό είναι και το γεγονός ότι αρκετοί κάτοικοι της πόλης που διαθέτουν καλαισθησία και την απαιτούμενη οικονομική δυνατότητα, επιλέγουν να δίνουν στις ιδιωτικές τους κατοικίες τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και τον όγκο των παλιών αρχοντικών με αρμονικό πάντρεμα σύγχρονων και παραδοσιακών υλικών, αποδεικνύοντας έμπρακτα ότι η διάσωση της παραδοσιακής κληρονομιάς μιας περιοχής είναι καταρχήν υπόθεση της τοπικής κοινωνίας.

Είναι σαφές επομένως ότι η πόλη της Σιάτιστας έχει άμεση ανάγκη για την προστασία και ανάδειξη του παραδοσιακού της χαρακτήρα και της αρχιτεκτονικής της κληρονομιάς, ώστε να αποτελέσουν και στην πράξη συγκριτικό πλεονέκτημα και να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της πόλης.

Στην κατεύθυνση αυτή είναι αναγκαίο ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα, με σαφώς διατυπωμένους στόχους που θα προσδιορίζει, με συγκεκριμένη ιεράρχηση, χρονοδιάγραμμα και ένα χρηματοοικονομικό πλαίσιο τις απαιτούμενες ενέργειες, έργα και δράσεις και παράλληλα θα δημιουργεί το πλαίσιο για την προώθηση σχετικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Το πρόγραμμα αυτό θα προδιαγράψει τις άμεσες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες ενέργειες, θα προτείνει ένα πλαίσιο συντονισμού όλων των εμπλεκόμενων φορέων και θα διερευνήσει τη δυνατότητα αξιοποίησης διαφορετικών πηγών χρηματοδότησης, δημοσίων, ιδιωτικών, εθνικών και ευρωπαϊκών. Παράλληλα ένα τέτοιο πρόγραμμα θα τεκμηριώσει την περιφερειακή εμβέλεια της πολιτικής προστασίας και ανάδειξης του παραδοσιακού συνόλου, που παραμένει βασική προτεραιότητα στην περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Γιαννακού, 1994).

Επίσης ο εκκλησιαστικός πλούτος της πόλης είναι σημαντικός, τόσο σε πλήθος όσο και σε αρχιτεκτονική, πολιτιστική και ιστορική αξία και μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του τουριστικού ρεύματος λειτουργώντας ως αξιοθέατο για τους επισκέπτες της πόλης. Σύμφωνα με τον κ. Σωτήριο Κίσσα, προϊστάμενο το 1994 της 11^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, οι εκκλησίες της πόλης έχουν μεγάλη ιστορική αξία καθώς «στη Σιάτιστα μπορούμε πιο καλά από κάθε άλλο χώρο να μελετήσουμε τις σχέσεις της μεταβυζαντινής εκκλησιαστικής ζωγραφικής με τη σύγχρονη ευρωπαϊκή τέχνη». (Κίσσας, 1994).

Σημαντικό αστικό κέντρο της Δυτικής Μακεδονίας η πόλη, έγινε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα έδρα της μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης, όταν από το αρχαίο Σισάνιο μεταφέρθηκε στην πόλη η έδρα της επισκοπής. Η οικονομική άνθηση της πόλης το 18^ο και 19^ο αιώνα και η πνευματική άνοδος που τη συνόδευσε συνετέλεσαν στην ανέγερση πλήθους ναών.

Στη Σιάτιστα σώζονται μεταβυζαντινές εκκλησίες με αξιόλογο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, τοιχογραφίες, ξυλόγλυπτα και εικόνες. Οι εκκλησίες αυτές είναι τρίκλιτες βασιλικές, με υπερυψωμένο νάρθηκα – γυναικωνίτη, προσδιοριστικό στοιχείο της πόλης και της περιοχής.

Συνολικά στη Σιάτιστα υπάρχουν 26 μεταβυζαντινές και νεότερες εκκλησίες. Ο παλαιότερος σωζόμενος ναός της Σιάτιστας, χαρακτηρισμένος από το Υπουργείο Πολιτισμού ως διατηρητέο μνημείο, είναι της Αγίας Παρασκευής, ο οποίος χτίστηκε το 1677 και βρίσκεται στην Γεράνεια (Κάτω Σιάτιστα). Αξιοπρόσεκτα στοιχεία του ναού είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο και η απεικόνιση σε τοιχογραφίες των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων Σόλων, Πλούταρχου, Αριστοτέλη, Πλάτωνα, Θουκυδίδη και Σίβυλλα, που φανερώνει την άνθηση της ελληνικής παιδείας στη Σιάτιστα στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και μετά. Επίσης ως διατηρητέο μνημείο είναι χαρακτηρισμένος και ένας ακόμη ναός της πόλης, του Προφήτη Ηλία (1701). Άλλοι σημαντικοί ναοί είναι του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1700), του Αγίου Μηνά (1702), του Οσίου Νικάνορα (1709), του Αγίου Γεωργίου (18^{ου} αιώνας) και του Αγίου Χριστοφόρου (τέλη του 18^{ου} αιώνα).

Σήμερα λειτουργούν δυο ενοριακοί ναοί, ο μητροπολιτικός του Αγίου Δημητρίου στη Χώρα και του Αγίου Νικολάου στη Γεράνεια. Ο Άγιος Δημήτριος είχε κτιστεί αρχικά το 1647, κατεδαφίστηκε και κτίστηκε ξανά το 1801, κάηκε το

1910 για να κτιστεί ο σημερινός επιβλητικός, σε σχέδια του Σιατιστινού αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου. Δίπλα στο ναό δεσπόζει το εξαγωνικό καμπαναριό (1856), που όπως και εκείνο της Γεράνειας (1862) αποτελούν μνημεία τέχνης.

5.1.4. Ιστορική Φυσιογνωμία – Πολιτιστική Παράδοση

Η Σιάτιστα διαθέτει πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση. Πολλά παραδοσιακά ήθη και έθιμα, άντεξαν στο χρόνο και αποτελούν σήμερα αφορμή για πολλούς ξένους να την επισκεφτούν και να γνωρίσουν από κοντά την πόλη, τα προϊόντα και τους ανθρώπους της. Η ιστορική πορεία της πόλης είναι μακραίωνη με κύρια χαρακτηριστικά την οικονομική άνθηση, την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, την παράδοση, τη συμμετοχή σε εθνικούς αγώνες, την παρουσία μεγάλων ευεργετών και την ύπαρξη υψηλού πνευματικού επιπέδου των κατοίκων της.

Ως προς το τελευταίο θα πρέπει να γίνει αναφορά στην Μανούσειο Δημοτική Βιβλιοθήκη, που είναι από τις σημαντικότερες της χώρας μας, καθώς διαθέτει σπάνιες εκδόσεις του 16^{ου}, 17^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, καθώς και πολλά χειρόγραφα νομικού και θεολογικού περιεχομένου. Επίσης στην πόλη υπάρχει και το παλιό Τραμπάντζειο Γυμνάσιο, που χτίστηκε το έτος 1888, όταν στην περιοχή λειτουργούσαν ελάχιστα γυμνάσια.

Έντονη επίσης είναι και η πολιτιστική δραστηριότητα της πόλης, κάτι που φανερώνεται από την ύπαρξη 5 συλλόγων με πλούσια πολιτιστική δράση και παρουσίες σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και του εξωτερικού και την ετήσια διοργάνωση σημαντικών πολιτιστικών εκδηλώσεων από το Δήμο κατά τους καλοκαιρινούς μήνες.

Από τα πολλά παραδοσιακά έθιμα της Σιάτιστας, το σημαντικότερο και πλέον είναι το πανηγύρι που γίνεται το Δεκαπενταύγουστο, όπου κάθε χρόνο αναβιώνει το γραφικό έθιμο των καβαλάρηδων με μεγάλη συμμετοχή προσκυνητών από τη γύρω περιοχή, ξενιτεμένων, αλλά και από ολόκληρη τη Δυτική Μακεδονία. Η πόλη ζει για δυο μέρες σε έντονους ρυθμούς κεφιού και διασκέδασης, ενώ επίκεντρο του εθίμου είναι το Μοναστήρι της Παναγίας στο Μικρόκαστρο. Ως μοναδικό χαρακτηρίζεται και το έθιμο του ανάμματος των “κλαδαριών” στις 23 Δεκεμβρίου, οι οποίες είναι

μεγάλες φωτιές από ξερά χόρτα που ανάβονται την ημέρα εκείνη σε κάθε γειτονιά της πόλης, με τη συνοδεία παραδοσιακής ορχήστρας και άφθονου Σιατιστινού κρασιού.

Η Σιάτιστα οφείλει να διατηρήσει και να εκμεταλλευτεί τον σημαντικό αυτό πόρο που αφορά την πολιτιστική της κληρονομιά, μέσω του οποίου θα μπορέσει να προσελκύσει επισκέπτες που ενδιαφέρονται να γνωρίσουν από κοντά την παράδοση κάποιων ξεχωριστών τόπων. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ιστορία του κάθε τόπου είναι αυτή που του δίνει ιδιαίτερη αξία και θα πρέπει οι κάτοικοί του να προσπαθούν διαρκώς να την κάνουν γνωστή στους επισκέπτες της και να τη συνεχίζουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

5.1.5. Φυσικό Περιβάλλον

Εκ πρώτης όψεως κάποιος που επισκέπτεται της Σιάτιστα δεν γοητεύεται ιδιαίτερα από το φυσικό τοπίο, καθώς η πόλη είναι χτισμένη αμφιθεατρικά στις πλαγιές του όρους Βέλια, το οποίο είναι ιδιαίτερα ξερό, χωρίς σημαντική βλάστηση και υδάτινους πόρους. Το συγκεκριμένο βουνό είναι μεν ιδανικό για πεζοπορία, καθώς είναι σχετικά ομαλό και προσφέρει μοναδική θέα προς την πόλη και τη γύρω περιοχή, αλλά βέβαια σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί πόλος έλξης επισκεπτών.

Εκτός όμως του συγκεκριμένου βουνού στα όρια του Δήμου υπάρχει το πολύ ενδιαφέρον από οικολογικής και γεωλογικής άποψης, όρος Βούρινος ή Μπούρινος όπως είναι η τοπική ονομασία του. Το βουνό είναι κατάφυτο με πλούσια χλωρίδα και πανίδα και διαθέτει άφθονες πηγές, από τις οποίες υδροδοτούνταν αποκλειστικά για πολλά χρόνια η Σιάτιστα.

Παλιότερα ολόκληρο το βουνό εικάζεται ότι καλύπτονταν από πυκνά δάση, τα οποία με την πάροδο του χρόνου και την παρέμβαση του ανθρώπου εξαφανίστηκαν σε μεγάλο βαθμό και διατηρήθηκαν μόνο στην περιοχή της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού και γύρω από αυτήν. Από τα μέσα της δεκαετίας του '50, έχει απαγορευτεί ουσιαστικά η βόσκηση και το κυνήγι στην περιοχή της κοιλάδας, με αποτέλεσμα την διατήρηση της σπάνιας χλωρίδας και την αύξηση της ντόπιας πανίδας, ακόμη και με είδη που δεν υπήρχαν πρώτα, όπως ζαρκάδια και αρκούδες, που βρίσκουν προσωρινό καταφύγιο στην κοιλάδα λόγω των κατάλληλων συνθηκών κατά τις μετακινήσεις

τους. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα έχει απαγορευτεί κάθε είδους παρέμβαση στην περιοχή της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού, καθώς αυτή ενσωματώθηκε στο ευρωπαϊκό δίκτυο “Natura 2000” για την προστασία και διατήρηση της φύσης.

Η ιδιαίτερη οικολογική αξία του Μπούρινου και προπαντός της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού, έγινε για πρώτη φορά γνωστή κατά τη δεκαετία του '50 όταν την επισκέφτηκε ο Κωνσταντίνος Γουλιμής μαζί με τον Γερμανό καθηγητή Κ. Ρέχινγκερ. Ακολούθησαν επισκέψεις ερευνητικών ομάδων των Πανεπιστημίων Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Βερολίνου, όπως και ερευνητές του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης. Η αναγνώριση της περιβαλλοντικής αξίας του όρους Μπούρινου είχε ως αποτέλεσμα την εκπόνηση μελετών που αφορούν την προστασία, διατήρηση και ανάδειξη του. (Σφήκας, 1996)

Εκείνο το στοιχείο που δίνει στο Μπούρινο την εντελώς ιδιαίτερη οικολογική του αξία και τον καθιστά μοναδικό βιότοπο σε όλη την Ελλάδα, είναι ασφαλώς η σπάνια χλωρίδα του, στην οποία συντελούν η απομόνωση των ψηλών κορυφών και της κοιλάδας του Μεσιανού Νερού, το ιδιαίτερο μικροκλίμα της περιοχής και κυρίως η ύπαρξη των οφιολιθικών πετρωμάτων (σερπεντίτης). Στις συνθήκες αυτές δημιουργούνται είδη φυτών ειδικά προσαρμοσμένα σ' αυτό το πέτρωμα που δεν μπορούν να επιβιώσουν σε άλλο περιβάλλον. (Σφήκας, 1996)

Στο Μπούρινο υπάρχουν 8 είδη και υποείδη φυτών που είναι τοπικά ενδημικά και δεν φυτρώνουν σε καμία άλλη περιοχή της Ελλάδας και του κόσμου. Επίσης άλλα 15 φυτά είναι ενδημικά της Ελλάδας και 34 ακόμη είναι σπάνια για τη χώρα μας. Συνολικά έχουν καταγραφεί στο Μπούρινο 555 είδη και υποείδη φυτών, 87 είδη πεταλούδων (το 50% των ειδών που υπάρχουν σε όλη την Ελλάδα) και πλούσια πανίδα για την οποία όμως δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής συστηματική καταγραφή. Τα παραπάνω είδη φυτών και πεταλούδων μπορεί κάποιος να θαυμάσει επισκεπτόμενος το βοτανικό μουσείο του Ορειβατικού Συλλόγου που στεγάζεται στη Σιάτιστα ή εναλλακτικά πραγματοποιώντας μια σύντομη εξόρμηση στην κοιλάδα του Μεσιανού Νερού. (Σφήκας, 1996)

Για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του βουνού θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη θέση Τσάμια (1360 μ.) λειτουργεί από το 1987 ορειβατικό καταφύγιο 50 κλινών, το οποίο κατασκευάστηκε από τον Ορειβατικό Σύλλογο Σιάτιστας με προσωπική εργασία των μελών του και την οικονομική στήριξη των ευεργετών της πόλης. Η

δημιουργία υποδομής έδωσε τη δυνατότητα φιλοξενίας τα τελευταία χρόνια, ορειβατικών συλλόγων και φίλων του βουνού από όλη την Ελλάδα, ειδικών επιστημόνων της χώρας μας και του εξωτερικού καθώς και φοιτητών ειδικών τμημάτων Πανεπιστημίων που μελέτησαν στο πεδίο τη χλωρίδα και πανίδα του Μπουρίνου.

Στη θέση Τσάμια δίπλα από το καταφύγιο έχουν κατασκευαστεί επίσης υποδομές στα πλαίσια της πρώτης φάσης του έργου που προβλέπει η μελέτη με τίτλο: “Δημιουργία Κέντρου Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Προστασίας και Αναψυχής στην κοιλάδα του Μεσιανού Νερού του όρους Μπούρινος”. Με την ολοκλήρωση και των υπολοίπων φάσεων του έργου και τη λειτουργία του κέντρου αναμένεται η περιοχή να αποκτήσει ακόμη περισσότερο οικολογικό ενδιαφέρον και να προσελκύσει πλήθος ορειβατών, μαθητών, φοιτητών, ειδικών επιστημόνων και μεμονωμένων επισκεπτών, συμβάλλοντας και στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής της Σιάτιστας.

5.1.6. Αμπελουργία - Οινοποιία

Η ενασχόληση των κατοίκων της πόλης με την αμπελουργία δεν είναι κάτι πρόσφατο, καθώς προϋπήρχε ως κλάδος της γουνοποιίας, έχοντας παράδοση αιώνων στην περιοχή, καθώς έχει συνδεθεί με την οικονομική άνθηση της Σιάτιστας τον 18^ο και 19^ο αιώνα. Τα πετρώδη εδάφη και το ξηρό κλίμα της περιοχής σε συνδυασμό με την παραδοσιακή τεχνική οινοποίησης συνετέλεσαν στη δημιουργία εξαιρετικής ποιότητας κρασιών, με γνωστότερο και πλέον περιζήτητο όλων, το περίφημο “ηλιαστό”, που παράγεται από συγκεκριμένες τοπικές ποικιλίες σταφυλιών, με ειδική διαδικασία και περίοδο ωρίμανσης άνω των 10 ετών.

Η συστηματική διακοπή της ενασχόλησης των κατοίκων της πόλης με την αμπελουργία άρχισε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και συνδέθηκε με την ραγδαία ανάπτυξη του κλάδου της γουνοποιίας, που είχε σαν αποτέλεσμα τα κρασιά της Σιάτιστας να πάσουν να είναι εμπορεύσιμο προϊόν και η αμπελουργία να γίνεται αποκλειστικά για την κάλυψη των προσωπικών απαιτήσεων των παραγωγών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι τα καλλιεργούμενα στρέμματα από 32.000 που ήταν

το 1912, όταν ήταν η κύρια ασχολία των κατοίκων, περιορίστηκαν σήμερα στα 2.800 (σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ).

Τα τελευταία χρόνια ωστόσο, παρατηρείται έντονη κινητικότητα από αρκετούς κατοίκους της πόλης και στον τομέα της αμπελοκαλλιέργειας. Σε αυτό βοήθησε η οικονομική κρίση στον κλάδο της γούνας που έκανε πολλούς να αναζητήσουν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος στην περιοχή, η αύξηση της ζήτησης για ποιοτικά κρασιά που παρατηρείται παγκοσμίως και η εκμηχάνιση της καλλιέργειας που μειώνει το κόστος παραγωγής και δίνει τη δυνατότητα σημαντικού περιθωρίου κέρδους στους παραγωγούς.

Η αμπελουργία και η οινοποιία σε αντίθεση με τα αρχοντικά και τις εκκλησίες της πόλης, αποτελεί έναν εν δυνάμει αξιοποιήσιμο οικονομικό πόρο της περιοχής που δεν βασίζεται αποκλειστικά στην εισροή τουριστών, αλλά βεβαίως ευνοείται από μια τέτοια συγκυρία. Για παράδειγμα μέσα από συνεννόηση και συνεργασία με τους οινοπαραγωγούς θα μπορούσαν οι γουνοποιοί της πόλης να προσφέρουν με την αγορά γουναρικών ένα μπουκάλι αυθεντικού σιατιστινού κρασιού ως δώρο στους πελάτες, προωθώντας ταυτόχρονα και ένα δεύτερο ποιοτικό προϊόν της πόλης στους επισκέπτες της και ευχαριστώντας παράλληλα τους πελάτες τους με τον καλύτερο τρόπο.

Αυτό που θα πρέπει να επιδιώξουν οι ενασχολούμενοι στον κλάδο της οινοποιίας κάτοικοι της περιοχής, είναι η διαφύλαξη της ποιότητας του παραγόμενου οίνου σύμφωνα και με τις προδιαγραφές και τα πιστοποιητικά ποιότητας που προβλέπονται από την Ε.Ε. Θα πρέπει στην κατεύθυνση αυτή να διαφυλαχτούν οι τοπικές ποικιλίες σταφυλιών που προσφέρουν τη μοναδικότητα στο προϊόν και να επιδιωχθεί η αναγνώριση των τοπικών οίνων, ιδιαίτερα του «ηλιαστού».

Ο κλάδος της αμπελουργίας στη Σιάτιστα πρέπει να εισέρθει στη σύγχρονη εποχή, ξεπερνώντας τα σημερινά προβλήματα, καθώς έχει να αντιμετωπίσει τον έντονο ανταγωνισμό ελληνικών και ξένων παραγωγών. Η οινοποίηση πρέπει να πάψει να γίνεται αποκλειστικά σε χωρικό επίπεδο, δεδομένου ότι οι ισχύουσες νομοθετικές επιταγές και οι τάσεις που επικρατούν στη σύγχρονη οικιακή αγορά, επιβάλλουν την παραγωγή προϊόντων τα οποία πρέπει, τουλάχιστον να πληρούν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά (τεχνολογικά και οργανοληπτικά) πέρα από τα ποιοτικά. Ο μόνος τρόπος για να παραχθούν κρασιά και μάλιστα επώνυμα και

ανταγωνιστικά, είναι η μείωση του κόστους παραγωγής και η προσπάθεια γνωστοποίησης και προώθησης των τελικών προϊόντων.

5.1.7. Κτηνοτροφία

Η ευρύτερη περιοχή της Σιάτιστας έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει σε μεγαλύτερο βαθμό την κτηνοτροφία., καθώς αποτελεί παραδοσιακή δραστηριότητα των κατοίκων λόγω της ύπαρξης επαρκών βοσκοτόπων. Η ποιμενική αιγοπροβάτοτροφία αποτελεί τη μορφή που επικράτησε διαχρονικά και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με την εμφάνιση τα τελευταία χρόνια και άλλων κλάδων όπως η ποιμενική βοοτροφία. Οι εγκαταστάσεις των κτηνοτροφικών μονάδων βρίσκονται περιμετρικά του οικισμού, με σημαντικό αριθμό από αυτές να είναι πολύ μικρές (15-25 αιγοπρόβατα), απαρχαιομένες και οι κάτοχοί τους συνήθως μεγάλης ηλικίας. Ο συνολικός αριθμός των αιγοπροβάτων, σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης ανέρχεται στα 12300, με μόνο 30 μονάδες να έχουν αριθμό ζώων πάνω από 150.

Η ελεύθερη βιολογική κτηνοτροφία είναι που πρέπει να επιδιωχθεί από τους κτηνοτρόφους της περιοχής, δεδομένου ότι στην περιοχή υπάρχουν άφθονοι ορεινοί βοσκοτόποι και τυγχάνει υψηλών επιδοτήσεων από την Ε.Ε., ως αντιστάθμιση των απωλειών στην παραγωγή. Το πρόβλημα πάντως αυτή τη στιγμή φαίνεται να είναι η τυποποίηση των κτηνοτροφικών προϊόντων τα οποία για το λόγο αυτό διατίθενται μόνο στην τοπική αγορά. Στην κατεύθυνση αυτή απαιτούνται άμεσα ιδιωτικές επενδύσεις στους τομείς του εκσυγχρονισμού των κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων και της τυποποίησης των παραγόμενων προϊόντων.

Επίσης ο Δήμος από τη μεριά του θα πρέπει να ενισχύσει την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας, καθώς αυτή μπορεί να προσφέρει επαγγελματική διέξοδο σε ένα σημαντικό αριθμό κατοίκων της πόλης, συμβάλλοντας επίσης στη διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος. Θα πρέπει να ενημερώνει διαρκώς τους κτηνοτρόφους για τις εξελίξεις που αφορούν τον κλάδο (προγράμματα, κτηνοτροφικές μεθόδους), να δημιουργήσει τις απαραίτητες υποδομές (αγροτικούς δρόμους, υδατοδεξαμενες) και να φροντίσει για την αειφόρο διαχείριση των βοσκοτόπων ώστε να μην υποβαθμιστούν από την αλόγιστη βόσκηση.

Η Σιάτιστα πέρα από την ιστορία, τα γουναρικά και τα αρχοντικά της μπορεί να προσφέρει στον επισκέπτη της και εκλεκτά κρέατα και τυριά, αρκεί να υπάρξει η ανάλογη στήριξη από τη πολιτεία και να ληφθούν οι απαραίτητες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες από τους κτηνοτρόφους της περιοχής. Η κτηνοτροφία τονίζεται ότι εφόσον αναπτυχθεί σε επιχειρηματική βάση, χρησιμοποιώντας όλα τα σύγχρονα μέσα, μπορεί να προσφέρει στον ενασχολούμενο αρκετά ικανοποιητικό εισόδημα, ενώ πλέον οι νέοι που ασχολούνται με την κτηνοτροφία είναι απόφοιτοι γυμνασίων, λυκείων ακόμη και πανεπιστημίων και δεν αισθάνονται κοινωνικά απομονωμένοι, όπως συνέβαινε παλαιότερα.

5.1.8. Τουρισμός

Η Σιάτιστα θεωρείται ότι διαθέτει κάποια βασικά προαπαιτούμενα για να λειτουργήσει στο μέλλον ως ένας σημαντικός προορισμός εναλλακτικού κυρίως τουρισμού. Ο τομέας του τουρισμού σήμερα, αν και δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος στην περιοχή, φαίνεται ότι αρχίζει να παρουσιάζει κάποια δυναμική τάση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα μπορούσε να αποτελέσει τον τομέα που θα στηρίξει αποκλειστικά την οικονομία της πόλης. Ωστόσο η επίδραση που θα είχε μια τέτοια προοπτική κρίνεται αναμφισβήτητα θετική για την τοπική κοινωνία, ιδιαίτερα δε αν πραγματοποιηθεί βάσει ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού με τη συμμετοχή και στήριξη του τοπικού πληθυσμού και όχι βάσει μεμονωμένων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Ο Δήμος Σιάτιστας (και κυρίως η Σιάτιστα) διαθέτει έναν σημαντικό πλούτο τουριστικών πόρων, οι οποίοι προβαλλόμενοι με κατάλληλο τρόπο μπορούν κινήσουν το ενδιαφέρον τόσο των ντόπιων, όσο και των εν δυνάμει επισκεπτών, δημιουργώντας μια ροή επισκεπτών στην περιοχή. Συνοπτικά, τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της περιοχής στον τομέα του τουρισμού είναι τα εξής:

- Ο σημαντικός πλούτος τουριστικών πόρων, οι οποίοι προβαλλόμενοι με κατάλληλο τρόπο μπορούν να κινήσουν το ενδιαφέρον τόσο των ντόπιων, όσο και των εν δυνάμει επισκεπτών, δημιουργώντας μια σταθερή ροή καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι πόροι αυτοί αναλύθηκαν παραπάνω και είναι η αρχιτεκτονική παράδοση (αρχοντικά), οι μεταβυζαντινές εκκλησίες, τα

νεοκλασικά κτίρια, τα μουσεία, ο πολεοδομικός ιστός (καλντερίμια και στενά σοκάκια), η πλούσια παράδοση, τα επισκέψιμα κατώγια και το μοναδικό φυσικό περιβάλλον του Βούρινου.

- Η οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων με τη γούνα και τα δερμάτινα, η οποία συμβάλλει στη δημιουργία ενός σημαντικού ρεύματος εμπορικών επισκεπτών. Επίσης εφόσον αξιοποιηθούν επιχειρηματικά σε μεγαλύτερο βαθμό κάποια άλλα προϊόντα της πόλης, όπως τα κτηνοτροφικά και ιδιαίτερα τα κρασιά, μπορούν να λειτουργήσουν θετικά, προσφέροντας επιπλέον ποιοτικά προϊόντα στους επισκέπτες.
- Οι υποδομές εξυπηρέτηση και φιλοξενίας των επισκεπτών. Στην πόλη αυτή τη στιγμή λειτουργούν 3 ξενοδοχεία με όλες τις σύγχρονες ανέσεις για μια ευχάριστη διαμονή, ενώ βρίσκεται υπό κατασκευή και θα λειτουργήσει σύντομα ακόμη ένα που θα ανήκει στην πολυτελή κατηγορία. Επίσης στη Σιάτιστα μπορεί κάποιος να βρει ταβέρνες, που προσφέρουν παραδοσιακές γεύσεις και τοπικά κρασιά, και να εξυπηρετηθεί από μια σειρά δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών που λειτουργούν στην πόλη.
- Τέλος, η γεωγραφική θέση της πόλης και η σύνδεσή της με την Εγνατία οδό, λειτουργεί θετικά για να την επισκεφτεί κάποιος, είτε είναι περαστικός είτε επιθυμεί να παραμείνει για κάποιες ημέρες. Μέσω της Εγνατίας οδού η χρονοαπόσταση από τη Θεσσαλονίκη έχει μειωθεί στη μιάμιση ώρα, ενώ η γειτνίαση της πόλης με το Χιονοδρομικό Κέντρο Βασιλίτσας Γρεβενών (περίπου 1 ώρα), που αποτελεί δημοφιλή χειμερινό προορισμό της χώρας μας, αυξάνει τα πλεονεκτήματα και τους λόγους επίσκεψης της πόλης.

5.2. ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Οι επιπτώσεις του σημερινού οικονομικού κλίματος στο τοπικό επίπεδο υπογραμμίζουν την ανάγκη για έναν ευέλικτο, αλλά στρατηγικού χαρακτήρα, τοπικό αναπτυξιακό σχεδιασμό, ενδογενούς δυναμικής. Ένα σχεδιασμό που συνδυάζει την αναβάθμιση των επιμέρους τόπων σε περιφερειακό επίπεδο με την ανάπτυξη της τοπικής πρωτοβουλίας, δηλαδή δράσεων που αναλαμβάνονται σκόπιμα από δημόσιους φορείς, την τοπική αυτοδιοίκηση, επιχειρήσεις, επαγγελματικές ενώσεις και σωματεία, κοινοτικές ομάδες κλπ., ώστε να επιτύχουν επιθυμητούς στόχους ανάπτυξης και απασχόλησης της τοπικής κοινωνίας

Στο πλαίσιο αυτό προχωρήσαμε στη διαμόρφωση ενός αναπτυξιακού στρατηγικού στόχου για την περιοχή για τα επόμενα χρόνια. Στη διατύπωση του, ελήφθησαν υπόψη τα παρακάτω στοιχεία:

- Τα συσσωρευμένα προβλήματα που προκάλεσε τα τελευταία χρόνια η μονό-απασχόληση του τοπικού πληθυσμού στον τομέα της γούνας.
- Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, που σε μεγάλο βαθμό παρέμειναν αναξιοποίητα λόγω της ενασχόλησης με τη γούνα.
- Η εκφρασμένη αντίληψη των γουνοποιών για την ανάπτυξη της περιοχής που καταγράφηκε στο ερωτηματολόγιο που διενεργήθηκε στα πλαίσια της διπλωματικής. Παρά τη μακροχρόνια απασχόληση τους στον κλάδο, η συντριπτική πλειοψηφία τους θεωρεί ότι η διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή, θα λειτουργήσει θετικά στον τοπικό πληθυσμό και στον κλάδο της γούνας, αφού πιστεύουν ότι η ενίσχυση και των υπολοίπων κλάδων θα λειτουργήσει ως αλυσίδα για τη συνολική οικονομική ανάκαμψη της πόλης.

Με βάση τα παραπάνω προτείνεται ως επιδιωκόμενος στρατηγικός στόχος της περιοχής για τα επόμενα χρόνια:

«Η σταδιακή διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος και η υιοθέτηση ενός ολοκληρωμένου μοντέλου ανάπτυξης, όπου εκτός της γούνας, που θα αποτελεί τον κύριο άξονα, θα υποστηριχτεί άμεσα και η παράλληλη ανάπτυξη άλλων παραγωγικών τομέων που θα ενισχύουν την οικονομία της περιοχής, αντλώντας αλλά και παρέχοντας οφέλη στον κλάδο της γουνοποιίας»

Τέλος, οφείλουμε να τονίσουμε ότι, λόγω του βασικού αντικειμένου της εργασίας, που είναι “ο εντοπισμός, η ανάλυση και η αξιολόγηση των επιπτώσεων στους κατοίκους της περιοχής της Σιάτιστας από τη μονό-απασχόλησης τους στον κλάδο της γούνας”, δεν προχωράμε εκτενώς στο επόμενο βήμα, που είναι η αναλυτική διαμόρφωση αξόνων ανάπτυξης, εξειδικευμένων στόχων και απαραίτητων μέτρων για την υλοποίησή τους, περιοριζόμενοι μόνο στον εντοπισμό και τη διατύπωση προτάσεων όσο αναφορά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής και τη διαμόρφωση μακροπρόθεσμου στρατηγικού στόχου για τα επόμενα χρόνια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας ήταν ο εντοπισμός και η αξιολόγηση των επιπτώσεων της ‘μονοκλαδικότητας’ στο παραγωγικό σύστημα μιας συγκεκριμένης περιοχής, παίρνοντας ως παράδειγμα η περιοχή της Σιάτιστας στο Νομό Κοζάνης. Όπως προέκυψε από την παραπάνω ανάλυση, η περιοχή αυτή διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά ως προς την παραγωγική της δομή που της προσδίδουν μια μοναδικότητα στον ελληνικό χώρο. Η μοναδικότητα αυτή έγκειται στην αβίαστη συσχέτιση που μπορεί να γίνει με αντίστοιχες περιοχές της αποκαλούμενης Τρίτης Ιταλίας, όπου ως γνωστόν τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε ένα ξεχωριστό μοντέλο βιομηχανικής παραγωγής «διάχυτης εκβιομηχάνισης» ή «ευέλικτης εξειδίκευσης» όπως έχει χαρακτηριστεί από διάφορους μελετητές.

Κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας το κυρίαρχο ερώτημα ήταν εάν τελικά η περιοχή της Σιάτιστας, και σε σχέση με τον κλάδο της γούνας που εκφράζει τη «μονοκλαδικότητα» (μονόαπασχόληση ο πιο δόκιμος όρος), μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα μοντέλο τύπου ‘industrial district’ όπως εμφανίστηκε στην Ιταλία ή απλά πρόκειται για μια διαφορετική περίπτωση που εντάσσεται σε κάποιο άλλο μοντέλο ανάπτυξης ή ακολουθεί μια ξεχωριστή πορεία στο χρόνο και στις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες που εγκαθιδρύθηκαν στην χώρο-εδαφική ενότητα που συγκροτεί.

Το ενδιαφέρον του συγκεκριμένου θέματος της διπλωματικής και ασφαλώς ένα σημαντικό ερέθισμα για την εκπόνηση της, ήταν το γεγονός ότι μέχρι σήμερα η περιοχή της Σιάτιστας και της Καστοριάς, που αποτελούν το κέντρο της ελληνικής γούνας με σαφώς πολύ δυναμική παρουσία στη διεθνή αγορά, δεν έχει μελετηθεί συστηματικά υπό το πρίσμα μιας μοναδικής ίσως περίπτωσης industrial district στον ελληνικό χώρο. Βεβαίως κατά καιρούς η περιοχή προξένησε το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών του χώρου και της ανάπτυξης που εντόπισαν τη συσχέτιση με τις περιοχές της Τρίτης Ιταλίας και επιστήσαν την προσοχή τους για μια μελλοντική συστηματική διερεύνηση του φαινομένου.

Για να καταλήξουμε στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων ως προς τα παραπάνω ερωτήματα, επιλέξαμε να μελετήσουμε σε πρώτη φάση τα γενικά χαρακτηριστικά της περιοχής και του κλάδου της γούνας τα τελευταία χρόνια. Η ανάλυση αυτών των στοιχείων συνέβαλε θετικά στο επόμενο βήμα της μελέτης που

περιλάμβανε την συλλογή και επεξεργασία στοιχείων προερχόμενα από δυο εμπειρικές έρευνες που διενεργήθηκαν στην περιοχή. Η πρώτη αφορούσε την ποσοτική και ποιοτική καταγραφή των ανέργων γουνεργατών που διενήργησε το 2004 ο Σύλλογος Γουνεργατών-τριών Σιάτιστας και η δεύτερη τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από γουνοποιούς της Σιάτιστας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της διπλωματικής τον Ιούνιο του 2006.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων των παραπάνω ερευνών αξιοποιήθηκε για τον εντοπισμό των βασικών χαρακτηριστικών του παραγωγικού συστήματος της γούνας που κυριαρχεί στη Σιάτιστα, καθώς και των επιπτώσεων της μόνο-απασχόλησης που αυτή συνεπάγεται στην τοπική κοινωνία. Τα κύρια εξαγόμενα πορίσματα, συγκεντρωτικά, είναι τα εξής:

- Η κρίση που πλήττει τον κλάδο από τις αρχές της δεκαετίας του '90, δημιούργησε σημαντικό πρόβλημα ανεργίας στους γουνεργάτες της περιοχής και ιδιαίτερα στις γυναίκες και τα άτομα μέσης ηλικίας, τα οποία απασχολούνταν για πολλά χρόνια στον κλάδο. Η έντονη εξειδίκευση τους στο συγκεκριμένο κλάδο αποτελεί τελικά εμπόδιο στην αναζήτηση νέων θέσεων εργασίας.
- Η χρονική διάρκεια της ανεργίας που εμφανίζεται σε μεγαλύτερο ποσοστό είναι η μακροχρόνια, αφού μεγάλος αριθμός γουνεργατών την περίοδο της καταγραφής, είχε συμπληρώσει ήδη δύο χρόνια χωρίς εργασία, επιβεβαιώνοντας τον προαναφερόμενο πρόβλημα.
- Λόγω της μακροχρόνιας εξειδίκευσης του τοπικού πληθυσμού στην επεξεργασία της γούνας, το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της περιοχής θεωρείται ιδιαίτερα χαμηλό και δυσχεραίνει την απορρόφηση τους σε άλλους επαγγελματικούς τομείς.
- Οι γουνοποιητικές επιχειρήσεις απασχολούν σήμερα λιγότερο μόνιμο εργατικό προσωπικό, επιλέγοντας να προσλαμβάνουν άτυπα εποχιακό προσωπικό. Επίσης, πολλές γουνοποιητικές επιχειρήσεις συνεχίζουν να λειτουργούν σε οικογενειακή βάση, δεδομένου ότι σε ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων απασχολούνται μέλη από την οικογένεια του επιχειρηματία, φαινόμενο που ήταν πιο έντονο πριν την εμφάνιση της κρίσης.

- Ο κλάδος παρουσιάζει πολύ υψηλά ποσοστά ανασφάλιστης εργασίας, φαινόμενο το οποίο εντάθηκε τα τελευταία χρόνια λόγω της κρίσης και των σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων που αναδύθηκαν στην επιφάνεια από την έλλειψη εργασίας.
- Παρατηρείται μια σταδιακή αλλαγή στο μέγεθος των επιχειρήσεων, με κύριο χαρακτηριστικό τη συρρίκνωση των μικρομεσαίων βιοτεχνιών και την επικράτηση των λίγων μεγάλων επιχειρήσεων. Το γεγονός αυτό έχει σημαίνει ουσιαστικά την άρση της παραδοσιακής παραγωγικής διάρθρωσης με τα οριζόντια δίκτυα συνεργασίας και την στροφή προς την καθετοποίηση των δομών της παραγωγής. Οι μικρές βιοτεχνίες που συνεχίζουν να λειτουργούν μετατρέπονται σταδιακά σε ατομικές, καλύπτοντας την μεσοπρόθεσμη συνήθως ανάγκη του ιδιοκτήτη τους για την συμπλήρωση των ενσήμων που απαιτούνται για συνταξιοδότηση.
- Ως πολύ σημαντική επίπτωση της κρίσης για την περιοχή καταγράφεται η έλλειψη ενδιαφέροντος από τους νέους για δραστηριοποίηση τους στον κλάδο της γούνας. Η επιλογή τους αυτή είναι λίγο έως πολύ δικαιολογημένη δεδομένου της στασιμότητας που χαρακτηρίζει τον κλάδο τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και αποτελεί ίσως την μεγαλύτερη απειλή για τη βιωσιμότητά του στην περιοχή, αφού αναμένεται, εφόσον δεν αρθεί η σημερινή κατάσταση, να οδηγήσει στην οριστική εγκατάλειψη της γούνας σε μέσο-μακροπρόθεσμο επίπεδο.
- Σε αντιδιαστολή, ένα θετικό στοιχείο που προκύπτει είναι ότι παρά τις σημαντικές επιπτώσεις της κρίσης, που ανάγκασε τους περισσότερους γουνοποιούς να προβούν σε διάφορες «αμυντικές» ενέργειες (μείωση της παραγωγής, μείωση του εργατικού δυναμικού, κτλ) ή ακόμη και στο κλείσιμο, υπάρχει διάχυτη μια σχετική αισιοδοξία για το μέλλον του κλάδου στην περιοχή. Η αισιοδοξία ωστόσο αυτή, όπως επισημάνθηκε, βασίζεται σε κάποιες προϋποθέσεις, όπως π.χ. η διατήρηση της αύξησης της ζήτησης που υπάρχει αυτή τη στιγμή στη διεθνή αγορά, η εξασφάλιση φθηνών πρώτων υλών και η δραστηριοποίηση νέων ατόμων στον κλάδο, που δεν είναι σίγουρο ότι θα επιτευχθούν ή θα συνεχίσουν να υφίστανται στα επόμενα χρόνια.

- Στον τομέα των προβλημάτων, ως το σημαντικότερο για την ανάκαμψη του κλάδου στην περιοχή, καταγράφεται η παγκοσμιοποίηση και ο διεθνής ανταγωνισμός από χώρες με φθινό κόστος παραγωγής, όπως η Κίνα και η FYROM, στις οποίες μάλιστα έχουν ήδη εγκαταστήσει ένα μέρος της παραγωγής τους και επιχειρήσεις της περιοχής. Ακολουθούν με σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά η ακρίβεια των πρώτων υλών, τα μικρά περιθώρια κέρδους και η έλλειψη πνεύματος συνεργασίας μεταξύ των γουνοποιών για την από κοινού προώθηση των συμφερόντων τη ελληνικής γούνας.
- Τέλος, η γενικότερη άποψη που επικρατεί μεταξύ των γουνοποιών, όσο αφορά την ανάπτυξη της περιοχής, είναι ότι θα πρέπει να δοθεί βάρος στη στήριξη της γούνας, αλλά και παράλληλα να επιδιωχθεί μια σταδιακή διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος με την αξιοποίηση και άλλων τομέων της οικονομίας. Εναλλακτικά υποστηρίζεται ότι μπορούν να αναπτυχθούν σε μεγαλύτερο βαθμό ο τουρισμός, η αμπελουργία-οινοποιία (τομέας με παράδοση αιώνων στη Σιάτιστα), η εκτροφή γουνοφόρων ζώων και η κτηνοτροφία.

Τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του παραγωγικού συστήματος που καταγράφηκαν στην περιοχή, με σημαντικότερα το μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων, τη βιομηχανική εξειδίκευση στον κλάδο της γούνας και τη χωρικά συγκεντρωμένη μορφή της βιομηχανικής παραγωγής αποκλειστικά στις περιοχές της Σιάτιστας και της Καστοριάς, είναι στοιχεία που καταδεικνύουν τη καταφανή συσχέτιση με το μοντέλο της Τρίτης Ιταλίας.

Το έναυσμα για την ανάπτυξη του κλάδου της γούνας στην ημιαγροτική, ημιαστική περιοχή της Σιάτιστας, δόθηκε με τον επαναπατρισμό σημαντικού αριθμού μεταναστών τη δεκαετία του '60 και '70. Στη συνέχεια η τοπική κοινωνία αξιοποιώντας αυτή τη μεταφορά τεχνογνωσίας (ειδική μορφή κοινωνικού κεφαλαίου) και αναπτύσσοντας καινοτομίες στην τεχνική επεξεργασίας κατάφερε να εκμεταλλευτεί το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο της περιοχής, και να σταθεί στο προσκήνιο της ανάπτυξης, προωθώντας ανταγωνιστικά προϊόντα ένδυσης (γουνάρικα) στην διεθνή αγορά, με τον ίδιο τρόπο, τα ίδια μέσα και περίπου τις ίδιες συνθήκες που αξιοποίησαν πολλές περιοχές της Τρίτης Ιταλίας.

Επίσης, ένα δεδομένο που κάνει ακόμα πιο δυναμική τη συσχέτιση του παραγωγικού συστήματος της Σιάτιστας με το αντίστοιχο της Τρίτης Ιταλίας, είναι η εντυπωσιακή χρονική ακολουθία που παρατηρείται όχι μόνο στις φάσεις ανάπτυξης, αλλά και κρίσης της περιοχής και του μοντέλου των industrial district. Οι περιοχές της Τρίτης Ιταλίας γνώρισαν τη μέγιστη ανάπτυξή τους στις δεκαετίες του '70 και του '80, οι οποίες αντίστοιχα σηματοδότησαν και τη χρυσή περίοδο του κλάδου της γούνας στη Σιάτιστα και στην Καστοριά. Έπειτα η κρίση του μοντέλου της Τρίτης Ιταλίας άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '80 λόγω της ύφεσης στην παγκόσμια οικονομία και κορυφώθηκε στη συνέχεια με την παρεμβολή στην παραγωγική διαδικασία χωρών του πρώην Ανατολικού Μπλοκ και της Ασίας με χαμηλό κόστος παραγωγής (παγκοσμιοποίηση). Οι παραπάνω παράγοντες θεωρείται από όλους σχεδόν τους γουνοποιούς της Σιάτιστας ότι προξένησαν και την αρνητική πορεία του κλάδου της γούνας στη Δυτική Μακεδονία, και μάλιστα στην ίδια περίοδο.

Όπως έδειξε η ανάλυση του παραγωγικού συστήματος και του κλάδου, η μονό-απασχόληση των κατοίκων στη γούνα πέρα από τα πολλαπλά θετικά οφέλη που είχε στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, συντήρησε σταδιακά ένα κλίμα εφησυχασμού μεταξύ των γουνοποιών (μικροπαραγωγών στην πλειονότητά τους) που δεν μπόρεσαν για το λόγο αυτό να διαγνώσουν έγκαιρα τις επερχόμενες μεταβολές που σημειώθηκαν στις διεθνείς οικονομικές και γεωπολιτικές συνθήκες, με φυσικό επακόλουθο την κρίση στον κλάδο και στην περιοχή. Κάτι αντίστοιχο θεωρείται ότι συνέβη και στην Τρίτη Ιταλία, όπου τα districts ίσως επειδή δεν μπορούσαν να διακρίνουν καθαρά τις διαφαινόμενες εξελίξεις λόγω της ευημερίας τους, δεν ασχολήθηκαν καθόλου ή έκαναν πολύ λίγα για να προετοιμαστούν για την αλλαγή.

Επομένως η εφαρμογή κατά τα φαινόμενα, του μοντέλου της Τρίτης Ιταλίας, στη χώρο-εδαφική ενότητα της Σιάτιστας (και ευρύτερα θα λέγαμε στο industrial district της γούνας στη Δυτική Μακεδονία), χαρακτηρίζεται από τις ίδιες αιτίες και αποτελέσματα, τόσο στα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης, όσο και στα υπόλοιπα που σημειώθηκε η κρίση.

Τα σημερινά δεδομένα που επικρατούν στον κλάδο της γούνας στην περιοχή, δημιουργούν ένα κλίμα ανησυχίας για το μέλλον της τοπικής κοινωνίας, καθώς και επιστημονικού ενδιαφέροντος για το κατά πόσο το μοντέλο ανάπτυξης της Τρίτης Ιταλίας θα συνεχίσει να υφίσταται στην περιοχή, σε ποιο βαθμό και αν θα

μεταλλαχθεί, καθώς και τι επιπτώσεις θα έχουν οι οποιοσδήποτε μεταβολές συμβούν τα επόμενα χρόνια στο παραγωγικό σύστημα και στη δομή των γουνοποιητικών επιχειρήσεων.

Τα προβλήματα που εμφανίστηκαν και επενεργούν λόγω της κρίσης είναι πολλά και απαιτείται η λήψη μέτρων από τις τοπικές αρχές και τις επαγγελματικές ενώσεις και σωματεία, ώστε να αποτρέψουν την οριστική εγκατάλειψη του κλάδου από την περιοχή. Τα σημερινά δεδομένα δείχνουν σαφώς ότι η υπάρχουσα παραγωγική δομή τείνει να διαφοροποιηθεί, κατευθυνόμενη σε διαφορετική φορά από την παραδοσιακή δομή που χαρακτηρίζει την Τρίτη Ιταλία.

Στην κατεύθυνση της στήριξης του κύριου παραγωγικού κλάδου της οικονομίας της περιοχής, εκτιμήθηκε ότι θα πρέπει να δοθεί προσοχή στη διατήρηση και στον εμπλουτισμό των εναπομείναντων πλεονεκτημάτων της περιοχής, όπως η τεχνική επεξεργασία της γούνας, τα πυκνά δίκτυα συνεργασίας, η κοινωνική συνοχή και η εμπιστοσύνη, τα οποία και πρέπει να συνεχίσουν να λειτουργούν προσθετικά στην ανταγωνιστικότητα της περιοχής στη διεθνή αγορά. Αυτές είναι οι συνιστώσες που θα συμβάλλουν στον μεγαλύτερο 'δέσιμο' των επιχειρήσεων με την περιοχή, έτσι ώστε οι συγκεκριμένες παραγωγικές μονάδες να γίνουν πραγματικά ενεργοί δρώντες για την ίδια την περιοχή.

Προϋποθέσεις για να ξεπεραστούν τα σημερινά προβλήματα είναι οι επιχειρήσεις να δώσουν βάρος στη καλύτερη εσωτερική τους οργάνωση, αξιοποιώντας όλα τα διαθέσιμα σύγχρονα μέσα στις παραδοσιακές μεθόδους επεξεργασίας και να επιδιώξουν την συνεργασία στους τομείς της καλύτερης προβολής της ελληνικής γούνας και της ασφαλέστερης και οικονομικότερης προμήθειας των πρώτων υλών, στα πλαίσια πάντα και τα όρια που τίθενται από τους άτυπους κανόνες της αγοράς και του ανταγωνισμού. Οι επιχειρήσεις είναι δεδομένο ότι λειτουργούν με κύριο γνώμονα το κέρδος, όμως ο αθέμιτος ανταγωνισμός και η έλλειψη κάθε μορφής συνεργασίας, τουλάχιστον στους τομείς που αναφέρθηκαν, είναι σίγουρο ότι θα αποτελέσουν ανασταλτικό παράγοντα στην ισχυροποίηση των τοπικών γουνοποιητικών επιχειρήσεων στη διεθνή αγορά

Οι επενδύσεις στον κλάδο θα πρέπει να κατευθύνονται πλέον στην αναβάθμιση και προσαύξηση της καινοτομίας (στη δημιουργία νέων μοντέλων γουναρικών, στο συνδυασμό διαφορετικών υλικών, στην τεχνική επεξεργασίας και

στην τεχνολογία παραγωγής), η οποία στη συνέχεια μπορεί να διαχυθεί εύκολα σε όλες τις τοπικές επιχειρήσεις λόγω του χαρακτηριστικού της συγκέντρωσης και των οικονομιών κλίμακας που αναπτύσσονται στο περιβάλλον του industrial district. Η συγκέντρωση αυτή είναι που δίνει πρόσβαση στην πληροφορία η οποία μεταδίδεται μέσω των κοινωνικών επαφών, επιτρέπει στις επιχειρήσεις την ενσωμάτωση της στην παραγωγή νέων προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας και τις προμηθεύει με κατάλληλα εκπαιδευμένο τεχνικό προσωπικό.

Επειδή μάλιστα, όπως αναφέρθηκε παρατηρείται έντονα η τάση για απομάκρυνση των νέων από τον κλάδο, θα πρέπει να δοθούν κίνητρα για την επαναδραστηριοποίηση τους, καθώς και πρωτοβουλίες από τους θεσμικούς φορείς για την εκπαίδευση και επαγγελματική τους κατάρτιση στην τεχνική επεξεργασία, από ντόπιους τεχνίτες που γνωρίζουν καλά τα μυστικά της γούνας. Οι διαμορφωμένες πλέον συνθήκες επιβάλλουν θα λέγαμε την μόνιμη ενασχόληση των φορέων της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης του κλάδου (Σχολή Γουνοποιίας, Κέντρο Ελληνικής Γούνας, Σωματεία Γουνεργατών, κτλ.) με την εκπόνηση ενός καταστατικού χάρτη με τους κανόνες και τις προτεραιότητες της διαρκούς εκπαίδευσης στη γουνοποιία και την ετοιμότητα για έγκαιρη αναπροσαρμογή των προγραμμάτων κατάρτισης, ανάλογα με τις εξελίξεις.

Παράλληλα, θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα και για τους υπόλοιπους εν δυνάμει αξιοποιήσιμους, παραγωγικούς κλάδους της περιοχής, όπως ο τουρισμός, η κτηνοτροφία, η εκτροφή γουνοφόρων ζώων και η αμπελουργία, που μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στη μερική διαφοροποίηση της οικονομίας της Σιάτιστας, λειτουργώντας ξεχωριστά, αλλά και ως αλυσίδα προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης.

Ο τοπικός πληθυσμός της Σιάτιστας λαμβάνοντας υπόψη τις ήδη διαμορφωθείσες συνθήκες, πρέπει να υιοθετήσει μια φιλοσοφία αναζήτησης του ανταγωνισμού και όχι αποφυγής του, αφού αυτός είναι ο καλύτερος τρόπος για την ανάπτυξη της περιοχής.

Η περιοχή της Σιάτιστας αντιμετωπίζει σήμερα μια σοβαρή πρόκληση που απειλεί την βιωσιμότητά της, ενώ η απραξία και η στασιμότητα που χαρακτηρίζουν τον κλάδο της γούνας δίνουν την εντύπωση της συνεχούς επιδείνωσης των συνθηκών.

Οι λύσεις, όπως αποδείχτηκε και σε κάποια industrial district της Τρίτης Ιταλίας, υπάρχουν και μπορούν να βρεθούν, είτε με την ενίσχυση του κυρίαρχου κλάδου της γούνας, είτε με τη διαφοροποίηση του παραγωγικού συστήματος της περιοχής.

Το επιπλέον ζητούμενο είναι να υπάρξει αντικειμενική συνειδητοποίηση από τον τοπικό πληθυσμό και τους φορείς, της υπάρχουσας κατάστασης και να γίνει προσαρμογή του παραγωγικού συστήματος της γούνας στις σημερινές διεθνείς εξελίξεις και απαιτήσεις της αγοράς που θα επιτρέψουν τη δημιουργία ανταγωνιστικών προϊόντων, κάτι που όμως ίσως σημάνει την οριστική ρήξη στη δομή του σημερινού συστήματος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

ANKO A.E., (1989), Μελέτη: “Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Δήμου Σιάτιστας”

ANKO A.E. (2005), Μελέτη: “Επιχειρησιακό Σχέδιο Ανάπτυξης Δήμου Σιάτιστας”

ΒΑΡΒΕΡΗΣ Κ., (1984), *Σιάτιστα 1963 – 1983*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μαϊάνδρος

ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ Α., (1994), “Η ανάπτυξη του παραδοσιακού οικισμού της Σιάτιστας στο πλαίσιο μιας πολιτικής ενδογενούς ανάπτυξης”, εισήγηση στο 1^ο Αναπτυξιακό Συνέδριο του Δήμου Σιάτιστας (Αύγουστος 1994).

GLUSTERS ANKAS, Γραφείο βιομηχανικής αλλαγής Καστοριάς (1998)

ΓΟΥΣΙΟΣ Δ., (2001), “Χωρική Προσέγγιση της οργάνωσης και ανάπτυξης της υπαίθρου. Χωρικά συστήματα μικρών πόλεων”, στο “Από τον Αγροτικό Χώρο στην Ύπαιθρο Χώρα: Μετασχηματισμοί και σύγχρονα δεδομένα του αγροτικού κόσμου στην Ελλάδα”, του Πάντειου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg)

ΓΟΥΣΙΟΣ Δ. και ΝΤΥΚΕΝ Μ.Ν., (2004), “Σημειώσεις στο μάθημα χειμερινού εξαμήνου 2004-2005: Τοπική Ανάπτυξη και Τοπική Αυτοδιοίκηση”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, (Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας)

CRAVINHO J., (1983), “Αντιμετωπίζοντας την κρίση σε τοπικό επίπεδο: Προοπτικές του ρόλου των Τ.Α.Π. στην κοινωνική αλλαγή”, στο *Τοπική Ανάπτυξη: Ουτοπία ή πρόκληση.*, Διεθνές Φόρουμ, Αθήνα: Ε.Ε.Τ.Α.Α.

ΔΗΜΟΣ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ, (1994), *Η Σιάτιστα μπροστά στο 2000: Προβλήματα και Προοπτικές*, έκδοση του Δήμου Σιάτιστας στα πλαίσια του 1^{ου} Αναπτυξιακού Συνεδρίου του Δήμου (19-20-21 Αυγούστου 1994)

- ΔΗΜΟΣ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ, (2005), *Σιάτιστα: Ιστορία – Τέχνη – Πολιτισμός*, Αναμνηστική έκδοση με την ευκαιρία του 1^{ου} Ανταμώματος των Απανταχού Σιατιστέων (11-16 Αυγούστου 2005)
- ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ, (2002), Μελέτη: “Καταγραφή Ανέργων Γουνεργατών Κοζάνης-Καστοριάς”
- ΙΟΒΕ (Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών) & Εργάνη Finance, (1998), Μελέτη: “Master Plan του κλάδου της Γούνας”
- ΚΑΛΑΦΑΤΙΔΗΣ Α., (2001), *Η Γουναρική*, Θεσσαλονίκη (1^η εκδ. Καστοριά: 1965)
- ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΟΥΝΑΣ Α.Ε., (1991), Τεύχος με τις εισηγήσεις που έγιναν στα πλαίσια του Προγράμματος Κατάρτισης Τεχνικών Στελεχών Γουνοποιίας Καστοριάς
- ΚΙΣΣΑΣ Σ., (1994), “Οι Εκκλησίες στη Σιάτιστα”, εισήγηση στο 1^ο Αναπτυξιακό Συνέδριο του Δήμου Σιάτιστας (Αύγουστος 1994).
- ΚΥΡΙΤΣΗΣ Χ., (2005), “Η ανάπτυξη των διεθνών κέντρων παραγωγής και εμπορίας γούνας και οι εξαγωγικές δραστηριότητες των ελληνικών επιχειρήσεων στην ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά”, *Διπλωματική Εργασία*, Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας, Παράρτημα Καστοριάς, Τμήμα Διεθνούς Εμπορίου, Καστοριά
- ΛΑΪΟΣ Γ., (1982), *Η Σιάτιστα και οι Εμπορικοί Οίκοι Χατζημιχαήλ και Μανούση (17^{ος} – 19^{ος} αιώνας)*, Θεσσαλονίκη: Δημοσιεύματα της Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών
- ΠΟΥΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Λ., (1994), *Ιστορική εξέλιξη της Γουνοποιίας και ο ρόλος της Καστοριάς*, Καστοριά: Καστοριανή Εστία.
- ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ FORCE (1991), Μελέτη: “Προβλέψεις των ειδικοτήτων στον κλάδο της Γούνας”, (project number: GR/91/1/637/Q-FPC)
- ΡΙΒΑΝΗ Ο., (2006), “Πρόσφατες εξελίξεις και τάσεις της γούνας στη Δ. Μακεδονία”, *Διπλωματική Εργασία*, Τ.Ε.Ι. Δυτικής Μακεδονίας, Σχολή

Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Χρηματοοικονομικών Εφαρμογών,
Κοζάνη

ΣΤΡΑΚΑΛΗΣ Μ., (1962), *Δήμος Σιατίστης: 50 Έτη Ελευθερίας*, Έκδοση του Δήμου
Σιάτιστας

ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (2003), “Για τους όρους αμοιβής και
εργασίας των γουνεργατών –τριών όλης της χώρας”.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΙΑΤΙΣΤΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, (1972), *Σιατιστέων Μνήμη:
Λεύκωμα Συλλόγου Σιατιστέων Θεσσαλονίκης για τα εξηντάχρονα της δράσεως
του*, επιμέλεια Μέγας Α., Θεσσαλονίκη

ΣΦΗΚΑΣ Γ., (1996), *Μπούρινος: Το πανέμορφο βουνό της Δυτικής Μακεδονίας*,
Έκδοση του Ορειβατικού Συλλόγου Σιάτιστας “Ο Μπούρινος”

VASQUEZ BARQUERO A., (1991), *Τοπική Ανάπτυξη: Μια στρατηγική για τη
δημιουργία απασχόλησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ξενόγλωσση

ALBERTI F., “The concept of industrial district: main contributions”, άρθρο στο
internet σε μορφή *.pdf. (χωρίς άλλα στοιχεία)

ANGEON V., CALLOIS J.M., (2004), “Les fondements theoriques du
developpement local: quel apports de la theorie du capital social et de l’
economie de proximite”, 4th Congress on Proximity Economics, Proximity,
Networks and Co-ordination, Marseille, June 17-18.

BAGNASCO A., (1977), *Tre Italie: La problematica territoriale dello sviluppo
italiano*, Bologna: Il Mulino.

BECATTINI G., (1979), “Dal settore industriale al distretto industriale. Alcune
considerazioni sull’ unita di indagine dell’ economia industriale”, *Rivista di
Economia e Politica Industriale*, no. 1.

- BECATTINI G., (1987), *Mercato e forze locali: il distretto industriale*, Bologna:Il Mulino
- BECATTINI G., (1989), *Modelli locali di sviluppo*, Milano: Il Mulino
- BERGER S. & LOCKE M.R., (2000) "Il Caso Italiano and Globalization", MIT IPC Working Paper 00-011, Industrial Performance Center, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA 02139
- BERTINI S., (1994), *SME Systems and Territorial Development in Italy*, NOMISMA, Laboratorio di Politica Industriale, working paper no. 6, October.
- BIANCHI P., (1994), "Requiem for the Third Italy? Spatial systems of small firms and multiregional differentiation of the Italian development", paper presented at the XXXIV European Regional Science Congress, Groningen, The Netherlands.
- BIANCHI P. & GUALTERI G., (1990), "Emilia-Romagna and its Industrial Districts: the evolution of the model", στο LEONARDI R. & NANETTI R.Y., (1990), *The regions and European Integration: the case of Emilia-Romagna*, London/New York: Pinter Publishers, pp. 83-108
- BLAKELY J.E., (1994), *Planning Local Economic Development. Theory and Practice*, 2nd edition, Sage Publications
- BOSCHMA, R.A. (1999), "A long-term sequence of techno-industrial stages. The rise of clusters of innovative industries", *Research Policy*, vol. 28, pp. 853-71
- BOSCHMA, R.A. (2000), "An empirical analysis of the industrial rise of the Third Italy", paper to be presented at the 40th Congress of the European Regional Science Association 30 August – 2 September 2000, Barcelona, Spain.
- BOSCHMA, R.A. (2004), "Social capital and regional development: an empirical analysis of the Third Italy", Department of Economic Geography, University of Utrecht, Faculty of GeoSciences

- BRUSCO S. & PABA S., (1997), “Per una Storia dei distretti industriali italiani dal secondo dopoguerra agli anni novanta”, στο BARCA F., ed., (1997), *Storia del Capitalismo Italiano*, Rome: Donzelli
- COFFEY J.W., & POLESE M., (1985), “Local Development: Conceptual Basis and Policy Implications”, *Regional Studies*, 19, 2, σελ. 85-93
- COLEMAN, J.S. (1990), “Social capital in the creation of human capital”, *American Journal of Sociology*, vol. 94, S95-S120.
- FRIEDMANN J. & WEAVER C., (1979), *Territory and Function*, London: Edward Arnold
- FUA G., & ZACCHIA C., (1983), *Industrializzazione senza fratture*, Bologna: Il Mulino
- FUKUYAMA F. (1995), *Trust. The social virtues and the creation of prosperity*, London: Hamish Hamilton.
- GAMBARO L., (2004), “Bottom-up development? The experience of the European Territorial Employment Pacts in Italy”, chapter at the paper of GAMBARO L., MILIO S. & SIMONI M., (2004), “Partnerships for development: Studies on Territorial Employment Pacts in Italy”, International Institute for Labour Studies, Geneva
- GAROFOLI G., (1985), *Industrialisation diffuse en petit enterprise le modele italien des annees 70*, Cahiers I.R.E.P. – developpement, No 9, pp 245 - 256
- GREFFE X., (1989), “Decentraliser pour l’emploi”, *Economica*
- HADJIMICHALIS C., (2006), “The end of Third Italy as we knew it?”, Editorial board of *Antipode*, pp. 82-106
- HARRISON, B. (1992), “Industrial districts: old wines in new bottles”, *Regional Studies*, vol. 26, pp. 469-83
- HELLIWELL J., & PUTNAM R., (1995), “Economic Growth and Social Capital in Italy”, *Eastern Economic Journal*, vol. XXI, pp. 295- 307.

KNACK, S. & P. KEEFER, (1997), “Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation”, *The Quarterly Journal of Economics*, November, pp. 1251-88.

LAMARCHE H., (1986), “Localisation, delocalization, relocalisation”

MALMBERG, A. & P. MASKELL (1997), “Towards an explanation of regional specialization and industry agglomeration”, *European Planning Studies*, vol. 5, no. 1, pp. 25-41

MARKUSEN A., (1996), “Sticky places in slippery space: a typology of industrial districts”, *Economic Geography*, vol. 72, no. 3, pp. 293-313.

MENDRAS H., (1985), “La France rurale: une vitalite foisonnante”, *POUR*, no special, Juin 1985.

MORGAN K., (1997), “The learning region. Institutions, innovation and regional renewal”, *Regional Studies*, vol.31, no. 5, pp.293-313.

PECQUEUR B., (2000), *Le development local*, ed. 4, Paris: Syros Alternatives

PIORE M.J., & SABEL C.F, (1984), *The Second Industrial Divide. Possibilities for Prosperity*, New York: Basic Books.

PORTER M., (1998), “Clusters and the new economics of competitiveness”, *Harvard Business Review*, December: 77-90

PUTNAM, R.D. (1993), *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.

PYKE F., BECATTINI G. & SENGENBERGER W., (1990), *Industrial Districts and Inter-Firm Co-operation in Italy*, Geneva: International Institute for Labour Studies

QUEVIT M., (1986), *Le pari de l' industrialization rurale*, Lausanne: Editions Regionales Europeennes.

SACHS I., (1980), *Strategies de l' ecodevelopment*, Paris: Les Editions Ouvrieres

SCOTT A.J., (1988), *New Industrial Spaces: Flexible Production Organization and Regional Development in North America and Western Europe*, London: Pion.

SFORZI F., (1990), “The Quantitative Importance of Marshallian Industrial Districts in the Italian Economy”, στο PYKE F., BECATTINI G. & SENGENDERGER W., (1990), *Industrial Districts and Inter-Firm Co-operation in Italy*, Geneva: International Institute for Labour Studies

STOHR W., (1981), “Development from below: the bottom-up and Periphery inward development paradigm”, στο *Development from above or below?*, των STOHR W., & TAYLOR D.R.F., σελ. 39-72, Chichester: J. Wiley and Sons

STOHR W., (1985), “Selective selfreliance and endogenous regional development”, στο *Ungleiche Entwicklung und Regionalpolitik in Sudeuropa*, των NOHLEN D., & SCHULTZE R., σελ. 229-249, Bochum: Studienverlang Dr. N. Brockmeyer.

STORPER, M. (1997), *The regional world: territorial development in a global economy*, New York: Guilford Press.

TAPPI D., (2000), “The Neo-Marshallian industrial district. A study on Italian contributions to theory and evidence”, Max-Planck Institute for research into Economic Systems, Evolutionary Economic Unit, Jena, Germany.

VASQUEZ BARQUERO A., (1983), “Industrialization in Rural Areas. The Spanish Case”, informative presentation at the reunion of OCDE, Senigala, 7-10 June (CT/RUR/113/06, OCDE).

Πηγές στο Διαδίκτυο

www.furs.gr, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΟΥΝΑΣ

www.siatista.gr, ΔΗΜΟΣ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ

www.statistics.gr, ΕΣΥΕ

www.worldbank.org/poverty/scapital, WORLD BANK

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παρακάτω παρατίθεται το ερωτηματολόγιο όπως αυτό διαμορφώθηκε για να χρησιμοποιηθεί στην έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ: _____

1. Για πόσα χρόνια είστε / ήσασταν ως κύριο επάγγελμα γουνοποιός; (Προσδιορίστε χρονικό διάστημα):

2. Συνεχίζετε να ασχολείστε με τον κλάδο της Γούνας;

- 1 = Ναι ως κύρια απασχόληση (γουνοποιός)
2 = Ναι συμπληρωματικά (άτυπα / εποχιακά)
3 = Όχι

Αν Όχι , πότε διακόψατε και γιατί;

3. Εφόσον είστε στον κλάδο της Γούνας (είτε είστε αποκλειστικά γουνοποιός, είτε ασχολείστε συμπληρωματικά) επιθυμείτε να παραμείνετε ή θα προτιμούσατε να ασχοληθείτε με κάποια άλλη δραστηριότητα;

- 1 = Ναι να παραμείνω αποκλειστικά στη γούνα
2 = Όχι αποκλειστικά, άλλα παράλληλα με κάποια άλλη δραστηριότητα με τη γούνα

Προσδιορίστε την: _____

- 3 = Να ασχοληθώ αποκλειστικά με άλλη δραστηριότητα

Προσδιορίστε την: _____

4. Αριθμός μόνιμων απασχολουμένων (σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, με ασφάλιση) στην επιχείρησή σας.

- 1 = Ατομική
2 = 2 - 5 άτομα
3 = 6 - 10 άτομα
4 = 11 - 20 άτομα
5 = Άνω των 20

Σήμερα:

Πριν το 1990:

5. Αριθμός εποχιακού προσωπικού που απασχολήθηκαν το τελευταίο έτος στην επιχείρησή σας και σε ποιο χρονικό διάστημα απασχολήθηκαν (περίπου).

	Χειμώνας	Ανοιξη	Καλοκαίρι	Φθινόπωρο
Συνολικά				
Άτυπα				

6. Πόσα μέλη της οικογένειάς σας ή του στενού περιβάλλοντος σας εργάζονται στην επιχείρησή;

Για πόσα από αυτά τα άτομα είναι:

- Η κύρια απασχόλησή τους (εργάζονται με ασφάλιση);

- Η κύρια απασχόλησή τους (αλλά εργάζονται χωρίς ασφάλιση);

- Εργάζονται συμπληρωματικά / άτυπα;

7. Σε ποιο βαθμό επηρέασε η κρίση της Γούνας που άρχισε στις αρχές του 1990 την επιχείρησή σας; (Εφόσον η επιχείρηση υπήρχε προ του 1990)

- 1 = Καθόλου
2 = Λίγο
3 = Αρκετά
4 = Πάρα Πολύ

Σε ποιες ενέργειες προχωρήσατε στα αμέσως επόμενα 5-10 χρόνια της κρίσης;

- 1 = Μείωση της παραγωγής
2 = Μείωση του ημερομίσθιου
3 = Μείωση του προσωπικού
4 = Κλείσιμο της επιχείρησης
5 = Όλα τα παραπάνω σταδιακά

Προσδιορίστε την πορεία (αριθμητικά):

8. Είναι εφικτό από την επιχείρησή σας να προσαρμόσει άμεσα την παραγωγή εφόσον υπάρξει πιθανότητα αυξημένης ζήτησης στο μέλλον για τα προϊόντα γούνας (στην ποσότητα και το είδος).
Προσαρμοστικότητα – Ευελιξία της επιχείρησης και του κλάδου

1 = Ναι

Εξηγήστε με ποιους τρόπους μπορεί να γίνει αυτό

2 = Όχι

Εξηγήστε γιατί δεν μπορεί να γίνει αυτό

9. Πως βλέπετε το μέλλον του κλάδου της Γούνας στην περιοχή;

1 = Θετικό

2 = Στάσιμο

3 = Αρνητικό

4 = Δεν ξέρω / Δεν μπορώ να προβλέψω

Που στηρίζετε τις προβλέψεις σας / γιατί δεν μπορείτε να προβλέψετε;

10. Τι προβλήματα πιστεύεται ότι αντιμετωπίζει σήμερα ο κλάδος της Γούνας και εμποδίζουν την ανάκαμψή του στην περιοχή;

(Προσδιορίσετε τα 3 σημαντικότερα προβλήματα κατά τη γνώμη σας)

Μείωση της παγκόσμιας ζήτησης (δεν είναι πλέον είδος πρώτης ανάγκης)	
Δυσκολίες / έλλειψη ασφάλειας στις εξαγωγές	
Δεν υπάρχει πνεύμα συνεργασιών μεταξύ των γουνοποιών	
Διεθνής ανταγωνισμός – Παγκοσμιοποίηση (π.χ. Κίνα, Χονγκ - Κονγκ)	
Ακρίβεια πρώτων υλών	
Πρόβλημα χρηματοδότησης των επιχειρήσεων	
Έλλειψη στρατηγικών μάρκετινγκ και διαφήμισης της ελληνικής γούνας	
Μικρά περιθώρια κέρδους	
Μη συνεργασία και βοήθεια από τοπικούς ή κρατικούς φορείς	
Άλλο (προσδιορίστε το)	

11. Ποιές πιστεύετε ότι θα είναι οι μακροχρόνιες κοινωνικό – οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης της Γούνας στην περιοχή σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα του κλάδου;

(π.χ. στην απασχόληση - ανεργία , στους νέους - μετανάστευση, στις υπόλοιπες επιχειρήσεις, της περιοχής, κτλ.)

12. Προς τα πού πιστεύετε πρέπει να επικεντρωθούν οι ενέργειες των φορέων της Πολιτείας για την ανάπτυξη της περιοχής;

1 = Μέτρα στήριξης της Γούνας.

Προσδιορίστε κάποια από αυτά

2 = Μέτρα για την ανάπτυξη άλλων παραγωγικών τομέων.

Αναφέρετε μερικές εναλλακτικές δραστηριότητες

3 = Μέτρα στήριξης όλων των παραπάνω.

Εξηγήστε γιατί τη θεωρείται καλύτερη επιλογή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000085813